

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı
Sporda Psikososyal Alanlar Bilim Dalı

FUTBOL TARAFTARLARININ FANATİZM
DUYGULARI İLE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Burak ÇAKIROĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Asaf ÖZKARA

İstanbul – 2022

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Burak ÇAKIROĞLU

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Süper Lig'deki Üç Büyük Takım Taraftarlarının Fanatizm Duygularının Siber Zorbalık Davranışlarına Etkisi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Antrenörlük Eğitimi

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 28.06.2022

Sayfa Sayısı : 110

Tez : Dr. Öğr. Üyesi Asaf ÖZKARA

Danışmanları

Dizin Terimleri : Fanatizm, Siber Zorbalık, Futbol, Taraftar, Üç Büyükler.

Türkçe Özet : Çalışmada taraftarların fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranışları incelenmiştir, bunun sonucunda fanatizmin siber zorbalığı etkilediği tespit edilmiştir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Burak ÇAKIROĞLU

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı
Sporda Psikososyal Alanlar Bilim Dalı

FUTBOL TARAFTARLARININ FANATİZM
DUYGULARI İLE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Burak ÇAKIROĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Asaf ÖZKARA

İstanbul – 2022

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Burak ÇAKIROĞLU

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Burak ÇAKIROĞLU'nun Süper Lig'deki Üç Büyük Takım Taraftarlarının Fanatizm Duygularının Siber Zorbalık Davranışlarına Etkisi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Antrenörlük Eğitimi anabilim dalı, Sporda Psikososyal Alanlar bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza
Başkan
Dr. Öğr. Üyesi Aydın PEKEL

İmza
Üye
Dr. Öğr. Üyesi Asaf ÖZKARA
(Danışman)

İmza
Üye
Doç. Dr. Mustafa Can KOÇ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 20..

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu araştırma Türkiye'deki 3 büyük futbol kulübü (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) taraftarlarının fanatizm düzeylerinin siber zorbalık davranışlarına etkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın evreninde; 2021-22 Süper Lig futbol sezonunda mücadele eden ve "3 büyükler" olarak da bilinen Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş takımlarının taraftarları yer alırken, örneklem grubunu ise 2021-22 sezonunda Süper Lig'de oynanan derbi müsabakalarını stadyumlar ve çevresinde izlediğini beyan eden 1617 futbol taraftarı oluşturmaktadır.

Çalışmada 2 farklı ölçek (Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği, Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği) kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulguların analizi için açık kaynak kodlu yazılım Jamovi programından faydalanılmıştır. Yapılan analizlerde çoklu grup karşılaştırmalarında One Way Anova (Games Howell Tekniği) Testi, ikili karşılaştırmalarda ise Independent Samples-T Testi uygulanmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla Pearson Korelasyon Testi'nden faydalanılmış, değişkenler arasında orta düzeyde bir ilişki tespit edildiğinden Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde; Futbol Taraftarlarının Fanatizm Ölçeğinde yaş, cinsiyet, eğitim durumu, tuttıkları takım, eğitim durumu, izleme sıklıkları, izledikleri yerler değişkenlerine göre farklılık gösterdiği, gelir düzeyi ve mesleklerine göre anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Siber Zorbalık Ölçeğinde ise yaş, cinsiyet, gelir, eğitim durumu, tuttıkları takımlar, üyelik durumu, meslekleri, izleme sıklıkları, izledikleri ortamlara göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Taraftarları Fanatizm düzeyleri ile Siber Zorbalık davranışlarına verdikleri cevaplarda ise orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0,695$) ilişki tespit edilmiştir.

Bu sonuçlarla birlikte fanatizmle ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi, yazılı ve görsel medyada kamu spotlarının yayınlanması, medyanın taraftarlar arasında infiale yol açması muhtemel söylem ve yayınlarıyla ilgili gerekli yaptırımların uygulanması, ayrıca; kulüp başkanlarına ve yöneticilere, antrenörlere, futbolculara ve taraftarlara cezaların uygulanması ve orantısız olarak eşitliklerinin gözetilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üç Büyükler, Süper Lig, Fanatizm, Siber Zorbalık

SUMMARY

This research has been prepared to examine the effect of the fanaticism levels of the fans of the 3 big football clubs (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) in Turkey on the cyberbullying behaviors. In the universe of the research; While there are supporters of Fenerbahçe, Galatasaray and Beşiktaş teams, also known as the "3 big players", competing in the 2021-22 Super League football season, the sample group is 1617 football fans who declared that they watched the derby matches played in the Super League in the 2021-22 season in and around the stadiums. forms.

Two different scales (Cyberbullying Behaviors of Sports Spectators Scale, Football Fans Fanaticism Scale) were used in the study. For the analysis of the findings obtained in the study, the open source software Jamovi program was used. In the analyzes, One Way Anova (Games Howell) Test was used in multi-group comparisons and Independent Samples-T Test was used in pairwise comparisons. Pearson Correlation Test was used to determine the relationship between the scales, and Regression Analysis was used since a moderate relationship was detected between the variables.

When the research findings are examined; It has been determined that Football Fans' Fanaticism Scale differs according to age, gender, education level, team they support, education level, watching frequency, places they watch, and there is no significant difference according to income level and occupation. In the Cyberbullying Scale, significant differences were found according to age, gender, income, education level, teams they support, membership status, professions, frequency of watching, and the environments they watch. A moderate positive relationship ($r=0.695$) was found in the fanaticism levels of the supporters and their responses to Cyberbullying behaviors.

With these results, providing necessary trainings on fanaticism, broadcasting public spots in the written and visual media, imposing necessary sanctions regarding the discourse and publications of the media that are likely to cause outrage among the fans, as well as; It is recommended that penalties be applied to club presidents and managers, coaches, football players and fans and that their equality should be observed proportionally.

Keywords: Big Three, Super League, Fanaticism, Cyber Bullying

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL BİLGİLER

1.1. Futbol Kavramı	5
1.1.1 Futbolun Ortaya Çıkışı.....	6
1.1.2 Türkiyede Futbolun Başlangıcı	8
1.2 Futbol ve Medya	9
1.2.1 Kitle İletişim Araçları.....	11
1.3 Futbol ve Kültür.....	12
1.4 Taraftarlık.....	13
1.5 Fanatizm	15
1.6 Futbol Taraftarlığı ve Fanatizm	16
1.6.1 Futbol ve Şiddet	17
1.6.2 Futbolda Şiddet ve Saldırganlığı Ortaya Çıkaran Faktörler.....	20
1.6.3 Futbolda Şiddete Maruz Kalan Öğeler.....	20
1.7 Zorbalık Nedir.....	23
1.7.1 Zorbalık Çeşitleri.....	24
1.7.2 Fiziksel Zorbalık	24
1.7.3 Sözel Zorbalık	24
1.7.4 Duygusal Zorbalık.....	24
1.7.5 Cinsel Zorbalık.....	25
1.8 Siber Zorbalık	25
1.8.1 Siber Zorbalık Türleri.....	29
1.8.2 Siber Zorbalıkta Kullanılan Araçlar.....	30
1.8.3 Siber Zorbalığın Nedenleri ve Sonuçları.....	33
1.8.4 Siber Zorbalığı Önleme Stratejileri	36

İKİNCİ BÖLÜM MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırma Modeli	38
2.2 Evren ve Örneklem	38
2.3 Veri Toplama Araçları	38

2.4 Veri Analizi.....	40
-----------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

SONUÇLAR VE ÖNERİLER	59
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	98

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri	41
Tablo 2 Taraftarların yaş değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	43
Tablo 3 Taraftarların cinsiyet değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	44
Tablo 4 Taraftarların gelir durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	45
Tablo 5 Taraftarların eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	47
Tablo 6 Taraftarların tuttukları takımlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	49
Tablo 7 Taraftarların tuttukları takımlarına üyelik durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	50
Tablo 8 Taraftarların meslek değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	51
Tablo 9 Taraftarların maç izleme sıklıklarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	52
Tablo 10 Taraftarların maçları seyrettikleri ortamlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.	55
Tablo 11 Fanatizm-Siber Zorbalık İlişkinine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi	57
Tablo 12 Ölçekler Arasındaki Regresyon Analizi Test Sonuçları	58

ÖNSÖZ

Ülkemizdeki en popüler spor dallarının başında gelen futbolda zaman zaman sahalarda ve saha dışında istenmeyen görüntülere şahit oluyoruz. Bu görüntülerin önüne geçmek amacıyla son yıllarda birçok kanun ve çalışmalar yer almakta. Günlük yaşantımıza dahil olmuş ve olacak bu yeni kuralların objektif bir bakış açısıyla uygulanması; futbolun bileşenlerinden olan futbolcuların, antrenörlerin, yöneticilerin ve taraftarların da desteğiyle mevcut sorunlarımızı gidererek ülkemizi adından başarılarla söz ettirecek refah bir futbol ortamına taşınmasına ön ayak olacaktır. Dijital Çağ'ın meyvelerinden olan "sosyal medya" rüzgarını olumlu biçimde lehimize çevirmek, futbolda ve diğer branşlarda bizleri istediğimiz hedeflere hızla ulaştıracağı şüphesizdir.

Eğitimimin her safhasında olduğu gibi, yaşantımın tümünde maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen annem ve babam; Aynur ÇAKIROĞLU ve Ali Osman ÇAKIROĞLU'na, bu çalışmada bilgi ve tecrübelerini bana aktararak yol gösteren Dr. Öğretim Üyesi Asaf ÖZKARA, Doç.Dr. Öğretim Üyesi Hakan AKDENİZ ve Araştırma Görevlisi Okan KILIÇKAYA hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

GİRİŞ

Kavramsal Çerçeve

Futbol dünyadaki en popüler spor dallarından biridir. Milyonlarca futbolseverin takip ettiği bu spor dalı takımların, ülkelerin kültürlerini yaymakla birlikte sadece futbol fanlarının tekelinde bulunmamakta, turizm amacıyla da fazlasıyla rağbet görmektedir. Farklı ülkelerin, farklı kültürlerin bir araya geldiği/karşılaştığı futbolda kazanma hırsı zaman zaman şiddet görüntülerine sebep olabilmektedir. Yalnızca ülkeler arasında değil, aynı ülkenin şehir takımları arasında hatta aynı şehrin farklı kulüpleri arasında da rastlanabilen futbolda şiddet olayları gelişen teknoloji ile birlikte siber ortamda zorbalık, aşağılama, dışlama, tahrik etme, hedef gösterme gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Fanatizm ya da fanatik davranışlar, on yıldan fazla bir süredir incelenmektedir. Yapılan araştırmalara göre fanatizm; bir dine, bir bireye, bir topluluğa veya kuruluşa körü körüne yandaşlık eden, coşku ve tutkuyla bağlılığı bulunan ve bu olgular uğrunda aşırılığa sürüklenen davranışlar olarak tanımlanır. Futbolda fanatizm de bu kavramları taşır. Taraftarlar gönül verdikleri takımlara derin bağlılık duyabilirler. Bireylerin takımlarına beslediği duygu yoğunluğu, çevresel etmenlerin de katkısıyla kitlesel bir harekete dönüşüp, saldırgan ve yıkıcı sonuçları doğuran holiganizme evrilmesi olasıdır. Ülkemizde son yıllarda kendini iyiden iyiye hissettiren futbol fanatizmi, teknolojik aletlerin çeşitlenmesi, gelişmesi ve ulaşımının kolaylaşması ile birlikte siber ortam adıyla tabir edilen internet ortamında da kendini göstermeye başlamıştır.

Siber zorbalık kavramı farklı araştırmalarda internet zorbalığı, internet saldırganlığı, internet tacizi ve elektronik zorbalık gibi isimler ile de adlandırılmaktadır. Siber zorbalık; kişilerin internet ortamında kasıtlı ve sürekli bir şekilde zarara uğratılması olarak tanımlanmaktadır ve bir davranışın siber zorbalık olarak tanımlanabilmesi için davranışın tesadüfi olarak değil kasıtlı olarak ve bilgisayar, cep telefonu gibi araçlarla gerçekleşmesi gerekmektedir.

Alanyazın incelendiğinde fanatizm ve siber zorbalık kavramları farklı farklı çalışmalarda incelenmiştir ve çalışmalar belirli bir taraftar grubunu kapsayan yahut birkaç kulüp arasında karşılaştırmalar içermektedir. Yapılan bazı çalışmalar ise

tarafklararın genel fanatizm durumlarını tespit etmek amacıyla yapılmış olup karşılaştırma bakımından ise salt siber zorbalık olgusunun araştırılmadığı, genel zorbalık kavramları açısından incelenmiş ve ‘‘siber zorbalık’’ kavramına değinilmiş çalışmalardır.

Bu araştırmanın temel amacı Türkiye’deki 3 büyük kulüp (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) taraftarlarının fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranışlarının arasındaki ilişkisini incelemektir. Türkiye’deki futbol taraftarlarının yüksek çoğunluğunu temsil eden bu üç büyük kulüp taraftarları, teknolojik aletlere ulaşımının kolaylaştığı ve arttığı şu günlerde, fanatizm etmeninin siber ortamda zorbalık amacıyla ne denli işlendiğini ortaya koyması bakımından kapsayıcı sonuçları olacağını düşüldüğünden değerli ve elzem görülmüştür. Ayrıca taraftarların, demografik özelliklerine göre fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranış düzeylerinde farklılaşma olup olmadığını belirlemek araştırmanın diğer amacını oluşturmaktadır.

Araştırma, taraftarların fanatizm ve siber zorbalık değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemekle birlikte; taraftarların herhangi bir taraftar grubuna aidiyetlerinin bulunup bulunmamasının siber zorbalık üzerindeki rolünün incelenmesi; fanatizm ve siber zorbalık üzerindeki ortak etkisine bakılması açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca, araştırmada elde edilecek bulguların futbolda karşılaşılan siber zorbalık davranışların arka planındaki psiko-sosyal nedenlerin belirlenmesine ve futbolda ortaya çıkan şiddet ile mücadelede bireysel veya toplumsal zm önerilerinin geliştirilmesine yardımcı olacağı, futbolda siber zorbalığı önlemeye yönelik yapılacak araştırmalara referans olacağı ve bu konudaki alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Problem Durumu

Siber zorbalık kavramı global olarak internet kullanımının artması ve çeşitli sosyal medya araçlarının türemesi ve yaygınlaşmasıyla günümüzde artmaktadır. Genel anlamda fanatizm ise, bir şeye karşı aşırı derecede, oşku ve tutkuyla bağlılık, insanı aşırılıklara sürükleyen kr körüne yandaşlık, taassup, bağnazlık, tutuculuk, yobazlık, yani bir bakıma insanın akıl ve muhakemesini devre dışı bırakan bir bağlılık ya da

bağımlılık olarak tanımlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2001). Sosyal medya araçlarında ve web ortamlarında fanatizm duygularının da körüklediği siber zorbalık davranışları nefret söylemleri ve nefret suçlarını da beraberinde getirmektedir. Birçok sosyal medya sitesinde kullanıcıların katılımcı haline dönüşerek tepki verebilme imkânı elde etmesi sebebiyle taraftarlar, tuttıkları takımlara karşı aidiyet duygularını fazlasıyla yansıtarak, kendilerinden olmayan kişilere "öteki" damgası vurmakta ve nefret dili kullanmaktadır (Akın ve Çomu, 2010). Ayrıca taraftarlar, çevrim içi ve çevrim dışı ortamlarda, tuttıkları takımın fanı ve taraftarı olma konumundan çıkarak rakip oyuncular, rakip taraftarlar ve hakemlerden nefret eden bireyler haline gelmektedir. Daha ileri aşamada ise, fanatizm oranına varan nefret söylemi içerikli metinleri üreten ve yayan fanatikler haline gelmektedirler. (Apsar, 2014).

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye Süper Ligi'nde de oynanan müsabakalarda taraftarların başrolde olduğu, gerek maç öncesi, gerek maç sırasında ve sonrasında çıkan olaylar sadece karşılaşmanın oynandığı bölgeyle sınırlı kalmamaya başlamış, bu tür olaylar sosyal medya ortamlarında da sıkça görüntülenmeye başlamış ve çağın sorunlarından birisi haline gelmiştir.

Alt Problemler

- Taraftarların yaş değişkenine göre fanatizm seviyeleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
- Taraftarların cinsiyet değişkenine göre fanatizm seviyeleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
- Taraftarların gelir seviyeleri değişkenine göre fanatizm seviyeleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
- Taraftarların eğitim durumları değişkenine göre fanatizm duyguları ile siber zorbalık düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
- Taraftarların fanatizm duygu düzeyleri ile siber zorbalık davranışları arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

Tezin Amacı

Bu araştırmanın temel amacı 3 büyük kulüp (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) taraftarlarının fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranışlarının arasındaki ilişkiyi

incelemektir. Ayrıca taraftarların, tanımlayıcı özelliklerine göre fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranış düzeylerinde farklılaşma olup olmadığını belirlemek araştırmanın diğer amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, taraftarların fanatizm ve siber zorbalık değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemekle birlikte; taraftarların herhangi bir taraftar grubuna aidiyetlerinin bulunup bulunmamasının siber zorbalık üzerindeki rolünün incelenmesi; fanatizm ve siber zorbalık üzerindeki ortak etkisine bakılması açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca, araştırmada elde edilecek bulguların futbolda karşılaşılan siber zorbalık davranışların arka planındaki psiko-sosyal nedenlerin belirlenmesine ve futbolda ortaya çıkan şiddet ile mücadelede bireysel veya toplumsal çözüm önerilerinin geliştirilmesine yardımcı olacağı, futbolda siber zorbalığı önlemeye yönelik yapılacak araştırmalara referans olacağı ve bu konudaki alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Varsayımları

Katılımcıların her 2 ölçeğe ilişkin soruları tam olarak anladıkları ve doğru cevap verdikleri varsayılacaktır.

Sınırlılıkları

Çalışmada sadece Türkiye Süper Liginde 3 büyükler diye tabir edilen Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe takımlarının taraftarlarının fanatizm ve siber zorbalık davranışları incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Futbol Kavramı

Günümüzde spor etkinlikleri bedensel aktiviteler içerisinde yer alan ve insan hayatındaki yeri ve önemi giderek artan bir alandır. Dünyanın her yerinden ve her yaştan milyonlarca insan farklı branşlarda ki spor etkinlikleri ile uğraşmaktadır. İnsanların spor faaliyetleri ile iç içe olmasının temelinde tarihten gelen bir alışkanlık olduğu bilinmektedir. Bu sebeple spor toplumun ayrılmaz bir parçası durumundadır (Aslan vd., 2018). El dışında kafa veya ayak kullanılarak iki takım arasında gerçekleşen ve topu rakibin kalesine belirli kurallar çerçevesinde skor yapmayı amaçlayan ayak topu oyununa futbol denir. İngilizce kökenli bir kavram olan futbol ayak ve top kelimelerinin İngilizce karşılığı olan “foot” ve “ball” kelimelerinin birleşimi ile oluşmuştur (Karaca, 2019). Her iki takımında on bir kişi bulunan, kuralları olan, kolektif nitelikli, sportif bir oyun olarak tanımlanmaktadır. Kolektif-sportif oyunlar genellikle takımlar halinde oynanan oyunlardır (Kazan, 2009). Futbol farklı ülke ve kültürlerde farklı isimlerle anılmaktadır: Soccer, futbol, futebol, calcio, fitba, footy, le foot, sakka, foci gibi. Başka tanımlarda ise futbol; şişirilmiş topla oynanan oyun veya on bir kişilik oyuncular ile iki takım halinde oynanan ve küresel biçimli topa vurarak karşı rakip kalesine gol atmayı hedefleyen oyundur (Karaca, 2019).

Modern futbolda “ayak topu” tarihi süreç içerisindeki mitolojik anlamını ve işlevini büyük çoğunlukla kaybetmiştir. Fakat hâkimiyeti temsil etme özelliği ve gücü hala devam etmektedir (Eker, 2010). Günümüzde futbol sadece bir spor dalı olarak değil aynı zamanda geçim kaynağı, meslek, eğlence, endüstriyel bir sektördür (Hacıyev, 2011). Futbol günümüzde artık küresel bir karakter kazanarak izleyiciler ve bu işle profesyonel boyutta uğraşanlar için önemli bir yere sahiptir (Gökulu, 2008). Futbolu bu denli küresel kılan bazı toplumsal değerler bulunmaktadır. Dil, din, ırk ve farklı coğrafyadaki insanların ilgisini çekmesindeki temel özelliği tamamen insanların yaşamına dönük istemleri ile örtüşen nitelikleri barındırıyor olmasıdır. Futbolun bir oyun ve bir spor olmasının yanı sıra bağlayıcı özelliği ile kitlesel bir tutku haline gelebilmekte ve takımla özdeşme unsurunu ortaya çıkarmaktadır (Kartal ve İnan,

2018). Bir amaç için gerçekleştirilen bu oyun, gerilimi, mutluluğu bazı kurallar çerçevesinde, zamanın ve mekânın sınırlandırıldığı, yaşamın rutinlerinden uzaklaştırıldığı bir eylem olarak da ifade edilebilmektedir (Eker, 2010). 45 dakikalık iki devreden oluşan bu oyunun asıl amacı topu rakip kaleye atmaktır. 17 temel kuraldan oluşmaktadır. Bunlar: Top, oyun alanı, oyuncu sayısı, hakem ve hakem yardımcısı, oyuncuların giysi ve gereçleri, oyunun süresi, oyunun başlaması ve tekrardan başlaması, gol, topun oyunda ve oyun dışında olması, serbest vuruşlar ve indirekt serbest vuruşlar, ofsayt, fauller, penaltı, kale, köşe vuruşları ve taç atışlarıdır (Hacıyev, 2011).

1.1.1 Futbolun Ortaya Çıkışı

Futbolun ilk olarak nerede ortaya çıktığına dair çeşitli tartışmalar olsa da yapılan tarihsel çalışma sonuçları MÖ 2500 yılında Çin askerleri tarafından çeşitli idealar çerçevesinde oynadıkları yönündedir. Zamanın imparatoru Huang Ti tarafından da teşvik edilen futbol oyununda askerleri zinde tutması amaçlanmıştır (Somalı, 1989). Yapılan başka bir araştırma da ise MÖ 265 yılında askerlerin savaş yeteneklerini geliştirmek amacı ile Jin Hanedanlığı döneminde pek çok spor dalı desteklenmiş ve bunlardan birisi de “Cuju” olmuştur. Cu “tekmelemek”, Ju “top” anlamına gelen kelimelerin birleşiminden türetilmiştir ve Tsu Chu olarak da bilinmektedir (Tazegül, 2017). Çin’in ardından MÖ 1004 yıllarında futbol oyununa Japonya’da rastlandığı belirtilmektedir. Özellikle MS 300-600 yıllarında Kemari oyunu Japonya’da yaygınlık kazanmış ve Tsu Chu oyununda olduğu gibi topu havada tutma özelliğine dayanmaktadır. Dikdörtgen bir sahada içi talaşla doldurulmuş 20-25 cm çapındaki topu bir takımında bulunan ortalama 10-12 kişilik oyuncular topu yere düşürmeden havada tutma çabasıdadır. Günümüzde ise hala oynanan bir oyundur (Erdoğan, 2008).

Futbol oyununa dair bulgular, Çin ile aynı dönemlere (MÖ 2500) rast gelen Mısır’da Hasan-Beni mezarlığında boyamalara, nesne ve yazılara rastlanmıştır. Bu mezarlıklarda çeşitli sporlara dair figürler bulunmakla birlikte ayakta top oynayan insan şekilleri de bulunmuştur. Mısır coğrafyasının sahip olduğu kurak iklim bu topların günümüze kadar ulaşmasına olanak sağlamıştır. 7.5 cm çapında, deriden veya sık dokunmuş ketenden yapılan, zikzak dikişler ile işlenmiş, içleri yosun kurusu ve

kepek ile doldurulan bu toplar günümüzde Berlin, Kahire ve Londra müzelerinde sergilenmektedir (Sert, 2002; Erdoğan, 2008). Kaşgarlı Mahmut'un Divân-ı Lügati't-Türk adlı eserinde günümüzden dokuz yüzyıl öncesinde Orta Asya'da Türkler tarafından "tepük" adı verilen ayak ile yuvarlak bir nesne ile oynadıklarından bahsedilmektedir. Oyunun oynandığı sırada zaman zaman kavga ve kargaşaların çıkmasından dolayı Kaşgarlı Mahmut bu oyunun oynanmasını günah olarak nitelendirildiğini belirtmiştir. Türklerde "tepük" oyununu sadece erkekler değil kadınlarda oynamaktaydı. Kuzu derisinden yapılan ve içi hava ile doldurulan top oyununun en güzel örneği Hıtay Türklerinde görülmektedir (Yıldıran, 1997; Tazegül, 2017).

Eskimolar "Aqsaqtuk" adı ile bilinen buzda futbol oyununu oynamakta ve bu oyunun ne zaman oynandığı bilinmemektedir. Özellikle Alaska ve Kanada'da oynanan Aqsaqtuk (buzda futbol) ile ilgili Inuit mitolojisi ve efsanelerindeki inanca göre ölülerin ruhu, Mors'un başının top olarak kullanıldığı ve iki takım halinde oynanan oyunun oynandığı kuzey ışıklarına doğru seyahat ettiği belirtilir (Erdoğan, 2008). Amerikan yerlilerinin de futbol oyununu ne zaman oynadıkları tam olarak bilinmemekte ve İngilizlerin Amerika'yı sömürgeleştirmesinden sonra kültürlerinin yok olmasına ve futbol oyununun unutulmasına neden olduğu bilinmektedir. O zamanın Kızılderilileri tarafından oynanan futbol oldukça farklıydı. Özellikle ellerini yere değdirmeden şişirilmiş bir topa kalçaları ile vurma kuralına dayanan futbol oyununda topun darbesini azaltmak için kalçaya sert bir deri parçası bağlanmaktaydı (Tazegül, 2017). MÖ 2000 yıllarında Yunanlılar Episkyros adını verdikleri, kadın ve erkekler tarafından çıplak bir şekilde oynanan bu oyunu geliştirdiler. Daha sonraki süreçte Romalılar bu oyunu Yunanlılardan alarak biçim değişikliği yaptılar ve Harpastum adını verdiler. Harpastum eski Yunancada "el topu" anlamına geldiğinden futboldan daha çok rugby (Amerikan futbolu) oyununa benzediği tahmin edilmektedir (Tazegül, 2017). Romalılar ise Harpastum'u MÖ 50 yıllarında Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın diğer kısımlarına yaydılar. Soylular bu oyuna La Soule adını, halk ise La Choule adını vermişlerdi. 19. yüzyıla kadar Bretagne ve Picardie bölgelerinde oynanan ve Fransız halk oyunundan doğduğu ileri sürülen bu oyunun İngiltere'ye Normanlar tarafından götürüldüğü idea edilmektedir (Sert, 2002). İngiltere'de hızlı bir yayılım gösteren futbol bugünkü haline en yakın şeklini 17. yüzyılda İngiltere'de

almıştır. Bu sebeple modern futbol İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1857’de ilk futbol kulübü olan Sheffield United kurulmuştur. 1863’te ilk Futbol Birliği kurularak kuralları resmi olarak kabul edilmiştir. 1888 yılında İngiltere’de ilk profesyonel lig kurulmuştur. Amerika kıtasında ilk federasyon ise Arjantin’de 1893’te kurulmuştur. 1904’te FİFA (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği) kuruldu ve dört yıl sonra futbol Olimpiyat Oyunlarına dâhil edildi. Bu oyunlarda ise ilk şampiyonluğu İngiltere kazandı. 1930’da ise ilk kez Dünya Kupası düzenlendi. 1954’te de Avrupa futbol birliği kuruldu (Kayışoğlu, 2002; Erdoğan, 2008).

1.1.2 Türkiyede Futbolun Başlangıcı

Modern futbol Türkiye’de yabancı ve gayrimüslimlerin yoğun olarak buldukları Selanik ve İzmir şehirlerinde ilk kez oynandığı bilinmektedir (Kazan, 2009). 19. yüzyılın ikinci yarısında tütün ve ticaretle uğraşan ve Osmanlı İmparatorluğu’na gelerek ticaret limanlarına yerleşen İngilizler tarafından getirildiği savunulmaktadır. Türk gençleri tarafından futbol yabancılardan gördükleri ve öğrendikleri ile hiçbir kurala dayanmadan oynanmıştır. 1894 yılında İzmir’de ilk futbol kulübü olan “Football Club Smyrna” kurularak ilk maç oynanmıştır. II. Abdülhamit döneminde ise futbol Müslüman ve Türkler arasında günah kabul edilerek yasaklanmıştır (Budak, 2004; Hacıyev, 2011; Bozköylü, 2007). İzmir’de futbolun temellerinin atılmasında rol oynayan bazı gayrimüslim ailelerin İstanbul’a taşınması ile birlikte ilk İstanbul takımı olan “Football Association” 1889 yılında Kadıköy’e yerleşen La Fontaine ailesinin öncülüğü ile kurulmuştur. İstanbul’da kurulan ikinci takım “Black Stocking” “Siyah Çoraplılar” adında kurulmuştur. Bu takımda ilk kez bir Türk oyuncu Fuat Hüsnü Kayacan yer almıştır (Kazan, 2009). Bazı kaynaklara göre ise 1899 yılında tüm yasaklara rağmen Fuat Hüsnü Kayacan, Reşat Danyal ve Mehmet Ali tarafından ilk Türk futbol takımı olan “Black Stocking”, “Siyah Çoraplılar” takımını kurdukları yer almaktadır (Bozköylü, 2007, ss. 33; Hacıyev, 2011,ss. 21). Özellikle İstanbul’un Kadıköy ve moda semtlerinde İngiliz denizcilerinin de etkisi ile futbol popülerlik kazanmıştır (Bozköylü, 2007).

Türkiye’de 1904 yılında “İstanbul Futbol Birliği” kurulmuş, Kadıköy, Galatasaray, Moda, Elpis, Fenerbahçe, Strugglers gibi kulüpler yer almıştır (Kazan, 2009). İlk resmi futbol takımımız olan Galatasaray Terbiye-i Bedeniye, Galatasaray-ı

Mektebi sultanisinde eğitim gören onuncu sınıf öğrencilerinden Ali Sami Yen ve arkadaşları tarafından 1905 yılında kurulmuştur. Ali Sami Yen ve arkadaşlarının amacı İngilizler gibi toplu bir şekilde top oynamak, yabancıları yenmek, bir isme ve bir renge sahip olmaktır. 1907 yılında Kadıköy yakasında oturan bir grup genç tarafından ise Fenerbahçe kulübü kurulmuştur. Ziya Songülen, Ayetullah Bey ve Enver Necip Okaner'in öncülüğünde kurulan Fenerbahçe ikinci yılında 1909 ve 1910 sezonunda İstanbul Ligi'ne katılmıştır. 1908-1909, 1909-1910 ve 1910-1911 sezonlarında şampiyonluk elde eden Galatasaray, 1911-1912 sezonunda şampiyonluğu Fenerbahçe'ye kaptırmıştır (Hacıyev, 2011; Bozköylü, 2007). Türkiye'de futbol resmi olarak ilk kez 1923 yılında Türkiye Futbol Federasyonunun kurulması ile başlamıştır. Aynı yıl Türkiye FIFA'ya üye olmuş ve ilk maçını Romanya'ya karşı oynayarak beraberlik ile sonuçlanmıştır. 1996 yıllarına gelindiğinde ise Avrupa Şampiyonasına katılma hakkı elde eden Türk Milli takımı ne yazık ki puan alamayarak başarısız olmuştur. 1999-2000 sezonunda ise Fatih Terim önderliğinde Galatasaray UEFA kupasını hiç yenilmeden kazanmıştır. 2000-2001 yılında Galatasaray tarihinde ilk kez Avrupa Süper Kupasını kazanmıştır. 2002 yılında Türk Milli Takımı ise Dünya Kupasına katılarak üçüncü olmuştur. 2008 yılında ise Türk Milli Takımı Avrupa Şampiyonasına katılarak Avrupa üçüncüsü olmuştur (Hacıyev, 2011).

1.2 Futbol ve Medya

19. yüzyılda ucuz, eğlenceli, kolektif bir oyun olarak doğan futbol zamanla dünyanın en popüler sporu haline gelmiştir. Eskiden önemsenmeyen spor servisleri günümüzde iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte medyanın önemli kazanç unsurlarından biri haline gelmiştir (Price vd., 2013). Spor zaman içerisinde ciddi boyutlarda önem kazanarak spor medyasının oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle spor medyası sporun gelişmesinde ve yaygınlaşmasında büyük bir rol üstlenmiştir. 19. yüzyıl itibari ile spor ve medya karşılıklı ilişki içerisinde paralel bir gelişim göstermiştir. Tarihte sporun medyada yer alması İngiliz Yayımcılar Birliği (BBC) tarafından spor olaylarının ulusal festivallere dönüştürülmesi ile olmuştur. 1891 yılında Türk spor basınında ilk spor yazısı Servet-i Fünun dergisinde yer almıştır (Özsoy, 2009). Türk basınında spor dergilerin ardından günlük gazetelerde de yer almaya başlaması 1911 yıllarına tekabül etmektedir. Tasvir-i Efkâr gazetesi

Galatasaray ile Macar Tamşaur takımlarının mücadelelerini konu almış ve daha sonra Tasvir-i Efkâr gazetesinin yaptığı bu spor haberinden sonra diğer günlük gazetelerde harekete geçmiştir. Bu tarihten sonra da İstanbul dışındaki gazetelerde de spor haberlerine yer verilmeye başlanmıştır (Taşçıoğlu, 2016).

20. yüzyılın başları ve günümüz itibari ile medya ile en önemli sosyal fenomen olan futbol arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Milyarlarca taraftarı olan futbol aynı zamanda milyarlarca insana saniyeler içinde ulaşabilmeyi sağlayan medya sayesinde kendi medyasını yarattığı bir alana dönüşmüştür (Erol, 2012). Günümüz kitle iletişim araçları ile birlikte futbol medyanın en temel ekonomik kazanım alanlarından biri haline gelmiştir. Günümüz iletişim teknolojilerinin ulaşılabilirliği düşünüldüğünde televizyon kanallarının futbol ağırlıklı yayın yapmaya başlamaları hem gazete satışlarını, hem de izlenme oranlarını arttırmıştır. İnternetin kullanım alanlarının artması ile birlikte spor ve spor haberleri içerikli siteler vb. siteler internet alanında da ekonomik yarar sağlamaya başlamıştır (Taşçıoğlu ve Ceylan, 2016). Günümüz Türkiye spor medyasına baktığımızda yazılı ve görsel medyada yer alan spor haberlerinin, gazetelerde yer alan spor sayfalarının hemen hemen tamamı futbol haberleri ile doludur (Apsar, 2014, ss. 30). Bu derece büyük bir taraftara sahip olan futbolun medya tarafından cazip hale gelmesi zengin bir içerik sağlamasından ve büyük bir kitleye hitap etmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda ilginçlik özelliği önemlilik özelliğinin önüne geçmesinden dolayı futbol haberleri “soft news” haber türü içerisinde yer almaktadır. Merak uyandırıcı, eğlenceli, dram ve duygusallık bu haber türünde ağır bastığından futbolun bu haber türünde sürekli olarak kullanılmasında etkili olmuştur (Taşçıoğlu, 2016).

Yeni medya olarak adlandırılan günümüz medyası toplumların örgütlenmiş ve organize edilmiş bir şekilde hareket etmesini kolaylaştıran önemli bir iletişim aracıdır. İnsanların birbirleri ile olan etkileşimleri geleneksel medyaya göre daha açık olan yeni medya ortamları, provoke edilebilir, kolaylıkla yönlendirilebilir, asıl amacından saptırılabilir bir yapısal özelliğe sahiptir. Bu sebeple haklı ve meşru bir amaçla ortaya çıkan bir toplumsal hareket yeni medyanın bu yapısal özelliği sayesinde asıl amacının dışına kolaylıkla saptırılabilir (Ergen ve Aydeniz, 2020). Bu noktada sporda kullanılan medya dili büyük önem arz etmektedir. Medya farklılıkları sıradanlaştırma, normalleştirme ve yayma gücüne sahip bir iletişim aracıdır. Hızlı bir etkileşim

içerisinde bulunan dijital medya nefret söylemi içeren metinlerin daha hızlı yayılmasında etkili olabilmektedir (Apsar, 2014). Futbolda yaşanan şiddetin de tetikleyicisi olan medya, gerek spor haber sunucularının gerekse kulüp ve federasyon yöneticilerinin şiddeti meşrulaştırarak üstünün kapatılmasına neden olan ifadeler kullandığı bilinmektedir. Toplum içerisinde oluşturulan futbol dili, medyanın da etkisi ile dolaşıma girer ve geniş kitlelere ulaşarak oldukça yaygın bir şekilde kullanılan kelimelere dönüşmesine neden olur (Talimciler, 2014). Kitlelere hitap eden futbol haberlerinin, müsabakalarının vb. durumların sunumunda medyanın rolü oldukça önemlidir.

1.2.1 Kitle İletişim Araçları

Gelişen teknoloji ile birlikte insanların gerek yakın gerekse uzak çevrelerinde olup bitenler hakkında bilgi almalarını, birbirleri ile saniyeler içerisinde sözel veya görsel bir şekilde istedikleri her mekânda iletişime geçmelerini sağlayan uzmanlaşmış araçlara kitle iletişim araçları (medya) denilmektedir. İletişimin bazı teknolojiler ile geliştirilip çoğaltılarak büyük bir kitleyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi, bu amaç için kullanılan araçlar ise kitle iletişim araçları veya medya olarak tanımlanmaktadır (Fişekçioğlu vd., 2010). Kitle iletişim araçları barındırdıkları özellikleri sayesinde eğitici, bilgilendirici ve eğlendirici işlevlerinin yanı sıra aynı zamanda toplumu yönlendirici bir etkiye de sahiptir. Günlük yaşam içerisinde insanların daha yoğun bir şekilde iç içe oldukları medya ortamı insanların gördükleri, işittikleri, okudukları her şey, yaşam deneyimlerinin önemli bir parçası haline gelmektedir. Diğer yandan medya organları insanların deneyimlerini, dünyaya bakış açılarını, sosyal olaylar karşısındaki tutumlarını, gelecek planlamalarını ve bunlar arasındaki etkileşimi yapılandıran bir sisteme sahiptir (Mil ve Şanlı, 2015). İnsanların serbest zamanlarını değerlendirmek için kullandıkları kitle iletişim araçları çoğu zaman alternatifsiz bir rekreasyon unsuru olarak insanların üzerindeki etkisini arttırabilmektedir (Fişekçioğlu vd., 2010).

İnternet teknolojisinden önce kitle iletişim araçları olarak yazılı basın (gazete ve dergiler), tiyatro ve sinema, radyo ve televizyon başta gelirken internetin gelişip günümüzde hemen hemen her evde her birey tarafından ulaşılabilir bir unsur olması ve haberlerinde bu ortamda verilmesi ile birlikte artık ana kitle iletişim araçları internet

ve sosyal medya ortamları olmuştur (Mil ve Şanlı, 2015). Suç ve şiddet olaylarının büyük bir kitleye ulaşan iletişim araçları ile birleştirilerek sık sık verilmesi şiddete karşı hoşgörünün artmasına, sorunlarının çözümünde şiddeti araç olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Kitle iletişim araçlarında şiddetin yer alması toplumda bu olayların taklit edilmesinde, suç işlemede eğitici rol üstlenmesinde, insan hayatına verilen değerin azalması üzerinde, sorunların çözümünde şiddetin araç olarak kullanılması üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaktadır (Öcalan, 2003).

Kitleleri peşinden sürükleyen futbolda şiddet olayları da kaçınılmaz bir hal almıştır. Bunun en büyük sorumlusu ise medya olarak gösterilmektedir. Medyada özellikle televizyon kanallarında şiddetin gösterilmesi spora büyük zarar vermektedir. Televizyonda yer alan spor yorumcuları, gazetelerde yer alan spor yazıları seyirci ve taraftarı şiddete yönlendiren önemli unsurlardır. Televizyon seyircileri ve saldırganlık arasında bir bağlantı olduğu, medyanın spor şiddeti üzerinde etkili olduğu konu hakkında yapılan panel ve metodik yaklaşımlarda belirtilmiştir. Televizyonlardaki haber metinlerinde, reklam içeriklerinde fanatizmi körükleyici mesajların yer alması başarısızlık karşısında seyirciyi şiddete yönlendirmektedir (Mil ve Şanlı, 2015; Fişekçioğlu vd., 2010). Bu noktada medya iletişim araçlarında yer alan spor haberlerinde kullanılan kavramlara çok dikkat edilmeli, şiddete yönlendiren değil başarı ve başarısızlık durumlarında birlik ve beraberliği vurgulayan ifadelere yer verilmelidir.

1.3 Futbol ve Kültür

Kültür insanoğlu tarafından edinilen bilgi, töre, inanç, sanat, yasa, görenek ve gelenek gibi diğer tüm yetenekleri de içinde barındıran ve alışkanlıkların da oluşturduğu karmaşık bir toplamdır. Kültür insanoğlunun yarattığı, geliştirdiği ve sonraki nesillere aktarmak için gelecek kuşağa öğretilen her şeydir (Tylor, 2016). 1793 yılında ilk kez kültür kavramı bir Alman sözlüğünde yer almıştır. Bireylerden meydana gelen kültür aynı zamanda toplumun yapısını da yansıtan bir unsurdur (Arslantaş, 2008). Kültür, insanların nasıl yaşadıklarına, genel olarak neye inandıklarına ve neye değer verdiklerine, nasıl iletişim kurduklarına ve alışkanlıklarının, sanat biçimlerinin, etkileşimlerinin ve günlük yaşam geleneklerinin neler olduğuna rehberlik eden bir kavramdır (Loustaunau ve Sobo, 1997). Kültür genel

olarak birleştirici yönleri ile vurgulanmaktadır. Oysaki kültür ayırıcı bir özelliğe de sahiptir (Arslantaş, 2008).

Spor da kültürün bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Spor insanlığın başlangıcı ile birlikte var olmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Dünyanın küreselleşme sürecine girmesi ile birlikte her kurum bu süreçten etkilendiği gibi spor da bu süreçten etkilenecek değişmiştir. Artık spor boş zaman uğraşısı, zinde ve sağlıklı kalma aracı, oyun ve eğlenceden ziyade ekonomik bir sektör haline gelerek reklam, gelir kapısı, ticari faktör, milli bütünlüğün simgesi, eğitimin bir parçası rollerini üstlenmiştir (Öcalan, 2003). Futbolu popüler kültür haline getiren faktör ise çok fazla kişi tarafından takip edilmesi olmuştur. Popüler kültür, gerçek hayatın olumsuz yanlarından kurtulmayı hedefleyen ve yapay mutluluk üreten, günlük yaşamın bir kültürüdür. Popüler kültürün yaygınlaşmasında en etkili araç ise futbol olmuştur. Yapısı itibari ile popüler kültür zarar verici, yok edici, yıkıcı özelliklere sahiptir. İletişim teknolojilerini kullanan popüler kültür insanları tüketmeye, inanmaya, hareket etmeye, belli bir düzen çerçevesinde yaşamaya zorlamaktadır. Böylece popüler kültür en fazla taraftarı bulunan spor dalından biri olan futbolu kitle iletişim araçları ile birlikte kullanılarak yenedünya düzenini insanlara benimseterek empoze etmekte bir araç olarak kullanmaktadır (Hacıyev, 2011).

1.4 Taraftarlık

Popüler kültürün önemli bir parçası haline gelen futbol 1866'da İngiltere'de gerçekleştirilen ilk futbol müsabakasından beri ekonomik olarak ilgi çekmesinin yanı sıra eğlence, medya, turizm, bahis, spor araç ve gereçleri gibi sektörleri de içine alan bir olgu haline gelmiştir (Çelik ve Akçi, 2016). Seyirci spor müsabakalarını sürekli olarak takip etmese de ara sıra dikkatle takip eden kişiyi ifade ederken taraftar tuttuğu takımın tüm müsabakalarını ona özel bir zaman ayırarak yoğun bir istek ile takip eden kişileri ifade eder (İlk vd., 2020). Taraftarlık, takımına gönül veren bireylerin katılımları ile gerçekleştirdikleri kent ritüeli olarak da tanımlanmaktadır (Açak vd., 2018). Başka bir ifade ile taraftar; "bir görüşü, düşüncüyü benimseyen veya bir taraf seçen, takımına gönül veren ve takımının galip gelmesini isteyen, bazen asabi, egoist bir hale bürünen kişi veya kişiler" şeklinde ifade edilmektedir. Taraftarlık kişilerin sosyal statülerini belirlemede önemli bir rol oynamakla birlikte aynı zamanda

tarafklar takımlarına maddi ve manevi destek verirler, kulüp ücretlerini satın alırlar, her türlü sıkıntıya katlanırlar (Karaca, 2019).

Spor denilince akla ilk olarak futbol gelmektedir. Futbol, ortak bir konuda aralarında yapay veya doğal hiçbir ilişki bulunmayan insanları bir araya getiren, eğlendiren ve birlikteliği oluşturan bir kavramdır. Oluşan bu birliktelik ise futbol taraftarlığı olarak ifade edilebilmektedir (Çelik ve Akçi, 2016). Tuttuğu takıma bağlı olan, takımın tüm müsabakalarını ve oyuncularını yakından takip eden, pozitif duygular besleyerek takımını destekleyen ve futbol ile ilgili arzularını karşılayan kişi veya gruplara taraftar denir (Kurak, 2019). Futbol taraftarlığı grup ruhunu yansıtan, birbirini tanımayan kişilerin sanki birbirlerini uzun zamandır tanıyormuş gibi yan yana yürümelerini sağlayan, ortak bir payda da birleştiren, bazen grupların karmaşık bazen de basit bir yapıya büründüğü olgudur. Taraftarlık grubunu oluşturan ortak bilinç söz konusudur. Ortak bilinci oluşturan faktörler ise renk, simge, slogan vb. takıma ait ve takım ruhunu yansıtan objelerdir (Karaca, 2019).

Taraftarlar çeşitli niteliklerine göre farklı şekillerde de gruplandırılmaktadır. Bazen 12. oyuncu, bazen suçlu, bazen de sermayedardır (Karaca, 2019). McDonald ve Milne'e göre taraftar üç gruba ayrılır. Birinci gruptaki taraftarlar "şiddetli taraftar" olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler takımlarının maçlarına giden ve takımlarına bağlı olan kişileri ifade etmektedir. İkinci gruptaki taraftarlar ise "şampiyon takipçiler" olarak tanımlanmakta ve daha az maça giden ve daha az fanatik olan kişileri tanımlamaktadır. Üçüncü grup "münzevi taraftarlar"ı oluşturmaktadır. Yüksek düzeyde takımlarına bağlı olsalar bile maçlara pek fazla katılmayan gruplardır (Çelik ve Akçi, 2016). Diğer yandan taraftarlığın işlevine değindiğimizde küreselleşen dünyanın ve hızla kentleşen ortamın içerisinde geleneksel ve modern arasında sıkışan bireye aidiyet duygusu kazandırmasıdır. Sıkıcı şehir hayatı temposunun ve iş yoğunluğunun oluşturduğu sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalan birey, taraftarı olduğu takımın ambiyansı içerisinde ve taraftarlığın verdiği özgüven ile hiç tanımadığı insanlarla o ambiyans içerisinde kaynaşıp bütünleşebilmekte ve mücadele etmek zorunda kaldığı sorunlardan bir süreliğine de olsa kurtulma fırsatı yakalayabilmektedir (Gökulu, 2008).

1.5 Fanatizm

Fanatizm kavramı TDK'ye göre “bağnazlık” anlamına gelmektedir (TDK, 2022). Fanatizm sözcüğünün Latince “fanum” kökünde ise “tapınak, kutsal yer” anlamına gelmektedir. Kendilerini tam anlamı ile aşırı bir çılgınlıkla tapınağa adayan kişiler için “fanaticus” kavramı kullanılan bir sıfattır. İngilizce de ise fanatik sözcüğü hayalci, mantıksız tutkuları olan, dinsel çılgın anlamlarında kullanılmaktadır. Kökeninde asılmak, kuşatmak, bağlanmak anlamı taşıyan Arapça taassup kavramı bugünkü manada fanatizme karşılık gelen bir sözcüktür (Koç, 2010). Bir başka tanımda ise “aşırı şekilde coşku ve tutku ile bağlılık, körü körüne yandaşlık, bağnazlık, taassup, yobazlık, tutuculuk, kısacası bireylerin akıl ve düşüncelerini devre dışı bırakan bir bağımlılık, bağlılık” şeklinde tanımlanmaktadır. Fanatizm pek çok alanda görülmekle birlikte en çok spor alanında yer aldığı bilinmektedir. Taraftarlar spor müsabakalarında rekabet ve kazanma hırısı sebebi ile fanatizm kavramı ile ilgili davranışlar sergileyebilmektedirler (Bahadır ve Erdoğan, 2021). “Bir kişi veya gruba, bir düşünce tarzına karşı duyulan güçlü bir bağlılık davranışı” şeklinde de tanımlanmaktadır (Fuschillo, 2020). Öğüt Eker'e göre din, eğlence, siyaset, spor vb. alanlarda bireylerin aşırı duygular besleyerek, kendilerini bu alanlarda sözü edilen, kişilere, sembollere veya olgulara adanmasına fanatizm denilmektedir (Eker, 2010). Din, siyaset, eğlence, spor vb. alanlarda kendini gösteren fanatizm kavramı fikir veya ideolojilere aşırı şekilde bağlılıklarını ifade eden ve bu bağlılıklarından dolayı oluşan tavizsiz ve katı bir davranış biçimi ve bunun sonucunda doğan bir akım olarak da tanımlanmaktadır (Ayan, 2006).

Fanatizmin dört temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar:

1. İç katılım isteği; taraftarın kendini tanımlama yönündeki güçlü bir eğilim göstermesine denir.
2. Dış katılım isteği; taraftarların destekledikleri takımları ile ilgili faaliyetlerde bulunma arzusudur.
3. Taraftarların lisanslı veya imzalı ürünleri alabildikleri yerler edinme arzusudur.

4. Taraftarların diğ er taraftarlar veya taraftar olmayan diğ er bireyler ile fanatizm kavramı üzerindeki tartışmalara zaman ayırdıkları sosyal etkileşim isteğidir (Dwyer vd., 2016).

1.6 Futbol Taraftarlığı ve Fanatizm

Futbol sahip olduğu büyük taraftar kitlesi ile tüketim endüstrisinin ihtiyaç duyduğu müşteri kitlesine hitap etme yeteneği en yüksek olan spor dalıdır. Medya futbolu geniş kitlelere aktarmakta kullanılan bir araç olduğundan medya olmaksızın futbol düşünülemez. Futbolun geniş bir kitleye hitap etme özelliğinden dolayı özellikle futbol endüstrisi televizyonun yarattığı yeni imkânlar d hilinde küreselleşen bir olgu haline gelmiştir. Yenidünya düzeninde serbest piyasa ve liberalizmin temsilciliğini spor alanında futbol üstlenmiş ve eğence sanayisinin de bir dalı haline gelmiştir (Talimciler, 2001). Boniface'e göre küreselleşmenin son evresi ve en evrensel imparatorluk futboldur (Talimciler, 2008). Geniş kitleleri etkisi altına alma gücüne sahip olan futbol tüketim ideolojisi ile birleştirildiğinde serbest piyasa ekonomisi için vazgeçilmez bir sektör haline gelmektedir. Bu sebeple artık futbol kulüpleri sportif bir örgüt olarak hareket etmenin yanı sıra ekonomik örgüt haline dönüşmek zorunda kalmışlar ve o şekilde hareket etmeye başlamışlardır. Meta haline dönüşen futbol tüketim kalıplarımızı şekillendiren, yaşantımızı yönlendiren ve oyun özelliğini yitirerek iş'e dönüşen bir sektör haline gelmiştir (Talimciler, 2008).

Futbolun bu denli büyük bir endüstriye dönüşmesinde, dünya çapında en fazla bilinen spor olmasındaki pay medyaya aittir. Futbol medya ile yaptığı bu ortaklıkta ise en büyük kazanımı ekonomi alanında elde etmektedir (sponsorluklar, yayın ve reklam gelirleri vb.) (Taşoğlu ve Ceylan, 2016). Futbol kulüplerinin diğ er ekonomik kazançları ise forma satışları, futbolcu satışları, tribün gelirler, internet ortamında yapılan satışlar ve diğ erleri gelmektedir. Futbolun özellikle televizyon ile olan birlikteliği aynı zamanda kendi seyircisini ve tüketicisini yaratma imkânı sunmuştur (Talimciler, 2008). Gelişen iletişim ve teknoloji araçları ile futbol artık stadyum dışındaki diğ er eğence mek nlarına da taşınmıştır. Gazete ve radyonun yaygın olduğu dönemlerde futbol haberleri ve futbol müsabakaları sözlü olarak aktarılırken, televizyonun icadı ve kullanımının yaygınlaşması ile birlikte kafe, kahvehane, ev gibi eğence mek nlarına, hatta günümüzde internet teknolojisinin gelişimi ile birlikte

bilgisayar, telefon, tablet gibi cihazlar ile hemen hemen her mekânda ve istenilen zamanda ulaşma fırsatı sunmaktadır. Tüm bu imkânlar ise futbol endüstrisinin en üst noktada kendisini yeniden üretme ve pazarlama fırsatı sağlamaktadır (Apsar, 2014).

1.6.1 Futbol ve Şiddet

Şiddet fiziksel güç kullanılarak bireyin bir başkasına veya kendisinin bedenine zarar verme, bireyin özgürlüğünü engelleme, saldırgan davranışlar, kaba kuvvet kullanımı, beden gücünün kötü amaçlar için kullanılarak fiziksel veya psikolojik zararlar vermeyi, yakıcı ve yıkıcı fiilleri, taş, sopa ve bıçak gibi araçlar ile saldırıları ifade eden bireye veya topluma zarar vermeyi içeren davranışların tümüdür (Polat ve Sönmezoğlu, 2016). Etimolojik kökeni Arapçadan gelen şiddet kavramı Latince “violentia” şeklinde ifade edilmekte ve “acımasız kişilik, sert, güç” anlamlarını ifade etmektedir. Kamus-i Türki'ye de ise “sert ve katı davranış, sertlik, kaba kuvvet kullanma” anlamlarına gelmektedir. Fransızcada ise şiddet; bir bireye baskı ve güç kullanarak isteği dışında bir şey yaptırmak, kaba kuvvet kullanmak, zorlama saldırı, kişiye bedensel veya psikolojik olarak acı çektirmek, işkence, yaralama veya vurma” anlamlarına gelmektedir (Mil ve Şanlı, 2015). Daha geniş tanımlamalarda fiziksel yaralanmalardan ve mala yönelik verilen zararlardan ziyade bireylerin cinsiyetine, etnik kökenine, dini kimliklerine yönelik tehditleri içeren eylemler olarak da tanımlanmaktadır (Gökulu, 2008). Şiddet aynı zamanda fiziksel zararı ve ölümü kapsadığı gibi, kişiye dönük tehditleri, sözel ve simgesel gücüde ifade eder (Öcalan, 2003). Şiddet uygulanış biçimine göre fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel ve toplumsal alanda yaşanan şiddet şeklinde sınıflandırılmaktadır (Mil ve Şanlı, 2015).

Genel olarak şiddetin altı temel boyutundan bahsedilmektedir. İlki şiddetin fiziksel ve psikolojik boyutudur. Fiziksel şiddette asıl amaç yaralama ve bedene zarar vermeye yönelik eylemleri içermektedir. Psikolojik şiddette ise yalan söyleme, bir şeyi zorla kabul ettirme, beyin yıkama, tehdit etme gibi kişiye psikolojik olarak zarar veren eylemlerdir. İkinci boyut ise şiddetin etkisinin kişide pozitif veya negatif yönlü olmasıdır. Olumlu veya olumsuz zorlama yoluyla yaptırılan veya fiziksel bir eylem olarak görülebilir. Üçüncü boyut, insan eylemlerini ve tehditlerini içeren hareketlere odaklanmaktadır. Dördüncü boyutta şiddetin toplu olarak veya bireysel olarak gerçekleştirilmesine bakılmaktadır. Diğer bir boyut ise şiddetin kasıtlı olarak veya bir

kasıt olmadan yapıldığına bakılmaktadır. Altıncı boyutta ise gerçekleştirilen şiddetin açık veya gizli bir şekilde yapılmasına odaklanılmaktadır (Gregory, 2005).

Spor ve şiddet arasında yakın bir akraba ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle futbol içerisinde şiddeti barındıran bir spor dalıdır. Daha çok erkek egemen bir oyun olmasından dolayı şiddet olaylarının en fazla görüldüğü spor dalı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Futbol seyircilerinin şiddet olaylarına karışmasında birçok psikolojik faktörler rol oynamaktadır. Algı, masumiyet duygusu, engelleme, erotizm, grup ve kitle faktörü, milli duygular, dini inançlar vb. olguları sıralamak mümkündür. Bu sebeple futbolda şiddet; kişinin bilinçli ve kasıtlı olarak sosyal çevresine fiziksel ve psikolojik zarar vermeye yönelik davranışta ise kişide her an saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten de olsa süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi ifade eder. Özellikle taraftar grubunda yer alan kişilerin yer almayan kişilere oran ile daha saldırgan tavırlar sergiledikleri gözlemlenmektedir (Fişekçioğlu vd., 2010; Mil ve Şanlı, 2015). Kişinin sosyal çevresine fiziksel veya psikolojik olarak bilinçli ve kasıtlı olarak zarar vermeye yönelik tüm davranışları “saldırı” olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık ise kişinin başka birey veya bireylere fiziksel veya psikolojik olarak yaptığı düşmanca eylemlere denilmektedir. Bir bireye veya objeye zarar ve acı vermek amacı ile yapılan tüm davranışlar saldırganlık olarak tanımlanmaktadır. Bir davranışın saldırı olarak adlandırılabilmesi için o davranışı gerçekleştiren bireyin niyetine bakılması gerekmektedir. Eğer kişi karşısındakine zarar vermek niyeti ile davranışını gerçekleştiriyor ise bu saldırgan bir davranış şeklinde tanımlanır (Karaca, 2019).

Saldırganlık dört temel boyutla ele alınmaktadır. Birincisi; saldırganlık dürtü, duygu, düşünce değil bir davranış biçimidir. İkincisi; kasıt unsuru ön plandadır. Üçüncüsü; zarar verme ve incitme ön plandadır. Dördüncüsü; canlı varlıklara karşı uygulanmaktadır (Arıkan, 2007). Diğer yandan araçlı saldırı ve temel (primer) saldırı olmak üzere iki türlü saldırı görülmektedir. Saldırgan davranışlar araçlı saldırı olarak ifade edilirken temel saldırıda daha çok başka kişi üzerinde fiziksel ve psikolojik zarara yol açabilen gözle görülebilir bir eylem söz konusudur (Öcalan, 2003). Bilim adamları tarafından saldırgan davranışlar biyolojik, psikolojik, çevresel ve sosyal etkenler olmak üzere çeşitli teoriler ile açıklanmaktadır. Bu teoriler kısaca şu şekilde tanımlamak mümkündür:

İçgüdü Kuramı: Doğuştan gelen ve tamamen insanın doğasında olan, içgüdü ve dürtü kavramları ile açıklanmaya çalışılan bir teoridir.

Biyolojik Kuram: Saldırgan davranışların temelinde içgüdünün yanı sıra bazı biyolojik özelliklerde etkili olmuştur. Nörolojik mekanizmanın saldırgan davranışlar üzerinde etkili olduğu, beyinde bulunan serotonin hormonunun az oluşu, erkeklerde testosteron hormonunun fazlalığı saldırgan davranışların sergilenmesine sebep olmaktadır.

Engelleme Saldırganlık Kuramı: Bu kuram saldırganlığın dışsal faktörlerden kaynaklandığını savunmakta, engellemenin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve organizmanın verdiği tepki olarak gerçekleşmektedir.

Sosyal Öğrenme Kuramı: Doğuştan gelen veya içgüdüsel kaynaklı değil de edimsel koşullanma ve gözlem yolu ile öğrenilmektedir (Polat ve Sönmezoğlu, 2016).

Futbolda şiddet 1950'li yılların sonlarına doğru gündemde yer almaya başlamış, 1960'lı yıllardan itibaren ise yükselişe geçerek 1970 ve 1980'li yıllarda özellikle İngiltere'nin önemli sorunlarından biri haline dönüşmüştür. 1980 yılından itibaren ise futbolda şiddet eğilimi tüm dünyaya yayılan bir virüs haline gelmiştir (Açak vd., 2018).

Spor da şiddet türleri ise beş başlık altında ele alınarak değerlendirilmiştir:

- 1. Bireysel Ve Kitlesele Şiddet:** Bireysel şiddette tek bir kişinin herhangi bir plana dâhil olmadan ve başkaları ile hareket etmeden gerçekleştirdiği şiddet türü iken kitlesele şiddet iki veya daha fazla kişinin gerçekleştirdiği ve bireysel şiddete göre daha fazla zarar verici, planlı eylemleri içerir.
- 2. Planlı Ve Plansız Şiddet:** Planlı bir şekilde ortaya çıkabileceği gibi plansız bir şekilde de gerçekleşebilmektedir. Plansız şiddet olaylarına genellikle spor müsabakaları esnasında karşılaşılmaktadır.
- 3. Sözlü Ve Aletli Şiddet:** Kişi veya bir grubun amaca ulaşmak için araç kullanarak gerçekleştirdikleri şiddet türüdür. Oyun kuralları içerisinde gerçekleştirilen meşru hareketler olarak da ifade edilebilir.
- 4. Konu ile İlgili ve Konu ile İlgisiz Şiddet:** Konu ile ilgili şiddetin kökeni tamamen spor alanı dışındaki bir konudur. Bir davaya dikkat çekmek,

etkinliği bozmak, eşgüdümlü girişimler, aralarında düşmanlık ve nefret öyküsü olan seyirciler grupları arasında gerçekleşen olaylar gösterilebilir. Konu ile ilgisiz şiddet türü ise spor alanı ile ilgilidir. Anlık ortam şiddetin temel anahtarıdır.

- 5. Yasal ve Yasadışı Şiddet:** Toplum tarafından yasaklanmayan ve onaylanan şiddet türüne yasal şiddet, toplum tarafından yasaklanan ve onaylanmayan şiddet türüne yasadışı şiddet denir (Spaaij, 2014).

1.6.2 Futbolda Şiddet ve Saldırganlığı Ortaya Çıkaran Faktörler

Futbolda şiddete neden olan faktörler altı ana başlık altında ele alınarak incelenmiştir. Bunlar kitle iletişim araçları, hakemler, antrenörler, futbolcular, rakip takım seyircileri, kulüp yöneticileridir.

1.6.3 Futbolda Şiddete Maruz Kalan Öğeler

1.6.3.1 Hakemler

Sözlük anlamı ile hakem; iki taraf arasında oluşan anlaşmazlıkları çözmek için taraflarca seçilen kişi veya kişilerdir. Diğer anlamı ise bilgi sahibi olan, seçme ve karar verme yetkisi ve sorumluluğu olan kişidir. Spor müsabakalarını, yarışma kurallarını uygun ve yansız yöneten kişilere de hakem denilmektedir (TDK, 2022). Spor organizasyonlarının yetkileri tarafından seçilen, yarışmaları önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde yöneten, puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri ve cezaları belirleyen kişidir (Öcalan, 2003). Başka bir tanımda hakem; futbol oyununu yöneten, kendisine verilen yetki ile yargı görevini üstlenerek müsabakanın kuralları içinde oynanmasını aksi durumda gerekli cezalandırmaları yapmakla görevli kişidir (Fişekçioğlu vd., 2010). Futbolun en önemli yanını hakemlik oluşturmaktadır. Müsabakalarda çıkabilecek olayların başında idareciler, sporcular, iyi eğitilmemiş taraftar kitlesi gelse de ılımlı, branşı ile ilgili gerekli bilgiye sahip olmayan, gelişmeleri takip etmeyen, bilgiden yoksun hakemlerinde payı oldukça fazladır (Keten, 1993). Futbol hatalarla dolu bir oyundur. Futbolcuların, antrenörlerin, kalecilerin, yöneticilerin hata yapabileceği gibi 90 dakikalık oyunun her saniyesini yöneten hakem için de her dakikasında çok değişik kararlar alınabileceği ve doğru karar vermenin de zor olduğu unutulmamalıdır. Aksi takdirde suçlu ve taraflı ilan edilen hakemlerin

futbolda yaşanan şiddetin sorumlusu olduğu yönündeki görüşler oldukça fazla olacaktır (Fişekçioğlu vd., 2010; Öcalan, 2003). Özmaden ve Yıldırım'ın yaptığı bilimsel bir araştırma ise bunu destekler niteliktedir. Seyirci saldırganlığı üzerine yapılan bir araştırmada çok etkili olan birinci faktörün %56.4 ile hakem olduğu görülmektedir (Özmaden ve Yıldırım, 2003). İstanbul ilinde tarafsız seyirciler üzerinde uygulanan anket sonucuna göre müsabaka sırasında tahrik unsurunun en büyüğü %81 oranı ile hakemlerin oyunu yanlış yönetmelerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir (Acet, 2001).

1.6.3.2 Kulüp Yöneticileri (İdareciler)

Tdk'ye göre yönetici: “Spor dalında takımların hazırlanmasını, çalışma yerlerinin sağlanması, oyuncuların bakımı, yapılacak karşılaşmaların planlanması vb. işleri yürüten kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. Yönetici, örgütün hedeflerini gerçekleştiren, bilgi ve tecrübe sahibi, liderlik vasfını barındıran kişidir. Kulüp yöneticisi kendi ahlakı davranışlarını geçerli ilke ve standartlara göre biçimlendirmeyi bilmelidir (Fişekçioğlu vd., 2010; Öcalan, 2003). Spor müsabakalarında şiddet olaylarına karışan seyirciler üzerinde yapılan bir çalışmada %56.3'ünün kulüp başkan ve yöneticilerinin rakip takım aleyhine verdikleri demeçlerden etkilendikleri yönündedir (Rona, 2003).

1.6.3.3 Antrenörler

İlgili spor dalında eğitimini tamamlayan, belli bir spor branşında eğitim veren, spor branşları ile özdeşmiş performans amaçlı bir yapıya sahip kişilere antrenör denir (Parıltı, 2020). Antrenörlerin sadece takım ve sporcuya yönelik görevleri bulunmamaktadır. Aynı zamanda sosyal, kültürel, toplumsal görev ve sorumlulukları da bulunan bir öğretmen ve yöneticidir. Antrenörün seyircilere karşı da büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Antrenörlerin karşılaşma sırasında ve sonrasında kullanacağı ifadeler ve hareketler seyirciler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Antrenörlerin sorumsuz davranışları, sadece kazanmaya yönelik hareketleri olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Eğitimli, değişik kültürlere adapte olabilen, vücut dilini iyi kullanabilen, iletişim becerisinin kuvvetli olması, takımını fiziksel, psikolojik vb. yönden maça en iyi şekilde hazırlayabilmesi, oyunu okuyabilme, zamanında oyuncu değişikliği yapabilme gibi özellikler bir antrenörde aranan nitelikler arasındadır. Aksi

takdirde kendi seyircisi tarafından saldırgan davranışlara maruz kalabilir (Fişekçioğlu vd., 2010).

1.6.3.4 Rakip Takım Seyircileri

Seyirci; “Bir olayı gören izleyen kimse” veya “İzlemek, eğlenmek için bakan kimse” anlamına gelmektedir (TDK, 2022). Özellikle futbol müsabakalarında karşıt grubun seyirci azlığından yararlanılarak güçlü gruplarda saldırı isteği yüksek olurken, güçsüz olan grupta ise saldırı beklentisi yüksektir. Rakip seyirciler tarafından kendi şahıslarına, kendi antrenör ve futbolcularına, takımlarına karşı yapılan hakaret ve küfür içerikli tezahüratlar saldırgan davranışların ve şiddetin kaynağını oluşturmaktadır. Bu saldırılar aynı zamanda saha içerisinde kalmayıp saha dışına taşınarak rakip taraftarların birbirlerine sopalı, taşlı, bıçaklı, silahlı saldırılarına dönüşmekte, ağır hasar ve ölümlere kadar ulaşabilmektedir (Fişekçioğlu vd., 2010).

1.6.3.5 Futbolcular

Futbolun emekçisi olan oyuncular futbol oynayarak geçimlerini sağlayan kişilerdir. Para karşılığında bu futbol oyuncularından iyi bir oyun oynamaları beklenir. Seyirciler üzerinde büyük bir etkiye sahip olan futbolcular seyirci saldırganlığına da neden olmaktadır. Sporcuların saha içerisinde birbirlerini itip kakmaları, sözlü olarak birbirleri ile ağız dalaşına girmeleri, kasıtlı olarak rakibine faul ve fena hareketler yapmaları, hakeme itiraz etmeleri, seyircileri tahrik etmeleri gibi faktörler seyirci saldırganlığı üzerinde etkiye sahiptir (Fişekçioğlu vd., 2010; Öcalan, 2003).

Futbolda şiddete neden olan tüm bu başlıklar ele alındığında hepsinin seyirci saldırganlığını ve şiddetini tetikleyen birer faktör olduğu da söylenebilir. Seyircilerin saldırgan olmalarında etkili olan en önemli unsurlar arasında sosyo-kültürel faktörler gösterilebilir: aile, eğitim, kültür, sosyal tabaka, birincil gruplar, referans grupları vd. (Çağlayan ve Fişekçioğlu, 2004). Diğer yandan futbolda şiddetin yüksek oranda seyretmesinin ardından sporda şiddeti önlemek adına çeşitli yasalar çıkarılmıştır. 3068 sayılı Avrupa Sözleşmesi, 5149 ve 6222 sayılı kanunlar sporda şiddeti önlemek adına çıkarılan kanunlar arasındadır. 19.04.2014 tarihinde Türkiye’de uygulanmaya başlanan ve futbol stadyumlarına seyirci alımlarında ve stadyumlarda şiddet eyleminde bulunan kişilerin tespit edilmesinde kullanılan Passolig Elektronik Bilet

Uygulaması sistemi kullanılmaya başlanmış ve şiddet olaylarının azalması üzerinde de etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir (Bahadır ve Erdoğan, 2021).

1.7 Zorbalık Nedir

Türk Dil Kurumu'na göre “zorbalık” kavramı Farsça kökenli olup “zorba” kökünden türediğini ve zorba eylemini gerçekleştiren kişileri tanımlamak için kullanılan sıfat olduğunu ifade etmektedir. Zorba; “Bir kimsenin gücüne güvenerek hükmü altında bulunan kişilerin davranış özgürlüğünü ve söz hakkını kısıtlayan kimse, despot, diktatör” şeklinde tanımlanmaktadır. Zorbalık ise; “Bir kimsenin zorbaca davranışta bulunması” anlamına gelir (TDK, 2022). Fiziksel duygusal ve sosyal olarak sürekli bir şekilde saldırgan davranışlar ile güç elde etmeyi ve bireyi zayıf düşürmeyi amaçlayan davranışların tümüne zorbalık denilmektedir (Karaca, 2019). Zorbalık, kendisini savunamayan kişiye yönelik olarak zarar verme amacı ile saldırganlığın kullanılmasıdır (Craig ve Pepler, 2003).

Olweus'a göre zorbalık, fiziksel temas, jestler, kelimeler, olumsuz eylemler gibi yollarla gerçekleştirilen ve kişinin zaman içerisinde sürekli olarak bir veya daha fazla kişinin rahatsız edici eylemlerine maruz kalması anlamına gelmektedir (Olweus, 1994). Saldırganlık kavramının içerisinde yer alan zorbalık kavramının en tanımlayıcı özellikleri hareket veya davranışın saldırganlık içermesi, bilerek-isteyerek yapılması, belirli süreler içerisinde tekrarlanması, mağdurun kendini koruyacak ve savunacak gücünün olmaması, yapılan eylemden zorbalıların haz duyması gibi özellikler gelmektedir (Korkmaz, 2016; Yurdakul, 2020). Zorbalık eylemleri ise genellikle itme, vurma, eşyaya veya bir bireye zarar verme gibi fiziksel olarak gerçekleştirilebileceği gibi lakap takma, tehdit ve alay etme şeklinde sözel olarak da gerçekleştirilebilmektedir (Uluçay ve Melek, 2017).

Zorbalık kavramının araştırılması ilk olarak İskandinav ülkelerinde başlamıştır. Özellikle Olweus'un yaptığı çalışmalar bu kavram üzerine yapılan ilk araştırmaları oluşturmaktadır. Zorbalık kavramı üzerine yapılan araştırmalar Roland'ın önleme çalışmaları ile devam etmiş, Leymann'ın yaptığı çalışmalar ile de ilgi görmeye başlamıştır (Türk ve Şenyuva, 2021; Karaca, 2019). Zorbalık kavramı üzerine son zamanlarda okul, iş, diğer farklı çalışma alanlarında da çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

1.7.1 Zorbalık Çeşitleri

Sadece fiziksel şiddet anlamına gelmeyen zorbalığın çeşitli türleri bulunmaktadır (Korkmaz, 2016). Zorbalığın türlerinden birisi zorbalık davranışını gerçekleştiren kişinin, zorbalık yapacağı bireye uygulama biçimine göre doğrudan veya dolaylı zorbalık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan zorbalık tekmeleme, vurma, itme, yaralama, boğma, başkasının eşyasına zarar verme, çalma gibi fiziksel bir teması gerektiren negatif hareketlerdir. Dolaylı zorbalıkta fiziksel temas olmayıp lakap takma, küfür ve tehdit, alay etme gibi kişiye psikolojik olarak zarar vermeyi amaçlayan eylemleri içerir. Aynı zamanda rahatsız edici yazı, dedikodu, iftira, ve notlar ve sosyal olarak dışlanma gibi davranışlar dolaylı zorbalık kavramları içinde yer alır (Karaca, 2019). En geniş anlamda zorbalık çeşitleri (Karaca, 2019; Yurdakul, 2020; Korkmaz, 2016) ise şu şekildedir:

1.7.2 Fiziksel Zorbalık

Vurma, tokat atma, boğazlama, saç çekme, itme, çekme, yumruk atmak, bir yere kilitlemek gibi kişiye fiziksel olarak acı ve zarar vermeyi içeren eylemlerdir. Kişinin eşyalarına yönelik yapılan saldırılarda fiziksel zorbalık içerisinde yer alır (Hatayram, 2022).

1.7.3 Sözel Zorbalık

Tehdit etmek, lakap takma, din ve ırk ayrımı, cinsel içerikli ifadeler, aşağılamak, küfür içerikli söylemler, iftira atmak, dedikodu yapmak, onur zedeleyici söylemler gibi psikolojik olarak bireyi yıpratıcı davranış biçimleridir (Hatayram, 2022).

1.7.4 Duygusal Zorbalık

Görmezden gelme, dışlama, ondan kaçma gibi sürekli tekrar eden ya da saldırgan bakışlar, iç çekme, gözlerini kısarak bakma, dudak bükme, kaşları çatma, gülerek bakma gibi beden dilini tehditkâr ve düşmanca kullanma eylemleridir (Hatayram, 2022).

1.7.5 Cinsel Zorbalık

Cinsel taciz, istismar ve saldırı, röntgencilik, teşhircilik, cinsel içerikli mesajlar, cinsel içerikli ifade ve söylemler, bireyin cinselliği ile dalga geçmek, kişi hakkında cinsel içerikli söylentiler yaymak, müstehcen fıkralar ve benzeri davranışlardır.

Geleneksel zorbalığın gerçekleşmesi için fiziksel ve sosyal yönden bir bağlamın olması gerekmektedir. Günümüzde kitle ve iletişim araçlarının gelişmesi, internetin, iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ile birlikte zorbalık davranışları gelişen teknoloji ile birlikte sanal ortamlara taşınmıştır (Yurdakul, 2020). Zorbalık çeşitlerinden en yenisi olarak ifade edebileceğimiz siber zorbalık araştırmamızın konusu gereği ayrı bir ana başlık halinde ele alınarak incelenecektir.

1.8 Siber Zorbalık

Küresel çapta yaşanan teknolojik gelişmeler toplumların da büyük değişim ve gelişim göstermesine sebep olmuştur. Yaşanan teknolojik gelişim toplumları hem olumlu hem de olumsuz yönde etkisi altına almayı başarmıştır. Özellikle gençler medyayı sosyalleşme sürecinde bir araç olarak kullanmaktadır. Gençler tarafından yaygın kullanılan bu ortamlar aynı zamanda zorbalığın ortaya çıkmasında uygun bir platform haline gelmiştir. Dünyadaki hemen hemen her toplumun karşı karşıya kaldığı şiddet, terör, savaş, zorbalık gibi kavramlar teknolojik gelişmeler ile birlikte bu olayların sanal ortama taşınmasına ve siber savaş, siber şiddet, siber terör ve siber zorbalık kavramlarının doğmasına sebep olmuşlardır. Daha çok genç kuşağın iç içe olduğu bu sanal ortamlarda yine gençlerin siber zorbalık başta olmak üzere çeşitli saldırganlık türlerine maruz kaldıkları görülmektedir. Bu durum yaygınlaşarak küresel bir sorun haline gelmiştir (Karaca, 2019; Öztürk, 2020). Yapılan pek çok çalışma internet gibi yeni iletişim teknolojilerinin kötü niyetli kişiler tarafından kullanıldığı zaman bu platform ile iç içe olan gençler için büyük tehlike oluşturmakta ve ciddi birer silaha dönüşebilmektedir. Teknolojinin karanlık yönü olarak da ifade edilen siber zorbalık literatürde dijital zorbalık, çevrimiçi zorbalık, elektronik zorbalık, internet zorbalığı gibi isimler ile kullanılmaktadır (Uluçay ve Melek, 2017). Teknolojinin kötü amaçlı insanlar tarafından kullanılması geleneksel zorbalığın sanal ortamlarda gerçekleştirilen siber zorbalığa dönüşmesine, bireylere uygulanan siber mobbing ile de siber mağduriyetlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Karaca vd., 2021).

Kelime anlamı itibari ile siber zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojileri araç ve gereçlerini kullanarak bir veya birden fazla kişiye, özel veya tüzel kişiye karşı yapılan ilişkisel veya teknik tarzda zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır (Korkmaz, 2016). Ybarra ve Mitchel (2007) siber zorbalığı araştıran ilk kişilerdir. Bu araştırmacıların yaptığı ilk tanıma göre siber zorbalık; çevrimiçi ortamda bir veya birden fazla kişiye karşı bilerek ve açık bir şekilde gerçekleştirilen saldırganlık eylemi olarak tanımlanmıştır (Yurdakul, 2020). Kowalski ve Limber (2008) ise siber zorbalık kavramını; siber ortamda bulunan sosyal alanları veya bir web sitesini kullanarak anlık ileti, elektronik posta, cep telefonu aracılığı ile gönderilen video, resim ve mesajlar ile tehdit, alay, hakaret, küfür, taciz veya gözdağı veren davranış ve eylemler siber zorbalık olarak ifade edilmiştir. Başka bir tanımda siber zorbalık; bir başkasına rahatsızlık ve zarar verme niyeti bulunan kişi veya kişilerin sanal ortamda gerçekleştirdikleri zorba davranışlar olarak tanımlanır (Aslan ve Doğan, 2017). Siber mağduriyet kavramı ise kişi veya grubun, özel ya da tüzel kişinin bilgi ve iletişim teknoloji araçları ile sanal ortamda tehdit, alay, küfür vb. kişiliği zedeleyecek ifadelere maruz kalması, maddi ve manevi olarak zarar görmesi, bir mağduriyet yaşamaması durumu olarak ifade edilir. Siber zorba kişilerin ortaya çıkması sonucunda bu kavram gündeme gelmiştir. Yapılan çalışmalara göre internet kullanımının artması ile birlikte siber mağdurların sayısının da gün geçtikçe arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Karaca vd., 2021).

Başkalarına yönelik olarak siber zorbalıkta bulunan bireylere “siber zorba”, bu davranışlara maruz kalan bireye “siber mağdur”, eylemin gerçekleştiğini dışarıdan izleyen kişiye “tanık” denir (Türk ve Şenyuva, 2021). Bir davranışın siber zorbalık olarak ifade edilebilmesi için bazı kriterleri barındırması gerekmektedir (Türk ve Şenyuva, 2021; Karaca vd., 2021):

- Kasıtlı olarak yapılmış olmalı,
- Daha önceden planlanmış olmalı,
- Tekrarlanmalı yani süreklilik arz etmeli,
- Kişiye zarar vermeyi amaçlamalı,
- Bilgi ve iletişim teknolojileri araçları kullanılmalı.

Tüm siber zorbalık davranışlarının temelinde kurumsal ya da genel ağ olarak adlandırılan internet, internetin sunduğu iletişim araçları, telefon, bilgisayar, tablet gibi araçlar yer alır. Web 1.0 alt yapısının oluşturulduğu zamanlarda siber zorbalık ağ atakları, Ddos saldırıları, trojan gönderme, virüs gibi unsurlarla karşı tarafın bilgisayarına ve ağına zarar vermeye yönelik davranışları içermekteydi. Mobil iletişim alt yapısının güçlendirilmesi, cep telefonu kullanımının yaygınlaşması, cihazlara kameraların eklenmesi siber zorbalık davranışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece bilgisayarlar, cep telefonları, elektronik posta iletileri, formlar, bloglar, web siteleri, sosyal medya uygulamaları, anlık mesajlaşma uygulamaları gibi donanım ve yazılımlar siber zorbalık araçları olarak ifade edilmektedir (Kaygısız, 2019).

Uysal ve diğerlerine (2014) göre siber zorbalık davranışları kışkırtma, taciz etme, siber takip, karalamak, kendisini başkası gibi tanıtmak, gezinti ve düzenbazlık, özel mesaj, dışlamadır (Uysal vd., 2014). Kaygısız'a göre (2019) en sık görülen siber zorbalık davranışları şu şekildedir:

Gizliliğe Saldırı: Önceden belirlenen ya da rastgele seçilen bir kişinin kişisel bilgilerini çeşitli yöntemlerle kişinin haberi olmadan elde etmektir. Telefon, bilgisayar gibi kişisel cihazların izinsiz karıştırmak, e-posta ve sosyal medya hesap şifrelerini kırmak veya öğrenmek, bireyin kişisel veri, bilgi ve belgelerini habersizce yaymak, bu verileri kullanmak, kredi kartı veya çeşitli hesap bilgilerini çalmak ve değiştirmek gibi davranışları içerir (Kaygısız, 2019).

Taciz: Önceden belirlenen kişilere sürekli olarak mesaj göndermek, cinsel içerikli fotoğraf göndermek ya da istemek, hakaret, küfür, ayrımcı ifadeler kullanmak gibi eylemlerdir (Kaygısız, 2019).

Takip: Hedef belirlediği kişinin sosyal medya hesaplarını takip etmek, stalklamak (kontrol etmek), GPS gibi konum bildiren araçlarla takip etmek, sürekli aramak gibi eylemler takip davranışları içerisinde yer alır (Kaygısız, 2019).

Sömürü ve Gözdağı: Kişinin rızası olarak veya olmayarak alınan belgeler, görüntüler ve kayıtların mağdur ve zorba arasındaki ilişki boyunca veya sonrasında tehdit ve şantaj amaçlı kullanılmasıdır (Kaygısız, 2019).

Dışlama: Kişiyi sanal gruplara almamak, çevrimiçi gruplardan kişiyi rızası ve haberi olmadan atmak, olay veya etkinlikler hakkında bilgi vermemek gibi eylemlerdir (Kaygısız, 2019).

Kompro: Başkasının adına sahte hesaplar açarak dolandırıcılık yapmak, mevcut hesabı ele geçirerek çevresindeki kişiler ile iletişime geçmek, kişinin ağzından herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşa hakarete bulunmak, karalamak, nefret söylemleri içeren ifadeler kullanmak gibi davranışlardır (Kaygısız, 2019).

Karaca ve diğerlerinin (2021) yaptığı çalışmada siber zorbalığın sergiledikleri davranışlar şu şekilde sıralanmıştır:

Kızdırma (Flaming): Kişiyi küçük düşüren, tehdit ve şiddet içeren mesajların çevrim içi ortamlarda başkalarının da görebileceği şekilde paylaşılmasıdır.

Rahatsız Etme (Harassment): Sürekli ve saldırgan bir şekilde kişiye özel ve başkalarının göremeyeceği biçimde özel mesajların gönderilmesi durumudur.

İftira (Denigration): Kişi hakkında doğru olmayan bilgilerin yayılması, dedikodu, saygınlığına zarar veren paylaşımların herkesin görebileceği şekilde yapılmasıdır.

Farklı Bir Kimliğe Bürünme (Impersonation): Zorbanın mağdur kişinin kimliğine bürünerek zarar verebilecek içerikteki mesajlar paylaşmasıdır.

Dağıtma Ve Aldatma: Kişiyi ait özel bilgilerin, fotoğraf ve videoların internet ortamında herkese açık bir şekilde paylaşılıp dağıtılmasıdır.

Dışlama (Exclusion): Kişinin mağdur edilmesi sonucunda kasıtlı bir şekilde çevrimiçi ve diğer gruplardan, sosyal medya platformlarından dışlanmasıdır.

Sexting: Sanal ortamda kişiye ait cinsel içerikli görüntülerin yayılması ve kişinin mağdur edilmesi durumudur.

Siber Taciz (Cyber-Stalking): Kişiyi sanal ortamdan sürekli bir şekilde korkutmak ve zarar vermek amacı ile tehdit içerikli mesajların gönderilmesini ifade eder.

Mutlu Tokat (Happy Slapping): Bilerek bir kişiyi olay içerisine sokmak ya da var olan saldırı görüntüsünün kaydedilerek, görüntüleri herkesin görebileceği bir şekilde yaymaktır.

Cyber-Grooming: Sanal ortamda tanışarak aralarında güven bağı oluşan iki kişiden birinin cinsel anlamda bireyi sömürmesini ifade eder.

Karaca 2020 yılında yaptığı çalışmada zorbalık davranışı gösteren kişilerin kişilik özelliklerini ise şu şekilde sıralamıştır:

- Seçtikleri kurban üzerinde otorite kurma eğiliminde olurlar.

- Başkalarını küçük düşürerek kendilerini daha güçlü hissederler.
- Dışa dönük, arkadaşlık ilişkileri kurmayı seven ve sosyal ilişkilerden hoşlanan kişilik özelliklerine sahiptir.
- Ani öfkelenme, saldırgan davranışların bağımlı hale gelmesi, güç kullanımı, saygınlığını kaybetme korkusu gibi özelliklere sahiptir.

1.8.1 Siber Zorbalık Türleri

Parlama (Flaming): Sanal ortamlarda öfkeli, kırıcı, kaba bir ifade ile tehdit içerikli elektronik mesaj gönderimini ifade eder.

Taciz (Harassment): Seçilmiş bir kişi veya gruba yönelik olarak saldırgan bir tarzda ve hakaret edici şekilde mesajların gönderilmesidir. Taciz davranışların parlama türündeki davranışlardan farkı uzun süreli olarak, sürekli bir şekilde mağduru tek taraflı olarak incitme amacı güden davranışların sergilenmesidir.

İftira/Karalama (Denigration): Çevrimiçi ortam aracılığı ile bir kişi hakkında dedikodu, iftira, gerçek olmayan söylentiler ile kişinin saygınlığına ve itibarına arkadaşlık ilişkilerine zarar vermeyi amaçlayan eylemlerdir.

Kimliğe Bürünme/Taklit Etme (Impersonation): Sanal ortamlarda başka birinin kimliğine bürünerek o kişinin ağzından kötü söylemlerde bulunmak, kişiyi tehlikeye atacak ve arkadaşlık ilişkilerine zarar verecek paylaşımlarda bulunulmasıdır.

İfşa Etme (Outing): Kişiyi ait özel resimlerin ve görüntülerin, bilgi ve sırların izinsiz bir şekilde çevrimiçi ortamlarda herkese açık olacak şekilde yayılması ve paylaşılmasıdır.

Düzenbazlık (Trickery): İfşa etme türünde olduğu gibi müstehcen görüntülerin, sırların çevrimiçi ortamlarda paylaşılmasını ifade eder.

Dışlama (Exclusion): Çevrimiçi ortamlarda oluşturulan gruplara kişinin bilerek ve acımasız bir şekilde dâhil edilmemesi ve dışlanmasıdır.

Siber Taciz: Tehdit içerikli, aşağılayıcı, korku yaratan mesajların kişiye yoğun bir şekilde sürekli olarak gönderilmesini ifade eder.

Siber zorbalığın elektronik zorbalık ve e-iletişim zorbalığı olmak üzere de toplam iki çeşidi bulunmaktadır (Korkmaz, 2016; Arıcak vd., 2012):

Elektronik Zorbalık: Olayın teknik yönünü ifade eden elektronik zorbalık; kişisel hesapların şifrelerini kırma, spam içerikli ya da bulaşıcı e-postalar göndermek,

web sitelerini hacklemek gibi teknik olayları içeren, asıl hedefi donanım ve yazılım olan, sistemi kullanılamaz hale getirmeyi hedefleyen ve dolaylı olarak bireylerin duygularını da etkileyen siber zorbalık çeşididir.

E-İletişim Zorbalığı: E-iletişim zorbalığı ise olayın psikolojik yönünü içermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri araçları ile bireyi sürekli rahatsız etmek, alay etmek, dedikodu yapmak, internet üzerinden hakaret etmek, kişiye özel fotoğrafları yaymak gibi kişiye psikolojik olarak zararı hedefleyen davranışlardır.

Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalıkta da doğrudan ve dolaylı siber zorbalık türleri bulunmaktadır. Doğrudan siber zorbalık; kasıtlı olarak karşıdaki kişinin bilgisayar yazılım ve donanımlarına zarar verebilecek virüs içerikli belgeler gönderme (fiziksel), internet, cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi iletişim araçlarındaki çeşitli uygulamalar üzerinden tehdit ve hakaret içerikli mesaj gönderimi (sözel), uygunsuz resimler göndererek kişi veya grubu tehdit ve rahatsız etme (sözsüz), çevrimiçi ortamlarda oluşturulan gruplara dâhil etmeme, dışlama (sosyal) gibi davranışlardır. Dolaylı siber zorbalıkta ise müstehcen görüntülerin ifşa edilmesi, özel bilgi ve belgelerin paylaşılması, sosyal medya gruplarında bir kişiye ait dedikodu yapma, iftira atma, söylenti yayma, kişiyi küçük düşüren, saygınlığını zedeleyen kampanyalara katılmak, başkasının kimliğine bürünerek sosyal ortamda onun gibi hareket etmek ve kişiyi kandırmak gibi eylemleri ifade eder (Yurdakul, 2020).

1.8.2 Siber Zorbalıkta Kullanılan Araçlar

Dünyada internet kullanıcısı oranı 2022 yılının başı itibari ile %62.5 (4.95 milyar) oldu. Dünya nüfusunun %58.4'ü (4.62 milyar) sosyal medya kullanıcısı ve bu sosyal medya kullanıcıları günde ortalama 2 saat 27 dakika sosyal medya hesaplarını kullanmaktadır. Android telefonlarda insanlar en çok sosyal medya uygulamalarından Youtube'de (ayda 23.7 saat) zaman harcıyor.

İkinci sırada Facebook (ayda 19.6 saat), üçüncü sırada ise Whatsapp (ayda 18.6 saat) gelmektedir. Dünya ortalamasına bakıldığında insanlar günlük ortalama 6 saat 58 dakika zamanını internette geçirmektedir. Türkiye'de ise bu süre 8 saattir. Sosyal medya kullanım oranı Türkiye'de %80 dolaylarındadır ve bir kişinin sosyal medyada geçirdiği saat günlük ortalama 2 saat 27 dakikadır (Dünyada ve Türkiye'de İnternet-Sosyal Medya Kullanımı 2022 Raporu). Bu veriler göz önüne alındığında hem siber

zorba davranışların hem de siber zorba davranışlarına maruz kalmanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte siber zorbalıkta kullanılan araçlarda gün geçtikçe değişmekte ve çeşitlenmektedir. Siber zorbalıkta kullanılan en sık araçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Anlık Mesajlaşma (Instant Message): Sanal mesajlaşma olarak da bilinen anlık mesajlaşma; iki veya ikiden fazla kişinin aynı zaman dilimi içerisinde çevrimiçi ortamlarda internet üzerinden gerçekleştirilen mesajlaşma şeklidir (Kaya, 2020). Günümüzde en sık kullanılan anlık mesajlaşma uygulamalarından ilk sırada 2 milyar kullanıcısı ile Whatsapp, ikinci sırada 1.3 milyar kullanıcısı ile Facebook Messenger gelmektedir (Statista, 2022).

Şekil 1. 2022 Yılı Dünya Geneline En Sık Kullanılan Anlık Mesajlaşma Uygulamaları

Kaynak: Statista (2022)

Sanal ortamda en çok tercih edilen bu anlık mesajlaşma uygulamaları aynı zamanda siber zorbaların çeşitli zorbalık faaliyetlerini gerçekleştirdikleri en yaygın ortamları da oluşturur. Kişisel bilgilerin ulaşılabildiği bu uygulamalar sayesinde siber zorbalar uygunsuz resim ve videolar atabilmekte, kişinin izni olmadan kişi adına hesap açabilmekte, dolandırıcılık ve sahtekârlık gibi işlemleri gizli kimlik altında kolaylıkla gerçekleştirebilmektedir (Kowalski vd., 2008).

Cep Telefonları (Mobile Phones): Cep telefonları ve internet aracılığı ile gerçekleştirilen uygunsuz resim ve video gönderme, kişiyi sürekli arama, cevapsız çağrı bırakma, özel numaradan arama, mesaj atma gibi eylemlerin gerçekleştirildiği araçtır (Kaya, 2020).

Elektronik Posta (E-mail): İki kişi arasında gerçekleştirilen e-mail mesajlarının ikinci kişi tarafından başka biri veya birileri ile paylaşması ya da bir başkası tarafından e-mail adreslerinin ele geçirilmesi ve bir daha erişiminin mümkün olmaması gibi siber zorbalığın faaliyetlerini gerçekleştirdiği bir araçtır (Kaya, 2020). Bazı durumlarda mağdurun e-mail adresi kullanılarak çeşitli alışveriş sitelerine ve pornografik sitelere kayıt için de kullanabilmektedir (Öztürk, 2020; Türk ve Şenyuva, 2021).

Sohbet Platformları (Chat Rooms): Sohbet odaları belli sayıda kişilerin mesajlaşabildiği ve mesajları görebildiği bir ortam olabildiği gibi herkese açık bir şekilde de gerçekleşebilmektedir. Çeşitli konuların tartışıldığı bu sohbet odalarında siber zorbalık davranışlarına sık sık rastlanmaktadır (Kaya, 2020; Öztürk, 2020).

Sosyal Paylaşım Siteleri (Social Networks): Sosyal paylaşım siteleri üzerinden insanların karşılıklı olarak duygu ve düşüncelerini, tecrübelerini paylaştıkları, çeşitli eğlence, eylem vb. olayların planlanabildiği, yeni arkadaşlıklar kurabildikleri gibi uzun zamandır iletişim kuramadığı eski arkadaşlara ulaşımı sağlayan sanal ortamlardır (Öztürk ve Akgün, 2012; Türk ve Şenyuva, 2021). Çeşitli fotoğraf, video ve kişisel bilgilerin paylaşıldığı bu ortamlar ne yazık ki siber zorbalık faaliyetlerinin kolaylıkla gerçekleştirilebildiği alanlar olabilmektedir.

Bloglar (Personal websites): Blog yazarlarına kişisel görüşlerini ifade etme olanağı sağlayan bloglar güncel tutmak istedikleri konu başlıklarını ve metin içeriği yazarak paylaşımında bulunabildikleri ortamlardır. Bu yönü ile ele alındığında kişisel görüşlerini, bilgi ve belgeleri başkasını aşağılamak, iftira atmak, kötü ithamlarda bulunmak için kullanabilecekleri birer ortamda olabilmektedir (Kaya, 2020; Öztürk, 2020; Türk ve Şenyuva, 2021).

Çevrimiçi Oyunlar (Online Games): Çevrimiçi ortamlarda oynanan oyunlarda sohbet odaları da mevcuttur. Bu oyunlarda hem kişiyi rahatsız edebilecek söylemlerde bulunma hem de kişinin oyundan dışlanmasına, engellenmesine sebep olabilecek davranışlara maruz kalmasına sebep olabilmektedir (Öztürk, 2020).

1.8.3 Siber Zorbalığın Nedenleri ve Sonuçları

Geleneksel zorbalığa göre siber zorbalığın en önemli özelliği fiziksel dünyadan sanal dünyaya geçişte şiddetin miktarının artış göstermesidir. Çevrimiçi ortamlarda sürekli mesaj ve mail gönderimi ile mağdur rahatsız edilmektedir. Mağdur fiziksel ortamda uygulanan zorbalıktan kaçabilirken sanal ortamda gerçekleşen zorbalıktan kaçma şansı yoktur (Uysal vd., 2014). Yapılan çeşitli çalışmalarda siber zorbalığın nedenleri araştırılmış ve bireyin cinsiyeti, yaşı, mizacı, benlik saygısı gibi özelliklerin siber zorbalığın başlıca nedenleri arasında olduğu belirtilmiştir (Karaca, 2019). Karaca ve diğerlerinin (2021) yaptıkları çalışmada siber zorbalığın potansiyel nedenlerinden bahsedilmiştir. Başlıca nedenleri; can sıkıntısı, intikam duygusu, siber zorbalıkta kimliğin gizli tutulmasından dolayı yakalanma korkusunun olmaması, akran baskısı, empati duygusunun gelişmemesi, kıskançlık, siber zorba davranışların kişiye eğlenceli gelmesi, kıskançlık duygusu, rahatsız etme isteği, psikolojik rahatsızlıklar, haz alma, dışlanma, zorbalık davranışlarını saygınlık olarak görmek ve şiddete maruz kalma durumudur.

Topçu ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları bir çalışmada içine kapanık ya da tam tersi popüler, dışa dönük kişilerin, internet güvenilirliğine dair bilgisi olmayan kişilerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Serin'in 2012 yılında yaptığı çalışmada ise sosyoekonomik seviyesi yüksek ailelerin çocuklarının daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri, sosyoekonomik seviyeleri düşük ailelerin çocuklarının ise daha fazla siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ise internet kullanım süresi beş saatten fazla olan çocukların hem siber zorbalık davranışları sergiledikleri hem de siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Yapılan bir çalışmada siber zorbalığın nedenleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Kaya, 2020):

- Kişiler arası ilişkilere zarar vermek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Eski arkadaşlara, romantik ilişkilere, tanıdıklara zarar vermek ve aralarında anlaşmazlık çıkarmak için gerçekleştirilmektedir.

- Kişinin zorba davranışlara karşılık veremediği durumlarda misilleme yaparak karşıdaki kişiye zarar vermek amacı ile siber zorbalığı kullanmaktadır.
- Sanal ortamlarda yüz yüze iletişim eksikliği olması sebebi ile şaka yapma amacı ile de siber araçlar kullanılmakta ve kasıtlı olmadan da kişiye fiziksel veya psikolojik zarar verilebilmektedir.

Siber zorbalık aynı zamanda bireysel, örgütsel ve sanal ortamdan kaynaklı olmak üzere üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Kaygısız, 2019).

Bireysel Nedenler:

- Kişisel özellikler
- İntikam almak,
- Tehdit etmek, rahatsız etmek
- Eğlenmek ve dalga geçmek
- Teknoloji kabiliyetlerini ve güçlerini sergilemek
- Mağdura istemediği bir şeyi zorla yaptırmak
- Zorba kişinin istekleri doğrultusunda hareket etmesini sağlamak

Örgütsel Nedenler:

- Örgüt kültürü
- Kaba davranışların göz ardı edilmesi
- Mahremiyetin ve kişisel bilgi güvenliğinin korunamaması
- Bilgi güvenlik politikalarının eksikliği ve bu politikalara yeterince uyulmaması
- İş ve özel hayat dengesinin yok olması

Sanal Ortamdan Kaynaklı Nedenler:

- Mağdur ile zorbanın yüz yüze iletişim kuramamasından dolayı zorbanın sorumluluk üstlenmemesi

- Zamandan ve mekândan bağımsız olması
- Kimliğin gizli tutulması
- Sanal ortamda gerekli denetlemelerin olmaması
- Gizli bilgilerin çok kolay bir şekilde herkese hızlı bir şekilde ulaştırılması
- Tehdit, hakaret içerikli söylemlerin, yanlış bilgilerin hızlıca herkese ulaştırılabilmesi
- Bu tür durumların herkesin görebileceği şekilde ve uzun süre boyunca paylaşılabilmesi
- Bu tür materyallerin çoğaltılıp saklanabilmesi

Kasıtlı olarak mağdura zarar vermek amacı ile yapılan siber zorbalığın fiziksel zarardan psikolojik zarara kadar pek çok sebebi olabilmektedir. Zorbalığın sıklığına ve şiddetine göre mağdurda önce kafa karışıklığı, stres, panik ve korku duyguları yaşanabilir. Zorbalık devam ettikçe kişide özgüven ve benlik saygısında azalma, unutkanlık, aşırı gerginlik, agresyon, yüksek tansiyon, iştah eksikliği, uyku bozukluğu, sosyal izolasyon, bağımlı madde kullanımı gibi etkiler gözlemlenebilmektedir (Kaygısız, 2019). Kadın ve erkeklerde siber zorbalığın ve siber mağduriyetin sonuçları da farklılık göstermektedir. Kadınlarda daha çok duygusal sorunlar yer alırken, erkeklerde davranış bozuklukları ile ilgili sorunlar ön plana çıkmaktadır (Karaca vd., 2021).

Fiziksel ve doğrudan bir etkileşim olmamasına rağmen siber zorbalık davranışları kişiyi bireysel, psikolojik ve sosyal yönden olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Yurdakul, 2020).

➤ **Psikolojik Etkileri**

- Mutsuzluk, korku ve kaygı
- Hayal kırıklığı
- Üzüntü, utanç
- Kırgınlık
- Kin, öfke, nefret ve intikam

- Çaresizlik ve stres
- Psikolojik etkilere bağı somatizasyon
- İntihar ve intihar düşüncesi
- Benlik saygısı kaybı
- Depresyon ve depresif belirtiler

➤ **Sosyal Etkileri**

- Yeni arkadaş edinmekten kaçınma
- Arkadaşlarına bağlılığının azalması
- Aile ilişkisine etkileri
- Eğitim hayatına olumsuz etkileri
- Okuldan uzaklaşma ve okul devamsızlığının artması

1.8.4 Siber Zorbalığı Önleme Stratejileri

Bireylerin özellikle de genç bireylerin siber zorbalık kavramını tanımaları, başa çıkma yöntemlerini bilmeleri, teknolojiyi daha sağlıklı bir şekilde kullanabilmeleri sağlanmalı ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır (Arıcak vd., 2012). Yapılan araştırmalarda siber zorbalığa maruz kalan kişilerin genellikle kendilerini korumak ve bu durumla başa çıkabilmek için kullanıcı hesaplarının şifresini değiştirmek, siber zorbayı engellemek, cep numarasını değiştirmek, yasal yollara başvurmak gibi yöntemleri tercih ettiği görülmektedir. Diğer yandan siber zorbayı görmezden gelmek, misilleme yapmak, sanal ortamdan uzaklaşmak zorbalığı diğer önleme stratejileri arasındadır (Türk ve Şenyuva, 2021). Siber zorbalıkla baş etmede kullanılan başlıca stratejiler teknik çözümler, zorbaya karşı tepkiler, sosyal destek alma, kaçınma, duygu odaklı stratejiler olmak üzere çeşitli yöntemler bulunmaktadır (Yurdakul, 2020).

Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri			
<p>Teknik Çözümler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kullanıcı adı ve hesap kimliği değiştirme - E-posta adresini değiştirme, kapatma - Telefon numarasını değiştirme, engelleme - Sosyal medya hesaplarından çıkarma, engelleme 	<p>Zorbaya Karşı Tepkiler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorbayı uyarmak - Misilleme yapmak - Zorba ile yüzleşmek 	<p>Sosyal Destek</p> <ul style="list-style-type: none"> -Akranlarından destek alma -Aileden destek alma -Öğretmenden destek alma -Kanunlardan destek alma 	<p>Kaçınma Ve Duygu Odaklı Stratejiler</p> <ul style="list-style-type: none"> -Görmezden gelme -Hiçbir şey yapmama -Kimseye söylememe

Şekil 2. Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri

Kaynak: Yurdakul (2020)

Öğrencilerin siber zorbalık kavramına yönelik farkındalığın artırılmasına yönelik okullarda konferans ve seminerlerin düzenlenmesi, afişlerin asılması, siber zorbalığa yönelik dersin müfredata eklenmesi, öğretmenlerin bilgilendirilmesi, ailelerin bilgilendirilmesi siber zorbalığı önlemede ve siber zorbalığa maruz kalma durumunda nasıl hareket edilmesi gerektiğini bireylere öğretmesi yönünden büyük fayda sağlayacaktır (Türk ve Şenyuva, 2021; Aksaray, 2011). Siber zorbalığı önleme konusunda farklı ülkelerde çeşitli kanunlar uygulanmakta, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler tarafından da çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye’de siber zorbalığa yönelik doğrudan kanun bulunmasa da 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda yer alan Tehdit (106. Madde), Kişilerin Huzur Ve Sükûnunu Bozma (123. Madde), Hakaret (125. Madde), Haberleşmenin Gizliliğini İhlal (132. Madde), Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi Ve Kayda Alınması (133. Madde), Özel Hayatın Gizliliğini İhlal (134. Madde), Kişisel Verilerin Kaydedilmesi (135. Madde) gibi maddelerde siber zorbalığın özel olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır (Türk ve Şenyuva, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan genel tarama modellerinin; nedensel tarama modeli ile ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Nedensel tarama modeli; bir değişkenin gruplar arasında farklılaşmaya neden olup olmadığını tespit etmek ve grupları birbirleriyle karşılaştırmak amacıyla kullanılır. İlişkisel tarama modellerinde ise, iki ya da daha fazla değişkenin birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amaçlanır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkinin kuvveti ve yönüne ilişkin bulgular saptanmaya çalışılır (Karasar, 2017).

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreninde; 2021-22 Süper Lig futbol sezonunda mücadele eden ve “3 büyükler” olarak da bilinen Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş takımlarının taraftarları yer alırken, örneklem grubunu ise 2021-22 sezonunda Süper Lig’de oynanan derbi müsabakalarını stadyumlar ve çevresinde izlediğini beyan eden 1617 futbol taraftarı oluşturmaktadır. Örneklem grubunda yer alan bireyler, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarına belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütlede en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanır (Malhotra, 2004: 321, Aaker vd., 2007: 394, Zikmund, 1997: 428).

2.3 Veri Toplama Araçları

Çalışmada 2 farklı ölçek (Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği, Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği) uygulanmış olup bu ölçek taraftarlara elektronik ortamda gönderilmeden önce çalışmanın içeriği ve yöntemsel modeli hakkında bilgi verilerek gönüllülük esasıyla doldurmaları istenmiştir.

Verilerin toplanması aşaması, araştırma grubuna veri toplama araçlarında da belirtilen ölçekler ve kişisel bilgi formu hazırlanarak online formda gönderilmiştir. Çalışmanın evren ve örnekleminde yer alan üç büyüklerin taraftarlarının fanatizm düzeyleri ile siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi için;

a) Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği

b) Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği kullanılmıştır.

Ayrıca örneklem grubunun demografik özelliklerini belirten Kişisel Bilgi Formu'ndan faydalanılmıştır.

A) Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği: Araştırmanın örneklem grubunda yer alan taraftarların siber zorbalık düzeylerini ölçmek için (Karaca, 2019) geliştirilen Spor Seyircilerinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği kullanılmıştır. 7 maddelik sorudan oluşan ölçek tek alt boyutludur. Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda, madde faktör yüklerinin 0.93 ile 0.95 arasında değiştiği ve hata varyanslarının ise 0.09 ile 0.15 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu bakımdan düşük hata varyansları ve yüksek faktör değerleri göz önüne alındığında, ölçekte yer alan maddelerin büyük etkiye sahip oldukları söylenebilir. Maddeler için hesaplanan t oranlarının tümünün .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

B) Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği: Araştırma grubunda yer alan taraftarların fanatizm düzeylerini ölçmek için Taşmektepligil, M., Çankaya, S. ve Tunç, T. (2015) tarafından geliştirilen Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği kullanılacaktır. 13 sorudan oluşan 4'lü likert kullanılmıştır. Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi ve kurumsal aidiyet olarak iki alt boyutu vardır. Geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi (0,891), verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediği ise Bartlett küresellik testi ile ortaya konulmuştur. Ölçek maddelerinin faktör yükleri 0,466-0,775 arasında bulunmuştur. İzleyicilerin FTFÖ'ye verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenilirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonucunda güvenilirlik katsayısı 0,875 olarak bulunmuştur.

2.4 Veri Analizi

Araştırmaya katılan katılımcıların kişisel bilgi formu ve ölçek sorularına verdiği cevapların analiz aşamasından önce, arpıklık-basıklık (skewness-kurtosis) değerleri, histogramlar aracılığı ile normal dağılım düzeyleri değerlendirilmiş olup, u değer olarak görülen 118 cevap çalışmadan çıkartılmıştır. Yapılan normallik testleri sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun sonucunda çoklu grup karşılaştırmalarında One Way Anova (Games Howell Tekniği) Testi, ikili karşılaştırmalarda ise Independent Samples-T Testi uygulanmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla Pearson Korelasyon Testi'nden faydalanılmış, değerkenler arasında orta düzeyde bir ilişki tespit edildiğinden Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Verilerin analizinde açık kaynak kodlu istatistik yazılımı Jamovi programından faydalanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

		n	%
Yaş	16-20	183	11,3
	21-25	378	23,4
	26-30	399	24,7
	31-35	219	13,5
	36-40	201	12,4
	41 ve üzeri	237	14,7
	TOPLAM	1617	100,0
Cinsiyet	ERKEK	1176	72,7
	KADIN	441	27,3
	TOPLAM	1617	100,0
Gelir durumları	2500 TL ve altı	318	19,7
	2501-3500 TL	174	10,8
	3501-4500 TL	183	11,3
	4501-5500 TL	213	13,2
	5501-6500 TL	147	9,1
	6501 TL ve üzeri	582	36,0
TOPLAM	1617	100,0	
Eğitim durumları	Öğrenci	192	11,9
	İlköğretim – Ortaöğretim	105	6,5
	Lisans - Ön Lisans	1077	66,6
	Lisansüstü	243	15,0
TOPLAM	1617	100,0	
Tuttukları takımlar	Fenerbahçe	498	30,8
	Galatasaray	570	35,3
	Beşiktaş	345	21,3
	Diğer	204	12,6
	TOPLAM	1617	100,0
Üyelik durumları	EVET	300	18,6
	HAYIR	1317	81,4
	TOPLAM	1617	100,0
Meslekler	Serbest meslek	579	35,8
	Memur	327	20,2
	İşçi	312	19,3
	Öğrenci	369	22,8
	Emekli	30	1,9
TOPLAM	1617	100,0	
İzleme sıklıkları	Hiç	240	14,8
	Ara Sıra	441	27,3
	Normal Sıklıkta	198	12,2
	Genellikle	213	13,2
	Her Zaman	525	32,5
TOPLAM	1617	100,0	
Nerede izliyorlar	Stadyumlarda	186	11,5
	Evde	1119	69,2
	Cafe ve Eğlence Mekanlarında	132	8,2
	Gece Kulübü ve Pub'larda	21	1,3
	Diğer	159	9,8
TOPLAM	1617	100,0	

Araştırma toplamda 1617 katılımcı ile yapılmıştır. Katılım gösterenlerin 1176'sını erkek bireyler 441'ini ise kadın bireyler oluşturmuştur.

Katılımcıların yaşları %24.7'ü 26-30 yaş, %23.4'ü 21-25 yaş, %13.5'i 31-35 yaş, %12.4'ü 36-40 yaş, %11.3'ü 16-20 yaş, %7.8'i 45 yaş ve üzeri ve %6.9'unu 41-45 yaşları aralığındadır.

Ankete katılan katılımcıların gelir düzeyleri bakımından ortalamaları %36 6501 TL ve üzeri, %19.7'si 2500 TL ve altı, %13.2'si 4501-5500 TL arası, %11.3 3501-4500 TL, %10.8'ini 2501-3500 TL ve %9.1'ini 5501-6500 TL arasında gelire sahip taraftarlar tarafından oluşmaktadır.

Eğitim durumlarına bakıldığında %66.6'sını lisans-önlisans, %15'ini lisansüstü, %11.9'unu öğrenciler, %6.5'ini ilköğretim-ortaöğretim mezunu bireyler oluşturmaktadır.

Katılımcıların taraftarı oldukları takımlara bakıldığında %35.3 Galatasaray taraftarı, %30.8 Fenerbahçe taraftarı, %21.3 Beşiktaş taraftarı ve %12.6 diğer takım taraftarları tarafından oluştuğunu görmekteyiz.

Katılımcıların %81.4'ü tuttıkları takımlara üye değil iken, %18.6'sı üye durumdadır.

Meslek durumlarına bakıldığında ise %35.8'i serbest meslek, %22.8', öğrenciler, %20.2'si memurlar, %19.3'ü işçiler ve %1.9'unu emeklilerden oluşmaktadır.

Katılımcıların %32.5'i maçları her zaman takip ettiğini belirtirken %27.3'ü ara sıra, %14.8'i hiç takip etmediklerini, %13.2'si genellikle ve %12.2'si normal sıklıkla takip ettiğini ifade etmişlerdir.

Son olarak katılımcılara maçları hangi ortamlarda seyrettikleri sorulduğunda %44.6'sının evde, %32.2'sinin online platformlarda, %11.5'inin stadyumlarda, %8.1'inin cafe ve eğlence mekanlarında ve %3.6'sının diğer mekanlarda maçları seyrettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 2 Taraftarların yaş değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	d	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	16-20 ¹	183	13.377	5	5,742	0.00	1-6 2-6
	21-25 ²	378	12.960				
	26-30 ³	399	12.571				
	31-35 ⁴	219	12.137				
	36-40 ⁵	201	11.761				
	41-VE ÜZERİ ⁶	237	11.456				
Kurumsal Aidiyet	16-20 ¹	183	11.361	5	1,243	0.28	-
	21-25 ²	378	11.127				
	26-30 ³	399	11.541				
	31-35 ⁴	219	11.370				
	36-40 ⁵	201	11.746				
	41- VE ÜZERİ ⁶	237	10.949				
FUTBOL TARAFTARI FANATIKLIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	16-20 ¹	183	24.738	5	2,632	0.01	1-6 2-6
	21-25 ²	378	24.087				
	26-30 ³	399	24.113				
	31-35 ⁴	219	23.507				
	36-40 ⁵	201	23.507				
	41- VE ÜZERİ ⁶	237	22.405				
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	16-20 ¹	183	12.098	5	3,350	0.00	1-5 2-6
	21-25 ²	378	11.167				
	26-30 ³	399	10.323				
	31-35 ⁴	219	10.959				
	36-40 ⁵	201	9.821				
	41- VE ÜZERİ ⁶	237	10.127				

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo incelendiğinde; taraftarların verdikleri yanıtlarda yaş değişkenine göre Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeğinde ve Siber Zorbalık Ölçeğinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeğinde 16-20 yaş arası ile 41 ve üzeri arasında ve 21-25 yaş arası ile 41 ve üzeri yaş arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Siber Zorbalık Ölçeğinde ise 16-20 yaş arası ile 36-40 yaş arası ve 21-25 yaş arası ile 41 ve üzeri yaşları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda ise 16-20 yaş arası ile 41 ve üzeri ve 21-25 yaş arası ile 41 ve üzeri yaşları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 3 Taraftarların cinsiyet değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	t	p
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	Erkek	1176	13.008	15297	8,072	0,00
	Kadın	441	10.891	4803		
Kurumsal Aidiyet	Erkek	1176	11.638	13686	4,680	0,00
	Kadın	441	10.544	4650		
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Erkek	1176	24.645	28983	7,434	0,00
	Kadın	441	21.435	9453		
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Erkek	1176	11.429	13440	7,644	0,00
	Kadın	441	8.816	3888		

t Student's T Test *p<0.05

Tablo incelendiğinde; futbol taraftarlarının Fanatiklik Düzeyleri davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<0,05). Bu sonuçlara göre, erkek seyircilerin kadın seyircilere göre fanatizme daha yatkın oldukları görülmektedir. Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem ve Kurumsal Aidiyet alt boyutlarında da erkek katılımcıların lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Tablo 4 Taraftarların gelir durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	2500 TL ve altı ¹	318	12.538	5	1,	0.02	4 ve 5
	2501-3500 TL ²	174	12.672				
	3501-4500 TL ³	183	11.934				
	4501-5500 TL ⁴	213	12.704				
	5501-6500 TL ⁵	147	11.837				
	6501 TL ve üzeri ⁶	582	12.505				
Kurumsal Aidiyet	2500 TL ve altı ¹	318	11.189	5	4.952	0.422	
	2501-3500 TL ²	174	11.000				
	3501-4500 TL ³	183	11.426				
	4501-5500 TL ⁴	213	11.620				
	5501-6500 TL ⁵	147	11.143				
	6501 TL ve üzeri ⁶	582	11.443				
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	2500 TL ve altı ¹	318	23.726	5	8.728	0.120	
	2501-3500 TL ²	174	23.672				
	3501-4500 TL ³	183	23.361				
	4501-5500 TL ⁴	213	24.324				
	5501-6500 TL ⁵	147	22.980				
	6501 TL ve üzeri ⁶	582	23.948				
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	2500 TL ve altı ¹	318	10.566	5	21.845	< .001	3 ve 6
	2501-3500 TL ²	174	10.897				
	3501-4500 TL ³	183	8.934				
	4501-5500 TL ⁴	213	10.775				
	5501-6500 TL ⁵	147	10.184				
	6501 TL ve üzeri ⁶	582	11.418				

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo incelendiğinde Futbol Taraftarlarının Fanatiklik Düzeyleri ve Siber Zorbalık davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda fanatiklik durumu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Ancak Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda 4501 TL -

5500 TL ile 5501 TL - 6500 TL arası gelire sahip olan taraftarlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Futbol taraftarlarının Siber Zorbalık davranışları ölçeğinde ise anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen sonuca göre 3501 TL - 4500 TL ile 6501 TL ve üzeri gelire sahip olan taraftarların siber zorbalık davranışlarına yatkın oldukları görülmüştür.

Tablo 5 Taraftarların eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem	İlköğretim ¹	192	12.906	3	30.900	0,00	1-2 2-3 2-4
	Ortaöğretim ²	105	15.029				
	Lisans - Ön	1077	12.067				
	Lisans ³						
	Lisansüstü ⁴	243	12.543				
Kurumsal Aidiyet	İlköğretim ¹	192	11.531	3	13.301	0,00	1-3 2-4
	Ortaöğretim ²	105	12.829				
	Lisans - Ön	1077	11.195				
	Lisans ³						
	Lisansüstü ⁴	243	11.185				
FUTBOL TARAFTARI FANATIKLIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	İlköğretim ¹	192	24.438	3	28.473	0,00	2-3
	Ortaöğretim ²	105	27.857				
	Lisans - Ön	1077	23.262				
	Lisans ³						
	Lisansüstü ⁴	243	23.728				
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	İlköğretim ¹	192	12.188	3	26.206	0,00	1-3 2-3
	Ortaöğretim ²	105	12.543				
	Lisans - Ön	1077	10.212				
	Lisans ³						
	Lisansüstü ⁴	243	11.000				

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo İncelendiğinde; Futbol Taraftarlarının Fanatiklik Düzeyleri ve Siber Zorbalık davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda eğitim durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05). Katılımcılardan İlköğretim ile Lisans- Önlisans ve Ortaöğretim ile Lisans-Önlisans öğretimine sahip taraftarların fanatizm durumlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Siber zorbalık ölçeğinde ise İlköğretim ile Lisans- Önlisans ve Ortaöğretim ile Lisans-Önlisans arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda İlköğretim ile Ortaöğretim, Ortaöğretim ile Lisans- Ön lisans ve Ortaöğretim ile Lisansüstü eğitimleri arasında şiddete yönelik düşünce ve eylem bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Ek olarak Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Kurumsal Aidiyet alt boyutunda İlköğretim ile Lisans-Önlisans ve Ortaöğretim ile Lisansüstü eğitimleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 6 Taraftarların tuttukları takımlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem	Fenerbahçe ¹	498	13.211	3	8.285	0,00	1-2
	Galatasaray ²	570	11.979				1-3
	Beşiktaş ³	345	12.191				1-4
	Diğer ⁴	204	12.191				
Kurumsal Aidiyet	Fenerbahçe ¹	498	12.114	3	10.492	0,00	1-2
	Galatasaray ²	570	10.779				1-4
	Beşiktaş ³	345	11.443				
	Diğer ⁴	204	10.838				
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Fenerbahçe ¹	498	25.325	3	12.828	0,00	1-2
Galatasaray ²	570	22.758	1-4				
Beşiktaş ³	345	23.635					
Diğer ⁴	204	23.029					
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Fenerbahçe ¹	498	11.506	3	6.708	0,00	1-4
Galatasaray ²	570	10.395	2-4				
Beşiktaş ³	345	10.826	3-4				
Diğer ⁴	204	9.500					

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo incelendiğinde; futbol taraftarlarının Fanatiklik Düzeylerini ve Siber Zorbalık durumlarını ölçmeyi hedefleyen sorulara verdikleri yanıtlarda tuttukları takıma göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<0,05). Fenerbahçe-Galatasaray ve Fenerbahçe - Diğer takımları arasında fanatiklik anlamında fark tespit edilmiştir (p<0,05).

Verilen diğer bilgiler ışığında Fenerbahçe ile Diğer, Galatasaray ile Diğer ve Beşiktaş ile Diğer takımları arasında siber zorbalık davranışı tespit edilmiştir (p<0,05).

Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda Fenerbahçe – Galatasaray, Fenerbahçe – Beşiktaş ve Fenerbahçe – Diğer takımları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05). Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Kurumsal Aidiyet alt boyutunda

Fenerbahçe – Galatasaray ve Fenerbahçe – Diğer takımları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 7 Taraftarların tuttukları takımlarına üyelik durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	t	p
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	Üye	300	15.730	4719	14,002	0,00
	Üye değil	1317	11.679	15381		
Kurumsal Aidiyet	Üye	300	15.190	4557	19,499	0,00
	Üye değil	1317	10.462	13779		
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Üye	300	30.920	9276	19,791	0,00
	Üye değil	1317	22.141	29160		
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Üye	300	14.180	4254	11,068	0,00
	Üye değil	1317	9.927	13074		

t Student's T Test * $p<0.05$

Tablo incelendiğinde; Futbol Taraftarlarının Fanatiklik Düzeyleri ve Siber Zorbalık davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda üyelik durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Takımlarına üyeliği olan taraftarların, üyeliği olmayan taraftarlara göre daha fazla fanatik olduğu ve siber zorbalık davranışlarına daha yatkın olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca taraftarların verdiği yanıtlarda Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından olan Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutu ve Kurumsal Aidiyet alt boyutunda da takımlarına üyelikleri bulunan taraftarlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 8 Taraftarların meslek değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	Serbest meslek ¹	579	12.585	4	7.978	0.092	-
	Memur ²	327	12.128				
	İşçi ³	312	12.048				
	İşsiz ⁴	369	12.870				
Kurumsal Aidiyet	Serbest meslek ¹	579	11.637	4	4.874	0.300	-
	Memur ²	327	11.110				
	İşçi ³	312	11.029				
	İşsiz ⁴	369	11.358				
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Serbest meslek ¹	579	24.223	4	5.597	0.231	-
	Memur ²	327	23.239				
	İşçi ³	312	23.077				
	İşsiz ⁴	369	24.228				
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Serbest meslek ¹	579	10.938	4	9.791	0.00	2 ve 4
	Memur ²	327	9.917				
	İşçi ³	312	10.250				
	İşsiz ⁴	399	11.553				

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo İncelendiğinde; Futbol Taraftarlarının Fanatiklik Ölçeğine verdikleri yanıtlarda mesleklerine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$). Ancak taraftarların Siber Zorbalık Ölçeğine verdikleri yanıtlarda anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bulguya göre Memur ve işsizler arasında siber zorbalık davranışı eğiliminin yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 9 Taraftarların maç izleme sıklıklarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	Hiç ¹	240	10.550	4	47,095	0,00	1-2
	Ara Sıra ²	441	11.299				1-3
	Normal Sıklıkta ³	198	11.394				1-4
	Genellikle ⁴	213	11.958				1-5
	Her Zaman ⁵	525	14.823				2-3
							2-4
							2-5
Kurumsal Aidiyet	Hiç ¹	240	7.675	4	217,215	0,00	1-2
	Ara Sıra ²	441	9.544				1-3
	Normal Sıklıkta ³	198	11.273				1-4
	Genellikle ⁴	213	11.634				1-5
	Her Zaman ⁵	525	14.429				2-3
							2-4
							2-5
							3-5
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Hiç ¹	240	18.225	4	139,192	0,00	1-2
	Ara Sıra ²	441	20.844				1-3
	Normal Sıklıkta ³	198	22.667				1-4
	Genellikle ⁴	213	23.592				1-5
	Her Zaman ⁵	525					2-3
							2-4
							2-5
							3-5
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Hiç ¹	240	8.275	4	49,088	0,00	1-2
	Ara Sıra ²	441	8.925				1-3
	Normal Sıklıkta ³	198	9.773				1-4
	Genellikle ⁴	213	10.451				1-5
	Her Zaman ⁵	525	13.800				2-3
							2-4
							2-5
							3-5

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo İncelendiğinde; Futbol Taraftarlarının Fanatiklik Düzeyleri ve Siber Zorbalık davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda izleme sıklıklarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem ve Kurumsal Aidiyet alt boyutunda da anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Futbol maçlarını hiç izlemeyen ile ara sıra izleyen arasında, hiç izlemeyen ile normal sıklıkta izleyen arasında, hiç izlemeyen ile genellikle izleyen arasında, hiç izlemeyen izle her zaman izleyen arasında; ara sıra izleyen ile normal sıklıkla izleyen arasında, ara sıra izleyen ile genellikle izleyen arasında, ara sıra izleyen ile her zaman arasında; normal sıklıkla izleyen ile her zaman izleyen arasında; genellikle izleyen ile her zaman izleyen arasında fanatizm bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Futbol maçlarını hiç izlemeyen ile normal sıklıkta izleyenler arasında, hiç izlemeyen ile genellikle izleyen arasında, hiç izlemeyen ile her zaman izleyen arasında, ara sıra izleyen ile genellikle izleyen arasında, ara sıra izleyen ile her zaman izleyen arasında, normal sıklıkla izleyen ile her zaman izleyen arasında ve genellikle izleyen ile her zaman izleyen arasında siber zorbalık eğilimi bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. ($p<0,05$).

Futbol maçlarını hiç izlemeyenler ile ara sıra izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile normal sıklıkta izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile genellikle izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile her zaman izleyenler arasında, ara sıra izleyenler ile genellikle izleyenler arasında, ara sıra izleyenler ile her zaman izleyenler arasında, normal sıklıkta izleyenler ile her zaman izleyenler arasında ve genellikle izleyenler ile her zaman izleyenler arasında şiddete yönelik düşünce ve eylem alt boyutu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir($p<0,05$).

Futbol maçlarını hiç izlemeyenler ile ara sıra izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile normal sıklıkta izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile genellikle izleyenler arasında, hiç izlemeyenler ile her zaman izleyenler arasında, ara sıra izleyenler ile normal sıklıkta izleyenler arasında, ara sıra izleyenler ile genellikle izleyenler arasında, ara sıra izleyenler ile her zaman izleyenler arasında, normal

sıklıkta izleyenler ile her zaman izleyenler arasında ve genellikle izleyenler ile her zaman izleyenler arasında kurumsal aidiyet alt boyutu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tüm bu sonuçlar ışığında takımlarının maçlarını izleyen taraftarların izleme sıklığı arttıkça fanatizm ve siber zorbalık davranışları arasında doğru orantıda artış olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10 Taraftarların maçları seyrettikleri ortamlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılması.

	Değişkenler	N	Sıra Ort.	sd	f	p	Fark
Şiddete Yönelik Düşünce Ve Eylem	Stadyumlarda ¹	186	15.871	4	152.083	0,00	1-2
	Evde ²	719	11.928				1-3
	Cafe ve Eğlence Mekanlarında ³	132	12.227				1-5
	Online	521	21.714				2-4
	Platformlarda ⁴						2-5
	Diğer ⁵	59	10.887				3-4
							4-5
Kurumsal Aidiyet	Stadyumlarda ¹	186	16.032	4	332.704	0,00	1-2
	Evde ²	719	10.962				1-3
	Cafe ve Eğlence Mekanlarında ³	132	11.591				1-5
	Online	521	13.286				2-5
	Platformlarda ⁴						3-5
	Diğer ⁵	59	8.038				4-5
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Stadyumlarda ¹	186	31.903	4	296.188	0,00	1-2
	Evde ²	719	22.890				1-3
	Cafe ve Eğlence Mekanlarında ³	132	23.818				1-5
	Online	521	35.000				2-4
	Platformlarda ⁴						3-5
	Diğer ⁵	59	18.925				4-5
SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (TOPLAM SKOR)	Stadyumlarda ¹	186	14.742	4	108.206	0,00	1-2
	Evde ²	719	10.375				1-3
	Cafe ve Eğlence Mekanlarında ³	132	9.250				1-5
	Online	521	20.429				2-4
	Platformlarda ⁴						3-4
	Diğer ⁵	59	8.340				4-5

f One Way Anova t Games Howell *p<0.05

Tablo İncelendiğinde; futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ve siber zorbalık davranışları ölçeklerine verdikleri yanıtlarda izledikleri yerlere göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Takımın maçlarını stadyumlarda izleyenler ile evde izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile diğer mekanlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile online platformlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında ve online platformlarda izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında fanatizm bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Takımın maçlarını stadyumlarda izleyenler ile evde izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile diğer mekanlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile online platformlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında ve online platformlarda izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında siber zorbalık davranışlarına eğilim bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Takımın maçlarını stadyumlarda izleyenler ile evde izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile diğer mekanlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile online platformlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile online platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında ve online platformlarda izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında şiddete yönelik düşünce ve eylem alt boyutu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Takımın maçlarını stadyumlarda izleyenler ile evde izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile diğer mekanlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında ve online platformlarda izleyenler ile diğer

platformlarda izleyenler arasında kurumsal aidiyet alt boyutu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Tablonun genelini özetlemek gerekirse takımlarının maçlarını online platformlarda ve stadyumlarda izleyen katılımcıların fanatiklik düzeyleri ve siber zorbalık eğilimleri, evde, cafe ve eğlence mekanlarında ve diğer platformlarda izleyenlere daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11 Fanatiklik-Siber Zorbalık İlişisine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi

		Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem	Kurumsal Aidiyet	FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK	SİBER ZORBALIK
Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem	Pearson				
	Korelasyon	—			
	p-value	—			
	N	—			
Kurumsal Aidiyet	Pearson	0.555***	—		
	Korelasyon				
	p-value	< .001	—		
	N	1617	—		
FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK	Pearson	0.829***	0.909***	—	
	Korelasyon				
	p-value	< .001	< .001	—	
	N	1617	1617	—	
SİBER ZORBALIK	Pearson	0.586***	0.417***	0.695***	—
	Korelasyon				
	p-value	< .001	< .001	< .001	—
	N	1617	1617	1617	—

Ölçekler arasında yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına göre; futbol taraftarları fanatiklik ölçeği ve siber zorbalık davranışları ölçeği arasında anlamlı olarak; orta şiddette ve pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir ($r= 0,695$).

Tablo 12 Ölçekler Arasındaki Regresyon Analizi Test Sonuçları

Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği	R	R²	Standartlaştırılmış R²	F	P	β
Siber Zorbalık Ölçeği	0,695	0,483	0,483	1509,724	0,00	0,695

Yapılan Linear Regresyon analizi sonuçlarına göre; futbol taraftarlarının fanatikliği, siber zorbalık davranışının pozitif yönde anlamlı yordayıcısı olduğu bulunmuştur. $B=0,695$, $p<0,05$).

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışmamızda Türkiye genelindeki futbol taraftarlarının fanatizm düzeyleri ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ulaşılan bulgular iki farklı ölçekten yararlanıldığı için farklı farklı incelenmiş, bu ölçeklere ilişkin elde edilen bulgular ise farklı farklı değerlendirilmiştir.

Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeğine İlişkin;

Araştırmamıza katılan futbol taraftarlarının yaş değişkenine göre fanatiklik düzeyleri karşılaştırıldığında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p>0,05$). Katılımcılardan 16-20 ile 41 ve üzeri yaş arası ile 21-25 ve 41 ve üzeri yaş arası taraftarlar arasında fanatizm bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. FTFÖ altboyutlarından ŞYDE altboyutunda 16-20 ile 41 ve üzeri yaş arasında ve 21-25 yaş arası ile 41 ve üzeri yaşlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar Yıldız'ın (2014) yaptığı çalışmayla paralellik göstermektedir. Yıldız (2014) fanatizmle ilgili yaptığı çalışmada, bireylerin yaşları ile öfke belirtileri ve saldırganlık durumları ölçek puanları arasında anlamlı bir fark tespit etmiştir ($p<0,05$). 18-24 yaş arasında olan bireylerin, diğer bireylere oranla öfke belirtileri ve saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. 18-24 yaş arasında olan bireylerin daha yüksek yaş gruplarına göre olayları belli bir mantık çerçevesinde yorumlayamadıklarını ve bu nedenle öfke belirtilerini, saldırganlık durumlarını daha fazla gösterebileceğini düşünmektedir. Paksoy (2014) da yaptığı çalışmada taraftar olma yaşı düştükçe fanatik taraftar olma ihtimalinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Koçer (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre ise 18 yaşın altında olan taraftarların 25 yaş ve üstünde olan taraftarlara göre takımlarına daha fazla destek verdiklerini ve yaşları düştükçe çevredeki olay ve olgulardan daha fazla etkilendiklerini, şiddete meyilli olduklarını tespit etmiştir.

Kural (2017) yaptığı araştırmada elde ettiğimiz sonuçla benzer bir sonuç bulup, taraftarların yaşlarına göre şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutunda anlamlı bir fark saptamıştır ($p<0,05$). Genç yaş grubundaki taraftarların, orta ve daha yaşlı olan taraftarlara göre daha fazla şiddet eylemlerine yatkın oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ancak çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre farkı, çalışmamızda elde

ettiğimiz sonuçlarda 41 yaş ve üzerindeki taraftarların da şiddete yönelik düşünce ve eyleme yatkın olmalarıdır.

Gümüşgül (2016) sporda fanatizmi ve seyirci saldırganlığını ele aldığı çalışmasında yaş değişkenine göre seyirci saldırganlığının farklılaştığını tespit etmiştir. Buna göre davranışsal, bilişsel ve duyuşsal olarak 44 yaş ve üzeri bireyler sporda seyirci saldırganlığına daha yatkın olduğunu saptamıştır. Afyon ve Metin (2014) tarafından yapılan araştırmada da üst yaş grubu bireylerin sporda saldırganlığa daha yatkın olduğu belirtilmiştir. Sözü geçen bu iki çalışma, elde ettiğimiz “yüksek yaştaki taraftar profillerinin de şiddete yönelik düşünce ve eylemlere yatkın olduğu” sonucunu desteklemektedir. Bahsi geçen tüm alıntılara bakıldığında, genç yaştaki taraftarların ve nispeten yaşlı taraftarların futbolda şiddet davranışlarına meyilli olduğu sonucu desteklenmektedir.

Çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar Yıldırım'ın (2020) futbol taraftarlarıyla yaptığı çalışmayla farklılık göstermektedir. Yıldırım, katılımcıların fanatizm durumları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çalışmamızda taraftarların yaşları ile fanatizm ve saldırganlık durumları arasında anlamlı ilişki bulunmasını genç taraftarların eğitim durumları ile de paralellik gösterdiğini düşünebiliriz. Genç taraftarların takımlarına duydukları bağlılık duygusu, eğitim durumlarının henüz düşük olması ve gençliğin getirdiği asilik ve heyecan duygusuyla birlikte fanatizm olarak kendini dışa vurması olarak gösterdiğini düşünmekteyiz.

Araştırmamıza katılan futbol taraftarlarının cinsiyet değişkenine göre fanatiklik durumları karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde ettiğimiz sonuçlara göre erkek futbol taraftarlarının kadın futbol taraftarlarına göre daha fanatik oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar Yıldız'ın (2014) futbol taraftarlarının öfke durumları üzerinde yaptığıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmasında saldırgan davranışlar ölçeğinde cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmiştir ($p<0,05$). Buna göre saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından erkeklerin lehine anlamlı bir fark vardır. Erkeklerin, kadınlara oranla saldırgan davranışlar düzeylerinin daha

yüksek olduğunu saptamıştır. Yıldırım'ın (2020) yaptığı çalışmada, katılımcıların %80'i futbolsever, %18,8'i taraftar, %1,2'si fanatiktir. Çalışmaya göre kendilerini "fanatik" olarak ifade eden bireylerin neredeyse tamamının (%98) erkek olduğu görülmüştür. Sarıkulak ve Koca (2019) kadın taraftarlara yönelik yaptıkları araştırmalar sonucunda taraftarlık olgusunun halen erkeklerin hakimiyetinde olduğu görüşünü savunmuşlardır. Kadınların futbolda taraftarlık konusunda erkekler gibi "gerçek bir taraftar" olarak kabul görülmedikleri sonucuna varmışlardır.

Koçer (2012) yaptığı çalışmasında erkeklerin şiddet, saldırganlık, tahrik, takım destekleme ve olaylardan etkilenme durumlarının kadınlara oranla daha yüksek olduğunu göstererek erkeklerin holiganizm ve şiddet bakımından kadınlara oranla daha yüksek eğilimde olduklarını ifade etmiştir. Bu da bizim bulduğumu erkeklerin cinsiyet bakımından fanatiklik düzeyinin kadınlara oranla daha fazla olduğu sonucuyla doğru orantıdadır.

Elde ettiğimiz veriler Papaioannou vd. (2004), tarafından yapılan çalışmanın sonucuyla da benzerlik göstermektedir. Papaioannou vd. (2004) erkek taraftarların kadın taraftarlara göre şiddete daha eğilimli oldukları saptanmıştır. Conroy vd. (2001) tarafından yapılan çalışmada, erkek taraftarların kadın taraftarlara göre daha çok agresif spor davranışlarında buldukları sonucuna varılmıştır.

Kural (2017) tarafından yapılan çalışmada ise elde ettiğimiz sonuçların aksine, futbol taraftarının şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de futbol taraftarlığı erkek egemen bir durumdadır. Taraftarların çoğunluğu erkekler oluşturduğu gibi fanatizm ve şiddet gibi istenemeyen olaylarda erkekler başı çekmektedir. Elde ettiğimiz sonuçlara yansıdığı ve yapılmış benzer çalışmalardaki elde edilen sonuçlarda olduğu gibi fanatizm ve şiddet davranışlarına erkek taraftarlar neden olmaktadır.

Çalışmamızda futbol taraftarlarının, fanatizm düzeylerini inceleyen anketlere verdikleri yanıtlarda gelir durumu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ancak Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik

Düşünce ve Eylem alt boyutunda 4501 TL ile 5500 TL ve 5501 TL ile 6500 TL arası gelire sahip olan taraftarlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Kural (2017) taraftarların gelir düzeyine ilişkin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet alt boyutlarında anlamlı bir fark saptamıştır. Buna göre, şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutunda 1300-2000 TL gelir düzeyinde olan taraftarların 2001 TL ve üzerinde gelir düzeyinde olan taraftarlara göre şiddet olaylarına karışmaları ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın yapıldığı yılda asgari ücretin 1400 TL'ye denk geldiği bilgisinden yola çıkarak; düşük ücret gelirin sahip olan taraftarların nispeten orta direk diye tabir edilen ve yüksek gelire sahip olan taraftar profillerine göre şiddet olaylarına daha yatkın oldukları düşünülebilir. Kural (2017) aynı çalışmasında kurumsal aidiyet alt boyutunda ise, 1299 TL ve daha az gelir grubunda olan taraftarların 2701 TL ve üzerinde gelir düzeyinde olan taraftarlara göre takımlarına daha fazla bağlı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, Paksoy (2014) tarafından yapılmış olan çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Paksoy (2014) yaptığı çalışmada, taraftarların gelir düzeyleri düştükçe takımlarıyla özdeşleşmelerinin arttığını saptamıştır.

Acet'in (2001) ve Kurtiç ve Yaman'ın (2006) yaptıkları çalışmalar da Kural'ın (2017) çalışmasını destekler niteliktedir. Acet (2001) ve Kurtiç ve Yaman'ın (2006) yapmış oldukları çalışmaların sonuçlarına göre, gelir durumu düştükçe saldırganlık olaylarına katılım artmıştır. Durgutluoğlu (2020) da taraftarlarla yaptığı çalışmada gelir düzeyinin futbol fanatikliğinde anlamlı bir farklılık sağladığını tespit etmiştir. Buna göre gelir düzeyinin azalmasıyla beraber fanatikleşme düzeyi artmaktadır. Açık vd (2018) de araştırmalarında benzer bir sonuç elde etmişlerdir. Yapmış oldukları araştırmaların sonuçlarına göre gelir düzeyi düştükçe taraftarların fanatiklik durumunda yükselme görülmüştür. Yıldırım (2020) kendilerini "Fanatik ve Taraftar" olarak, yani yüksek ve orta seviyede fanatik olarak tanımlayan taraftarların %45'1'inin asgari ücret ile 5000 TL arasında gelir sahibi olan taraftarlardan oluştuğunu saptamıştır.

Yıldız (2014) bireylerin gelir düzeyleri ile öfke belirtileri ve öfkesine yönelik düşünceleri saptamayı hedefleyen ölçekler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit etmiştir. Buna göre öfke belirtileri ve öfkesine yönelik düşünceler ölçeklerinde

0-500 TL arasında geliri olan bireylerin lehine anlamlı bir fark vardır ($p<0.05$). 0-500 TL geliri olan bireylerin, diğer bireylere oranla öfke belirtileri ve öfkelerine yönelik düşünce düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak aynı çalışmada bireylerin gelir düzeyleri ile saldırgan davranışlar ölçekleri arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Elde edilen bu sonuç Var (2008) ve Gümüşgöl'ün (2016) tarafından yapılan çalışmalarla benzerlik göstermekte olup, taraftarların şiddet eğilimi ile gelir düzeyleri arasında bir bağlantı olmadığını göstermektedir. Var (2008) ve Gümüşgöl (2016) yapmış oldukları çalışmalarda taraftarların şiddet olaylarına karışması durumuyla gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir ($p>0.05$).

Ayrıca Yıldız (2014) yaptığı çalışmasında iş sahibi olmayan taraftarların, çalışan bireylere göre öfke belirtileri, öfkesine yönelik düşünceler ve saldırgan davranışlar ölçeklerinde anlamlı farklılık tespit etmiştir ($p<0.05$). Elde edilen sonuca göre maddi kazançları olmayan taraftarların saldırganlık dürtüleri, gelir bakımından kendilerini besleyebilen taraftarlara göre daha yüksek düzeydedir.

Yapılan tüm bu çalışmalar incelendiğinde, elde ettiğimiz sonuçlara göre bariz bir fark vardır. Çalışmamızda 4501 TL – 5500 TL arasında gelire sahip olan taraftarlarda Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutu bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiş olup bu alanda yapılan çalışmalarda bir ilk olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü alanda yapılan çalışmalarda taraftarların gelir düzeyleri ile saldırganlık dürtüleri arasında bir anlamlı fark bulunamamış yahut gelir düzeyleri düştükçe taraftarların saldırganlık eğilimlerinin artmaya başladığı tespit edilmiştir.

Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ölçeğine verdikleri yanıtlarda eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Anket katılımcılarının verdikleri bilgilere göre ortaöğretim ile lisans-önlisans öğretimine sahip taraftarların fanatizm durumlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda ilköğretim ile ortaöğretim, ortaöğretim ile lisans-ön lisans ve ortaöğretim ile lisansüstü arasında şiddete yönelik düşünce ve eylem bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Ek olarak Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından

Kurumsal Aidiyet alt boyutunda ilköğretim ile lisans-önlisans ve ortaöğretim ile lisansüstü arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Sözen (2014) yaptığı çalışmada eğitim düzeyi arttıkça futbol fanatizminin azaldığını ifade etmiştir. Benzer şekilde, Gültekin, Salman ve Giray (2010) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da eğitim düzeyi yükseldikçe futboldan alınan hazzın azaldığını ve futboldan dolayı duyulan heyecanın paylaşımının düştüğünü göstermektedir. Kural (2017) yaptığı çalışmada taraftarların eğitim düzeylerine ilişkin şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutunda anlamlı bir fark saptamıştır. Elde ettiği sonuca göre şiddete yönelik eylem ve eğilimi alt boyutunda ilkokul, ortaokul, lise ve önlisans grubundaki taraftarların, lisans grubu taraftarlarına göre şiddet olaylarına karışma ihtimallerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar elde ettiğimiz anket çalışmasındaki sonuçlarla paralellik göstermektedir. Ayrıca ankete katılan bireylere futbol maçlarında yaşanan olayların nedenlerine ilişkin görüşleri sorulduğunda en sık olarak ifade ettikleri durumun, taraftarların genel olarak eğitim seviyesinin yeterli olmaması durumunu işaret etmişlerdir. Katılımcıların %50'lik kesimi taraftarların eğitim seviyelerinin yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Çağlayan (2003) da benzer şekilde; eğitim düzeyi azaldıkça futbolda şiddet davranışının arttığını ortaya koymuştur.

Şeker (2011) ile Kurtiç ve Yaman (2006) tarafından yapılan çalışmalar da araştırmamızın sonucuyla benzerlik göstermektedir. Şeker (2011) ile Kurtiç ve Yaman (2006) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, eğitim seviyesi yükseldikçe sporda şiddet ve istenemeyen davranışlarda azalma olduğu saptanmıştır. Koçer (2012), tarafından yapılan çalışmada araştırmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Koçer (2012)' in yapmış olduğu çalışmanın sonucunda, ilköğretim ve lise mezunu olanların üniversite mezunu taraftara oranla şiddet ve saldırganlık olaylarına olan eğilimin daha fazla olduğu; takım mağlubiyet aldığında, lise mezunlarının üniversite mezunlarına göre daha fazla tahrik oldukları ortaya çıkmıştır. Yine bir başka çalışmada Yıldırım (2020) katılımcıların fanatizm durumlarının eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini, "futbolsever" bireylerin büyük çoğunluğu (%68,5) üniversite mezunu olduğunu tespit etmiştir. Yıldırım çalışmasında taraftarların fanatiklik düzeyini sırasıyla fanatik, taraftar ve futbolsever olarak tanımlamıştır.

Ancak Yıldız (2014) yaptığı araştırmasında taraftarların eğitim düzeyleri ile saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit etmemiştir. Buna göre saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Yapılan diğer çalışmalarda, elde ettiğimiz sonuçlara benzer olarak bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe fanatizm ve saldırganlık davranışlarında azalma tespit edilmiştir. Çalışmamızda bir diğer sonuç olan “genç yaştaki taraftarların fanatizm ve saldırganlığa yatkın oldukları” sonucu da eğitim sonuçlarıyla örtüşmektedir. Genç yaştaki taraftarların eğitim düzeylerinin düşük olması, yaşları yükseldikçe eğitimlerine devam eden bireylerin bilişsel gelişimleriyle birlikte davranışlarına olumlu olarak yansımakta ve istenmeyen davranışlardan kaçınma olarak kendini gösterdiğini düşünmekteyiz.

Araştırmamızda futbol taraftarlarının Fanatiklik Düzeylerini ölçmeyi hedefleyen sorulara verdikleri yanıtlarda, tuttıkları takıma göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Fenerbahçe-Galatasaray ve Fenerbahçe - Diğer takımları arasında fanatiklik bakımından anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem alt boyutunda Fenerbahçe – Galatasaray, Fenerbahçe – Beşiktaş ve Fenerbahçe – Diğer takımları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Ayrıca Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği alt boyutlarından Kurumsal Aidiyet alt boyutunda Fenerbahçe – Galatasaray ve Fenerbahçe – Diğer takımları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Katılımcılardan Fenerbahçeli olduklarını beyan eden bireylerin diğer takım taraftarlarına göre daha fanatik olduğu, şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet alt boyutları bakımından anketteki diğer takımlara göre daha anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$)

Bal Turan vd. (2018) tarafından yapılan çalışma, elde ettiğimiz sonuçları destekler niteliktedir. İlgili çalışma anketinde fanatizme dair verilen cevaplarda, katılımcı kişi sayısı bakımından üstünlüğü olan Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş kulüplerinin mensubu taraftar toplulukları arasında yüzde olarak Fanatiklik en fazla Fenerbahçe taraftar topluluğunda, en az Galatasaray taraftar topluluğunda

görülmüştür. Uygulanan anket sorularına göre verilen cevaplarda Futbolsever yüzde olarak en fazla Galatasaray taraftar topluluğunda görülmüştür. Çalışmada taraftarların fanatiklik durumunu belirtmek için sırasıyla; en fanatik taraftarların adlandırılması “fanatik”, orta seviyede olanların “takım taraftarı”, düşük seviyede olanlar ise “futbolsever” olarak kullanılmıştır.

Yıldız (2014) ise taraftarların tuttuğu takımlar ile saldırgan davranışlar ve öfkesine yönelik düşünceler ölçekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edememiştir ($p>0.05$). Buna göre saldırgan davranışlar ve öfkesine yönelik düşünceler ölçeği puanları açısından takımlar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0.05$). Fransız spor magazin dergisi So Foot tarafından 2013 yılında dünyanın en fanatik taraftar grubunu belirlemek için yaptığı araştırmada, Türkiye’den sadece Galatasaray 6. olarak yer alabilmiştir.

Eker (2010) "Futbolun Dayanılmaz Çekiciliği, Büyülenen Taraftar Portresi" başlıklı makalesinde, araştırma şirketlerinin anket çalışmaları başta olmak üzere, emniyet kayıtlarını, adli makamlara yansıyan davaları, internetteki resmi ve taraftar sitelerini, yazılı ve görsel basın ve taraftar sloganlarını kültürel doku analizine tabi tutarak futbol kültürü içinde taraftarlık olgusunu ele alıp incelemiş ve bu bağlamda üç büyükler olarak anılan Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş taraftarlarının fanatiklik derecesini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda, Beşiktaş taraftarlarının diğer taraftarlara oranla daha fanatik olduğu düşüncesine ulaşmıştır.

Araştırmamızda Fenerbahçe taraftarlarının fanatizm düzeylerinin diğer takım taraftarlarına oranla yüksek bulunmasının nedenleri olarak; uzun zamandır kupa hasreti çekmelerinin verdiği sabırsızlık, yakın zamanda yaşadıkları ve Türk Mahkemelerince beraatla sonuçlanan 2011’deki “Sözde Şike Kumpası Davası”, bu kumpas ve suçlamalar yüzünden yaşanan ekonomik ve başarı anlamındaki gerileme ve 2015 yılında Trabzon’da dönüş yolunda bulunan takım otobüsüne düzenlenen ve günümüzde failleri veya tetikçileri halen aydınlanmayan “pompalı tüfekte saldırı” gibi olaylar Fenerbahçe taraftarlarının takımlarına duydukları kurumsal aidiyetlerini yükseltmiş olduğu ve fanatizm ve saldırganlık davranışlarına etkisinin bulunduğu düşünülebilir.

Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ölçeklerine verdikleri yanıtlarda üyelik durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Takımlarına üyeliği olan taraftarların üyeliği olmayanlara göre daha fazla fanatik olduğu, kurumsal aidiyeti ve şiddete yönelik düşünce ve eylemlere daha yatkın olduğu tespit edilmiştir.

Kural (2017) yaptığı çalışmada taraftar grubuna üye olan katılımcıların, taraftar grubuna üye olmayan taraftarlara göre kurumsal aidiyetleri alt boyutu bakımından daha yüksek olduğu fakat şiddete yönelik düşünce ve eylem alt boyutu bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Taştan (2009) ise yaptığı araştırmasında takımlarına üyeliği bulunan taraftarların, kurumsal aidiyet alt boyutu bakımından, stadyumun dışında ve maç esnasında takımını temsil eden kıyafetler taşıma tutumları, takımlarına üyeliği bulunmayan taraftarlara göre bariz bir fark oluşturmuştur. Ayrıca takımına üyeliği bulunan taraftarların, şiddete yönelik düşünce ve eylem alt boyutu bakımından, maç günlerinde alkol kullanma oranları, kesici ve delici alet kullanma oranları ve çıkacak bir kavgaya katılma oranlarının, takımlarına üyeliği olmayan taraftarlara göre daha yüksek oranda olduğunu tespit etmiştir.

Koçer (2012) tuttuğu takıma üye olanlar üzerine yaptığı çalışmada ise anketlere verilen yanıtlarda genel ortalamalar incelendiğinde üye taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Verilen yanıtlardan elde edilen bir diğer bilgiye göre taraftarları şiddete ve saldırganlığa sevk eden en önemli etmenlerin hakemlerin yanlış kararları, televizyon, internet ve gazetelerde takımlarıyla ilgili olumsuz haberler ve rakip takım taraftarlarının tezahüratlarının oldukça etkili olduğu belirtilmiştir. Araştırmacı yaptığı önerilerde ise maç önü, esnası veya sonrasında yapılan tezahüratların kontrol altına alınmasını, gazete, tv ve internette takımlarla ilgili haberler verilirken dikkatli olunmasını, hakem kararlarının daha şeffaf hale getirilmesini ve gerekirse kararların gerekçelerinin kamuoyu ile paylaşılmasını tavsiye etmiştir.

Twentify araştırma şirketinin 2021 yılında 18 yaş üstü 1218 kişiyle yaptığı kamuoyu araştırması sonuçlarına göre katılımcıların %67'si taraftar topluluklarına

üyeliği olmadığını beyan etmişlerdir. Özellikle 45 ve üstü yaş grubunun ve kadınların taraftar topluluklarına daha az üye olması dikkat çeken bir diğer önemli husustur.

Taraftarların takımlarına üye olma durumları bireylerin tuttıkları takıma ne kadar bağlı olduklarını göstermektedir. Bu durum ise kurumsal aidiyetle paralellik gösterdiği gibi kendisini şiddete yönelik düşünce ve eylemlerde de göze çarpmaktadır. Bir nevi takımlarına bağlılığı olan taraftarların üye olduklarını ya da takımlarına üyeliği bulunan taraftarların takımlarına daha bağlı olduklarını düşünürsek bireylerin takımlarına üye olma durumları kurumsal aidiyetlerinde artış göstermekte olduğu söylenilebilir. Üye olan taraftarlar kendilerini takımlarının hemen hemen her spor müsabakalarında olduğu gibi toplantılarda, gösteri yürüyüşlerinde, kutlamalarda yer almakta başı çekmektedirler. Bu tür ortamlarda bulunan üye taraftarların takımlarına bağlılıklarını göstermek adına şiddet olaylarında da başı çekmeleri yapılan diğer araştırmalarca da düşünülebilecek bir durumdur.

Yapılan çalışmamızda futbol taraftarlarının Fanatiklik Ölçeğine verdikleri yanıtlarda mesleklerine göre anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Kural (2017) yaptığı çalışmada taraftarların meslek gruplarına göre şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet alt boyutlarında anlamlı bir fark bulmuştur ($p<0,05$). Elde edilen sonuca göre, şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi alt boyutunda öğrenci, işçi, işsiz ve serbest meslek gruplarının kamu görevlisi meslek grubuna göre şiddet olaylarına katılma olasılıklarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Ayrıca Kural (2017) yaptığı araştırmasında kurumsal aidiyet alt boyutuna ilişkin öğrenci grubunun, işçi ve emeklilere göre, serbest meslek grubunun da emekli grubuna göre takımlarına daha bağlı oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Var (2008) tarafından yapılan çalışma da Kural'ın (2017) yaptığı çalışmayla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmanın sonucuna göre, işçi, serbest meslek, işsiz ve öğrencilerin memurlara göre müsabaka öncesi, esnasında veya sonrasında saldırganlık olaylarına daha fazla katıldıklarını tespit etmiştir. (Baş 2016; Kuru ve Var 2009; Şanlı 2014; Karagözoğlu ve Ay 1999; Bayram 2011; Bahadır 2006) daha çok eğitim çağında olan ve çalışmayan bireylerin saldırganlık ve şiddet bakımından eğilimleri olduğunu belirtmişlerdir.

Yıldız (2014) yaptığı araştırmada taraftarların meslekleri ile öfke belirtileri ve sürekli öfke ölçekleri puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit etmiştir ($p<0.05$). Buna göre öfke belirtileri ve sürekli öfke ölçekleri puanları açısından öğrenci olan bireylerin lehine anlamlı bir fark vardır ($p<0.05$). Öğrenci olan bireylerin, diğer bireylere oranla öfke belirtileri ve sürekli öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak yine yapılan çalışmada taraftarların meslekleri ile saldırgan davranışlar ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Buna göre saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından meslekler arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu sonuç elde ettiğimiz sonuçla paralellik göstermektedir. Ayrıca aynı çalışmada taraftarların meslekleri ile öfke kontrolü ölçeğinde aldıkları puanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit etmiştir. Bu sonuca göre öfke kontrolü ölçeği puanları açısından esnaf olan bireylerin lehine anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Esnaf olan bireylerin, diğer bireylere oranla öfke kontrol düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmaların geneline bakıldığında taraftarların meslekleri ile eğitim düzeyleri, şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Daha çok genç taraftarların eğitim seviyelerinin düşüklüğüyle ilişkilendirilen bu davranışlar meslekler bakımından da taraftarların “genç yaştaki öğrenci” olmaları ile aynı sonuçlar teşkil etmiştir. Yapılan diğer çalışmalar da bunu desteklemiş fakat mevcut araştırmamızda aldığımız sonuçta bu türde bir bulguya rastlanılamamıştır.

Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ile ilgili verdikleri yanıtlarda izleme sıklıklarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Takımlarının maçlarını yüksek sıklıkta takip eden katılımcıların fanatiklik düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sırasıyla fanatiklik durumunun maç izleme sıklıklarına göre her zaman izleyenler, genellikle izleyenler, normal sıklıkta izleyenler, ara sıra izleyenler ve son olarak hiç izlemeyenler olarak çoktan aza göre sıralandığı görülmüştür. Ayrıca fanatizmin alt boyutları olan şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet bakımından da izleme sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Çetin (2015) Batman ilinde ikamet eden 316 lise öğrencisiyle yaptığı çalışmada elde ettiği sonuca göre maç izleme sıklığı fazla olan bireylerin tuttukları

takıma, rakip takıma ve hakemlere daha fazla küfrettiklerini ve maç izlerken etrafındaki nesnelere zarar verdiklerini tespit etmiştir.

Mahony, Madrigal ve Howard'ın (2000) ve Bauer, Stokburger-Sauer ve Exler'in (2008) çalışmalarının sonuçlarına göre takım maçlarının takip edilme sıklığı ile takıma duyulan sadakat arasında ilişki olduğu yönündedir. Bu sonuç kurumsal aidiyet ile maç izleme sıklığıyla olan bağlantıyı desteklemektedir.

Yıldırım (2020) yaptığı araştırmada katılımcıların futbol seyirciliği durumu ve son bir yılda futbol maçlarının izlenme sıklığı dağılımları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulmuştur. ($p>0,05$). Elde ettiği sonuçlara göre fanatik/taftar bireylerin %37,3'ü neredeyse her gün maç izlerken, futbolseverlerin %27,5'i yılda 5 kezden az futbol maçı izlemiştir.

Yapılan araştırmaların hemen hemen hepsi göstermiştir ki takıma duyulan sadakat ve şiddet eğilimi, taraftarların takım maçlarını seyretme sıklıklarıyla paralellik göstermektedir. Takımlarının maçlarını sıklıkla izleyen taraftarların bu davranışları gerçekleştirdiklerini veyahut bu davranışları gösteren taraftarların takım maçlarını sıklıkla izlediklerini de söyleyebiliriz.

Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ölçeğine verdikleri yanıtlarda izledikleri yerlere göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Takımlarının maçlarını online platformlarda ve stadyumlarda izleyen katılımcıların fanatiklik düzeylerinin diğer alanlarda maç izleyen taraftarlara göre daha yüksek oranda olduğu görülmüştür. Ayrıca alt boyutlardan şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet açısından da anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Her iki alt boyutta da takımının maçlarını stadyumlarda ve online ortamlarda izleyen taraftarların şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet davranışları bakımından diğer alanlarda maçlarını takip eden taraftarlara göre daha yatkın oldukları tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Yıldırım (2020) yaptığı araştırmasında bulduğu sonuçlara göre fanatik ve taraftar bireylerin genellikle maçları kafe ve restoranlarda izlerken (%43,1), futbolsever bireylerin büyük kısmının (%79,1) maçları evde izlediğini tespit etmiştir. Kendisi çalışmasına katılan bireylerin fanatiklik düzeyini sırasıyla fanatik, taraftar ve futbolsever olarak şiddetliden düşüğe sıralamayı tercih etmiştir.

Çetin (2015) Batman ilinde ikamet eden 316 lise öğrencisiyle yaptığı çalışmada elde ettiği sonuca göre kafe/kıraathane/pastane gibi toplu izleme yerlerinde müsabaka seyreden çocukların ve gençlerin, ev ortamlarında ailesiyle beraber maç izleyenlere bireylere göre kendi takımlarına, rakip takıma ve hakemlere karşı daha saldırgan olduklarını, küfrettiklerini; maç izleme esnasında nesnelere zarar verdiklerini tespit etmiştir.

Yıldız (2014) ise yaptığı çalışmada taraftarların maçları nerede izledikleri ile saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmemiştir ($p>0.05$). Elde ettiği sonuca göre taraftarların saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından maçları izlediği yerlere göre anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Ancak aynı çalışmada taraftarların futbol maçlarını stadyumda izleme durumları arasında taraftarların saldırgan davranışlar ölçeği puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulmuştur ($p<0.05$). Buna göre saldırgan davranışlar ölçeği puanları açısından maçları stadyumda izleyen taraftarların lehine anlamlı bir fark vardır. Maçları stadyumda izleyen taraftarların, stadyumda izlemeyen taraftarlara oranla saldırgan davranışlar düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ancak şu belirtilmelidir ki Yıldırım'ın 2020 yılında yaptığı ve bizlerin 2021-2022 yıllarında ankete sürdüğü taraftar davranışlarına ait araştırmanın sonuçlarında Covid-19 pandemisinin etkisiyle, taraftarların rutin "maçları izleme yeri" sonuçlarına farklılık getirebileceği kaçınılmaz bir gerçektir. Yine de sonuçlara bakıldığında taraftarların karşı karşıya geldiği hemen hemen her ortamda şiddet ihtimali göze çarpmaktadır. Özellikle renklerin bariz bir şekilde ayrıldığı stadyum ve online platformlar gibi mecralarda taraftarların takımlarına aidiyetlerini göstermeleri şiddet olaylarına sebebiyet vermektedir. Yasa dışı maç izleme platformları olan web sitelerine, anlık yorum kısımlarında taraftarlar anonim isimleriyle karşı takım taraftarlarına ağıza alınmayacak hakaretler etmektedirler ve bu karşılıklı münakaşaya dönüşmektedir. Siber zorbalıkla da ilintilenen bu davranış denetim mekanizmasından sıyrılarak faal olan bu tür mecralarca sıkça tekrarlanmaktadır. Stadyumlarda ise büyük takımların taraftarları 2021/2022 sezonu için rakip takım maçlarında statlara kabul edilmemiştir. Yapılan bu uygulama taraftarlarca hoş karşılanmamış ve çokça tepki almıştır. Bu uygulama, uygulanan sezon için "deplasman tribünü yasağı" olarak

geçmiş, bir bakıma istenmeyen görüntülerin de önüne geçilmiş fakat her ne durumda olursa olsun, kendi takımlarını yalnız bırakmamak isteyen, takımlarını her alanda desteklemek isteyen taraftarlarca bu düzenleme “futbolun ruhuna aykırı” bulunmuştur.

Siber Zorbalık Ölçeğine İlişkin;

Futbol taraftarlarının Siber Zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtlarda yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Siber Zorbalık Ölçeğinde 16-20 yaş arası ile 36-40 yaş arası ve 21-25 yaş arası ile 41 ve üzeri yaşları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Alanda yapılan araştırmalarda birçok farklı sonuçlar elde edilmiştir ve araştırmaların hitap ettiği kitleler farklılık göstermektedir. Fanatizm ve siber zorbalık ile yapılan araştırmalar da kıyas bakımından çalışmamıza eklenmiştir. Ancak siber zorbalık ve yaş değişkeninin araştırıldığı incelemelerde çoğunlukla çocuklar ve ergenler konu edinilmiştir. Alanda yapılan araştırmalarda elde ettiğimiz sonuca benzer sonuçlar da mevcuttur. Örneğin futbol taraftarlarının siber zorbalık davranışlarıyla yaşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan çalışmalarda (Vandebosch ve Van Cleemput 2009; Walvare ve Heirman 2011; Cassidy vd. 2009; Ybarra ve Mitchell 2007) araştırmalarında yaş değişkeni ile siber zorbalık davranışları arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemişlerdir ($p>0,05$). Yapılan diğer bazı çalışmalarda da (Beran ve Li 2007; Juvonen ve Gross 2008; Patchin ve Hinduja 2006; Wolak vd. 2007) siber zorbalık ile yaş arasında anlamlı fark tespit etmemişlerdir.

Ancak Karaca (2019) futbol seyircileriyle ilgili yaptığı araştırmasında katılımcıların yaşlarına bağlı olarak siber zorbalık davranışlarında anlamlı farklılık bulmuştur. Seyircilerin yaşları düştükçe siber zorbalık eğilimlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Peker'in (2015) öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin %17'sinin siber zorbalık mağduru olduğu, %10,5'inin diğer bireylere siber zorbalık yaptığı görülmüştür. (Mishna vd 2009; Patchin ve Hinduja 2006; Slonje vd 2008) da yaptıkları araştırmalarda yaş değişkeni ile siber zorbalık davranışları arasında anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Özellikle Patchin ve Hinduja (2006) orta ergenlik döneminde siber zorbalık düzeyinde artış olduğunu tespit etmişlerdir. Eroğlu'nun (2014) 606 lise öğrencisiyle yaptığı araştırmada % 10,4'ünün siber zorbalık yaptığı

görülmüştür. Bu sonuca paralel olarak Patchin ve Hinduja (2006) orta ergenlik döneminde siber zorbalık davranışlarında büyük artış olduğunu tespit etmişlerdir. Williams ve Guerra (2007) Kanada'da 5,8 ve 11. sınıflardan seçilen 3339 öğrenci ile yaptıkları çalışmada yaş ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonunda 8. sınıftaki öğrencilerin siber zorbalığa katılma oranlarının diğer gruplara göre en yüksekte olduğunu, 5. sınıfta olanlarınsa en düşük düzeyde olduğunu, siber zorbalık davranışının 8. sınıfta pik yaptığını tespit etmişlerdir ve 11. sınıfa gelinirken azalma olduğunu gözlemlemişlerdir.

Mesch (2009) yaşları 12-17 arasında değişen 935 Amerikalı gençle yaptığı çalışmada internette zorbalık deneyimi yaşayan gençlerin yaş ortalamasını zorbalıkla karşılaşmadığını söyleyen gençlerden daha yüksek bulmuştur. Yaş büyüdükçe internette zorbalık görme olasılığının arttığını, çünkü gencin yaşı ilerledikçe internet kullanım şeklinin değiştiğini, gencin internette bilmediği kişilerle karşılaşabileceği daha fazla sayıda etkinliğe katıldığını, bunun da şiddet görme riskini artırmakta olduğunu ifade etmiştir.

Literatürde yapılan araştırmalar genelde lise ve öncesi yaşlarda okul çağlarında olan öğrenciler üzerine yapılmış ve bu yaştaki öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda elde edilen sonuçlar, önceki çalışmalar ile birbirini desteklemektedir. Mevcut araştırmada “genç futbol taraftarlarının” siber zorbalığa yatkın olması “genç yaştaki bireylerin” siber zorbalık davranışlarına yatkınlığı sonucuyla birbirini destekler niteliktedir.

Futbol taraftarlarının Siber Zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtlarda cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Elde edilen bu sonuca göre erkeklerin, siber zorbalık davranışlarına kadınlara oranla daha eğilimli oldukları sonuçlara yansımıştır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda genellikle erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Elde ettiğimiz sonuçla paralel olarak (Arıca ve diğerleri 2008; Öztürk 2020; Dilmaç 2009; Akbulut ve Eristi 2011; Arıca ve Özbay 2016; Gencer 2017; Williams ve Guerra 2007; Vanbosch ve VanCleemput 2009) yaptıkları çalışmalarda erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir.

Ancak yapılan bazı çalışmalarda ise tam tersi sonuçlara rastlamak mümkündür. Ülkemizde yakın zamanda ergenlerle yapılan bir araştırmada Türk ve Şenyuva (2021) kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan araştırmaların bazılarında da (Hinduja ve Patchin 2010; Slonje ve Smith 2008; Schenk vd. 2013 ve Wolak, Mitchell ve Finkelhor 2002) kızların erkeklere oranla daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymuşlardır. Akbulut ve Erişti (2011) ülkemizde kızların yetiştirilme tarzına bağlı olarak, kız çocuklarının erkeklere oranla saldırganlık davranışlarını daha çok kontrol altına alma dürtüsüyle birlikte, dışarı yansıtamadıkları saldırganlık davranışlarını siber ortama taşıdıklarını düşünmektedirler. Ayrıca Öner (2019) istatistiksel olarak bir fark olmamasına rağmen kızların erkeklere oranla sosyal medya kullanımlarının daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Tüm bunların dışında Arıca (2009) Türk üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada siber zorbalığa yatkınlık bakımından cinsiyete göre bir fark olmadığını fakat erkeklerin siber zorbalığa kızlara göre daha meyilli olduğunu tespit etmiştir. Lazuras vd. (2013) Makri-Botsari and Karagianni (2014) ve Antoniadou vd. (2016) da yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık bakımından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir.

Ayrıca alanda cinsiyet değişkeni arasında internet bağımlılığıyla ilgili çalışmalar da mevcuttur. İnternet kullanım sıklığıyla siber zorbalık davranışı ve mağduriyeti arasında bir bağ olması düşünüldüğünde konumuza dahil edilmesi önemli görülmüştür. İnternet bağımlılığı ile ilgili araştırmalarda cinsiyet değişkeni açısından farklı sonuçlara rastlanmaktadır: Morahan-Martin ve Schumacker (2000) ile Chou (2005)'nin araştırmalarında, erkeklerin kızlara göre daha çok internet bağımlısı olduğu; Young'ın (1998) araştırmasında kızların erkeklere göre daha çok internet bağımlısı olduğu; (Brenner 1997; Soule, Shall ve Kleen 2003; Lee vd. 2007; Ferraro vd. 2007) araştırmalarında ise kızlarla erkekler arasında internet bağımlılığı açısından fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Literatürde yapılan araştırmalar genel olarak incelendiğinde bir kısmında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık eğiliminde olduğu gözlemlenirken kimi çalışmalarda ise kadınların erkeklere oranla daha fazla siber

zorbalık eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut araştırmamıza katılan bireylerin “cinsiyet ve fanatizm” sorularına verdikleri cevaplarda “erkek taraftarların” fanatizme daha yatkın olduğu tespit edilmiş ve bu taraftarların aynı hislerini sosyal medya ortamlarında göstermeleri beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

Futbol taraftarlarının siber zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtlarda gelir durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen sonuca göre 3501 TL ile 6501 TL ve üzeri gelire sahip olan taraftarların siber zorbalık davranışlarına yatkın oldukları görülmüştür ($p<0,05$).

Karaca (2019) yaptığı araştırmasında elde ettiğimiz sonuçların aksine, taraftarların gelir durumları düştükçe siber zorbalık davranışlarında artış tespit etmiş olup; ilgili anketinde gelir düzeyini en düşük seviyeyi temsil eden “geliri yok” grubunda bulunan taraftarların en yüksek siber zorbalık eyleminde bulunan grup olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada, siber zorbalık eğilimlerinin meslekle bağlantısını ölçmeye çalışan bulgularda ise “çalışmayan” grubun en yüksek siber zorbalık davranışında bulunmasının sonucu, araştırmacının “düşük gelir grubundaki taraftarların, yüksek siber zorbalık davranışı gösterdiği” teziyle tutarlılık göstermektedir. Yapılan diğer araştırmalarda da (Ç. Balta ve Horzum 2008; Gençer 2011; Türkoğlu 2013) düşük gelir düzeyine sahip bireylerin daha çok siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Polat (2022) üniversite öğrencilerinin siber zorbalık davranışları üzerine yaptığı araştırmasında gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık tespit edemezken, gelir düzeyi arttıkça siber zorbalık davranışlarında artış olduğu fark edilmiştir.

Alanda gelire göre siber zorbalık davranışlarını belirlemek için, özellikle gençlerin ailelerinin gelir düzeylerinin de hesaba katıldığı birçok araştırma yer almaktadır. Gençlerin gelir durumları genellikle ailelerine bağlıdır. Dolayısıyla ailelerin gelir düzeyleri, gençlerin internete ve iletişim araçlarına ulaşmasını, internete erişmelerinin kolaylaşmasıyla birlikte siber zorbalık davranışlarının artması veya azalması arasında bir bağlantı olup olmaması ihtimali bizleri bu araştırmayı yapmaya sevk etmiştir.

Türkoğlu (2013) 540 ergen ile yaptığı çalışmasında ailenin geliri yükseldikçe siber zorbalık davranışlarının arttığını tespit etmiştir. Gerekçesi olarak ise ailenin gelir seviyesi yükseldikçe kitle iletişim araçlarına ve internet servislerine ulaşmanın kolaylaşmasını göstermiştir. Kavuk (2011) ise bu çalışma ile paralel olarak ailenin gelir düzeyinin artması ile birlikte siber zorbalık davranışlarının arttığını belirtmiştir. Akbulut vd (2010) ve Wang, Ianotti ve Nansel (2009) de yaptıkları araştırmalar sonucu ailenin gelir düzeyinin artmasıyla siber zorbalık davranışının arttığı görüşündedirler. Manap'ın (2012) Samsun'da 1142 öğrenciyle yürüttüğü, 6., 7., ve 8. Sınıflarda öğrenim gören öğrencilere yönelik yaptığı araştırmada, aileleri tarafından düşük ve orta gelire sahip olan öğrencilerin siber zorbalık yapma düzeylerin düşük, yüksek gelir oranında olan ailelerin çocuklarının ise siber zorbalık davranışlarının yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Erdem (2018) ise yaptığı araştırmasında ailesinin gelirinin 2000 TL altında olan katılımcıların 2000 TL üstünde olan katılımcılara oranla daha çok siber zorbalık davranışında bulunduğunu tespit etmiştir. Ancak literatürde yapılmış diğer araştırmalara bakıldığında (Kabalcıoğlu ve Eroğlu 2013; Eroğlu 2011; Erdur-Baker; Kavşut 2007) siber zorbalığın ailenin gelir düzeyi ile birlikte internete ve iletişim araçlarına ulaşmanın kolay olmasının siber zorbalığın artışıyla arasında bir bağlantısının olmadığı görüşündedirler.

Literatürde yapılan araştırmalarda genellikle “düşük gelir seviyesine sahip” bireylerin siber zorbalık davranışlarına yatkınlığı göze çarpmaktadır. Mevcut araştırmamızda ise araştırmanın yapıldığı 2021 yılında nispeten yüksek seviyede kabul edilebilecek “3501-6501 TL ve üzeri” gelir düzeyine sahip taraftarların siber zorbalık eğilimde oldukları tespit edilmiş ve literatürde benzer sonuca rastlanılamamıştır. Bu sonucun alanda ilk olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda siber zorbalık ile gelir seviyesi arasındaki ilişkinin incelenmesi için genç katılımcıların aileleri de araştırmaya dahil olmuş ve buradan bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalarda “yüksek gelir seviyesine sahip” olan ailelerin çocukları, düşük gelir düzeyine sahip çocuklara nazaran siber zorbalık davranışı eğiliminde oldukları tespit edilmiş; bu sonuç gelir seviyesinin yüksekliği ile siber zorbalık davranışları arasında bir bağlantı olduğu sonucunu araştırmacılara vermiştir.

Araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre, taraftarların Siber Zorbalık Ölçeğine verdikleri yanıtlarda mesleklerine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bulguya göre memur ve işsizler arasında siber zorbalık davranışı eğiliminin yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Karaca (2019) da yaptığı araştırmasında taraftarların mesleklerine göre siber zorbalık davranışlarında anlamlı farklılık tespit etmiştir ($p<0,05$). İlgili araştırmada siber zorbalığa en yatkın grubun herhangi bir işte çalışmayan, işsizlerden oluştuğunu, işsizlerin çalışan bireylere oranla daha çok siber zorbalık davranışlarında bulunduğunu tespit etmiştir. Ancak aynı çalışmada elde ettiğimiz bir diğer sonucun aksine işçilerin ve serbest meslek statüsünde çalışanların, memurlardan daha çok siber zorbalık eğiliminde olduklarını tespit etmiştir. Aynı çalışmamızda memurların fanatikliğin alt boyutları olan şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet davranışları bakımından diğer kategorideki taraftarlara göre daha pasif olduklarını tespit etmiştik. Ancak yine memurların siber ortamda saldırgan olma sebeplerini kamudaki işlerinden dolayı suça karışmama, toplumsal olaylardan kaçınma içgüdüleriyle, günlük yaşantılarında sergilemedikleri saldırganlıklarını siber alanlarda kendi isimleriyle veya anonim hesaplarla sergilediklerini düşünmekteyiz.

Araştırmamıza katılan taraftarların siber zorbalık davranışları ile maçları izledikleri mekan tercihleri arasında birçok anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Takımlarının maçlarını stadyumlarda izleyenler ile evde izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler arasında, stadyumlarda izleyenler ile diğer mekanlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile online platformlarda izleyenler arasında, evde izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında, cafe ve eğlence mekanlarında izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında ve online platformlarda izleyenler ile diğer platformlarda izleyenler arasında siber zorbalık davranışlarına eğilim bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kısaca bulgularımızı özetlemek gerekirse, en çok siber zorbalık eyleminde bulunan taraftarların stadyumlarda ve online platformlarda kümелendiğini görmekteyiz.

Elde ettiğimiz sonuca göre takımlarının maçlarını stadyum ve online platformlarda izleyen bireyler; evde, kafe ve eğlence mekanlarında ve diğer

platformlarda maçları takip eden taraftarlara nazaran siber zorbalık davranışlarına daha yatkın oldukları tespit edilmiştir. Stadyumda ve online ortamlarda takımının maçlarını birlikte izleyen taraftarlar, birbirlerini olumsuz manada tetikleyebilir. Yıldız (2014) kişilerin tutmuş oldukları takımın taraftarlarının göstermiş olduğu tutum ve davranışların bireyi etkileme durumları ile öfke belirtileri, intikam ve sürekli öfke ölçeklerinde anlamlı farklılık tespit etmiştir. Elde edilen sonuca bakıldığında takımadaşların davranışları, sürü psikolojisi etkisi yaratıp taraftarların davranışlarına yansıdığı görülmüştür.

Karaca (2019) yaptığı araştırmasında maçları izlenen alanlara göre stadyum, tv, internet ve hepsi olarak seçenklendirmiştir. Katılımcıların %32.5'inin stadyumda, %29.9'unun TV'de maçları izlediğini ve maçları internetten ve ortamların hepsinden izleyen seyircilerin siber zorbalık davranışlarının maçları sadece televizyondan izleyen taraftarlardan daha çok olduğunu tespit etmiştir. Çetin (2015) maçları TV den izleyen seyircilerin büyük çoğunluğunun stadyum ve stadyum dışında topluca maç izlenen yerlerde nesnelere zarar verme, küfür ve şiddet olaylarına olumlu etkilerini tespit etmiştir.

Çalışmamızda elde ettiğimiz “en çok siber zorbalığın stadyumlarda ve online platformlarda yapıldığı” sonucunu, taraftarların maç öncesinde, maç sırasında veya maç sonrasında yaptıkları paylaşımlarda görmemiz mümkündür. Maç öncesinde rakibi ve rakip takım taraftarlarını hedef gösteren, aşağılayan, küçük düşürmeye ve cesaretlerini kırmaya yönelik psikolojik siber baskı yapılırken maç esnasında, yaşanan olaylara göre, karşı takımla temsilcileriyle veya taraftarlarıyla alay etme, tahrik etme, tehdit etme, hakemi ve diğer etkenleri sebep gösterme gibi paylaşımlara hepimiz şahit olmuşuzdur. Maç sonrasında da maçta yaşanan olaylar ve alınan sonuca göre paylaşımların bu düzeylerde olması, taraftarı olunan kulübün sosyal medya hesaplarından bu düzeyde yaptıkları paylaşımlar, kulüp yöneticilerinin maç öncesi ve maç sonu yaptıkları açıklamaları, haber sitelerinde ve sosyal medyada okudukları haberler ve yorumlar adeta ateşe körükle gidilmesi etkisi yaratmaktadır. Aynı şekilde stadyumdaki ortamın bir benzerini sosyal medyada maç izlenen platformlarda da görmekteyiz. Genellikle anonim hesaplarla yorum yazılan bu sitelerde taraftarlar bir

önceki saydığımız etmenler içerisinde karşı karşıya gelir, birbirlerine aynı düzeyde davranışlar sergilemektedirler.

Araştırmamızda futbol maçlarını hiç izlemeyen ile normal sıklıkta izleyenler arasında, hiç izlemeyen ile genellikle izleyen arasında, hiç izlemeyen ile her zaman izleyen arasında, ara sıra izleyen ile genellikle izleyen arasında, ara sıra izleyen ile her zaman izleyen arasında, normal sıklıkla izleyen ile her zaman izleyen arasında ve genellikle izleyen ile her zaman izleyen arasında siber zorbalık eğilimi bakımından anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bulgunun genelini özetleyecek olursak, takımlarının maçlarını düzenli olarak takip eden taraftarların siber zorbalık davranışlarına, hiç izlemeyen taraftarlara göre daha meyilli olduklarını görmekteyiz.

Karaca (2019) da futbol taraftarlarının fanatizm durumları ile siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında, izleme sıklıklarına göre düzenli olarak maçları takip eden takım taraftarlarının, maçları nadiren takip eden taraftar profiline göre daha fazla siber zorbalık davranışlarına yatkınlığını tespit etmiştir.

Mevcut çalışmamızda, tuttıkları takımın maçlarını düzenli sıklıkla takip eden taraftarların fanatizm ölçeğine verdikleri yanıtların sonuçlarında ve alt boyutlardan şiddete yönelik düşünce ve eylem ve kurumsal aidiyet altboyutlarında, takımının maçlarını düzenli takip etmeyen taraftarlara göre daha saldırgan, sahiplenici ve koruyucu olduklarını tespit etmiştik. Aynı taraftarların siber ortamda da bu aidiyetlerini ve saldırganlıklarını göstermeleri kesinlikle beklenebilir bir sonuçtur.

Araştırmamızda taraftarların siber zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtları ile tuttıkları takımlarına üye olup olmama durumları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiş olup, takımlarına üye olan taraftarların, takımlarına üyeliği bulunmayan taraftarlara göre siber zorbalık eğilimlerine daha yatkın oldukları tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Karaca (2019) yaptığı araştırmasında takımına üyeliği bulunan futbol taraftarların, takımlarına üyeliği bulunmayan taraftarlara göre siber zorbalık davranışlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Şanlı (2014) taraftar derneğine üye olanların olmayanlara göre daha yüksek oranda saldırganlık gösterdiğini

belirtmiştir. Yaptığımız araştırmamızda da takımlarına üyeliği bulunan taraftarların fanatizm durumlarının, üye olmayanlara göre yüksek olması, alt boyutlardan kurumsal aidiyet ve şiddete yönelik düşünce ve eylem bakımından da yüksek olması, takımlarına üyeliği bulunan taraftarların siber zorbalık bakımından da üyeliği olmayanlara göre baskın olmaları sonucuyla birbirine örtüşmektedir. Zira takımlarına üye olan taraftarların yüksek fanatizm davranışlarını siber alanlarda da göstermeleri beklenen bir durumdur.

Futbol taraftarlarının siber zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtlarda eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde ettiğimiz bu veriye göre ilköğretim ile lisans-önlisans ve ortaöğretim ile lisans-önlisans eğitim düzeylerine sahip taraftarlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu sonucu kısaca özetleyecek olursak katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe siber zorbalık davranışlarının azaldığını görmekteyiz. Düşük eğitim seviyesinde olan taraftarlar, daha yüksek seviyede eğitim alan taraftarlara göre siber zorbalık davranışlarına daha yatkın görünmektedir.

Karaca'nın (2019) spor seyircilerinin zorbalık davranışlarını araştırdığı çalışmasında eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık tespit etmiştir. İlgili çalışmaya göre ilköğretim mezunu taraftarların, yükseköğretim mezunu taraftarlardan daha yüksek düzeyde siber zorbalık davranışı gösterdiğini tespit etmiştir. Buna benzer olarak, ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip olan seyircilerin de yükseköğretim eğitim seviyesine sahip seyircilerden daha yüksek oranda siber zorbalık davranışı gösterdiklerini tespit etmiştir. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar Karaca'nın (2019) çalışmasında elde ettiği sonuçlarla bire bir benzerlik taşımaktadır. Literatürde ilköğretim ve lise düzeyindeki öğrenci gruplarını bir arada inceleyen araştırmalarda ilerleyen yaşla birlikte zorbalık düzeyinde bir azalma olduğu görülmektedir.

Çalışgan'ın (2013) 2011-2012 öğretim yılında İstanbul'un Arnavutköy ilçesindeki 632 sekizinci sınıf öğrencisi ile yaptığı çalışmada ise öğrencilerin %20,3'ünün hayatlarında en az bir kez; %8,2'sinin ise son bir ay içerisinde en az bir kez siber zorbalık kurbanı olduklarını tespit etmiştir. Ayas ve Horzum (2012) ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalık davranışları ile ilgili yaptığı çalışmasında,

öğrencilerin %18,6'sının siber zorbalık mağduru olduğu, %11,6'sının ise siber zorbalık davranışlarını sergilediğini tespit etmişlerdir.

Bayram ve Sayılı'nın (2013) 612 üniversite öğrencisiyle yürüttüğü çalışmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin %30,6'sı en az bir kez siber zorbalık mağduriyeti yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öztürk (2020) 372 üniversite öğrencisiyle yapmış olduğu çalışmasında da öğrencilerin %53'ünün siber zorbalık yaptığını ortaya koymaktadır. Dilmaç (2009) 666 öğrenciyle yaptığı bir araştırmada; üniversite öğrencilerinin %22.5'inin siber zorbalık yaptıklarını, %55,3'ünün ise siber zorbalığa hayatlarında en az bir kez maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Bulgularımızı, yapılan araştırmaların bulguları ile karşılaştırdığımız zaman tutarlılık görmekteyiz. Bireyler düşük eğitim seviyesindeyken siber zorbalık davranışlarına daha yatkın görünmektedirler. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte bireylerin olaylara sorumluluk duygusuyla, sağduyuyla ve bilinçli yaklaştığı açıktır.

Futbol taraftarlarının siber zorbalık ölçeğine verdikleri yanıtlara göre Fenerbahçe ile Diğer, Galatasaray ile Diğer ve Beşiktaş ile Diğer takımları arasında siber zorbalık davranışında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde ettiğimiz bulgu bizlere Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş taraftarlarının, bu üç takım dışındaki takımlara siber zorbalıkta bulunduğunu fakat kendi aralarında anlamlı bir farklılığa rastlanmadığını belirtmektedir. Bu üç büyük kulübün Türkiye'nin en önde gelen kulüpleri olduğu bilinmektedir. İstanbul'un takımları olan bu kulüplerin diğer şehirlerden de çok ciddi destekleyicileri olduğu da bilinmektedir. Anadolu takımlarından "ateşli taraftar grupları" olduğunu bildiğimiz takım taraftarları da muhtemelen çalışmamıza katılmışlardır fakat sonuçlarda fanatizm veya siber zorbalık durumlarında kendileri açısından anlamlı farklılığa rastlanılmamıştır. Diğer kulüp taraftarlarının, kendi şehir takımlarını yerine İstanbul kulüplerini daha şiddetli bir şekilde destekledikleri düşünülebilir.

Sonuç olarak Türkiye'deki futbol taraftarları üzerinde yapılan araştırmada; analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

Futbol Taraftarları Fanatizm Ölçeğine ilişkin;

- Yaş değişkeninin göre anlamlı farklılık bulunduğu ve gençlerin ve yaşlıların daha fazla fanatizm davranışlarına yatkın oldukları,
- Cinsiyet değişkenine göre erkeklerin daha fanatik oldukları,
- Gelir düzeyine göre fanatizmde anlamlı farklılık tespit edilmediği,
- Eğitim düzeyi düştükçe fanatizm bulgularının arttığı,
- Tuttukları takımlara göre Fenerbahçe Taraftarlarının daha fanatik oldukları,
- Üyelik durumlarına göre; takımlarına üyeliği bulunan taraftarların fanatizm düzeylerinin daha yüksek olduğu ve aidiyet hissettikleri,
- Mesleklerine göre fanatizmde anlamlı farklılık bulunmadığı,
- İzleme sıklıklarına göre; takımlarının maçlarını sık takip eden bireylerin daha fanatik oldukları,
- İzledikleri ortamlara göre ise; aynı takım taraftarlarıyla buldukları ortamda maç izlemeyi tercih eden taraftarların fanatizme daha yatkın oldukları tespit edilmiştir.

Siber Zorbalık Ölçeğine ilişkin;

- Yaş değişkenine göre; genç ve yaşlı taraftarların siber ortamda daha fazla zorbalık davranışları sergiledikleri
- Erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışlarında buldukları,
- Gelir durumlarına göre ise orta düzey ve yüksek düzeyde geliri olan taraftarların daha fazla siber zorbalık davranışlarında buldukları,
- Eğitim durumlarına göre ise her eğitim sahibi bireyin siber zorbalık davranışlarında bulunduğu fakat Lisansüstü eğitime sahip olan bireylerin bu davranışta bulunmadıkları,
- Tuttukları takımlara üç büyük takım taraftarının da siber zorbalık davranışlarında buldukları,
- Takımlarına üyelikleri bulunan taraftarların, üyeliği bulunmayan taraftarlara göre daha fazla siber zorbalık eğiliminde oldukları,

- Memur ve işsizlerin daha fazla siber zorbalık davranışını gösterdikleri,
- Takımlarının maçlarını sıklıkla izleyen taraftarların siber zorbalık davranışlarına yatkın oldukları,
- İzledikleri ortamlara göre aynı takım taraftarlarıyla maçları takip eden taraftarların daha fazla siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir.

Ayrıca ölçekler arasında yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına göre; futbol taraftarları fanatizm ölçeği ve siber zorbalık davranışları ölçeği arasında anlamlı olarak; orta şiddette ve pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir (**0.695*****). Yapılan Linear Regresyon analizi sonuçlarına göre; futbol taraftarlarının fanatizmi, siber zorbalık davranışının pozitif yönde anlamlı yordayıcısı olduğu bulunmuştur (**0,695**). Bu sonuçlara göre;

- Başkan ve yönetilerin, antrenörlerin, futbolcuların maç öncesinde ve sonrasında yaptıkları açıklamalara dikkat etmeleri, gerekli görüldüğü hallerde disiplin kurullarına sevkleri ve cezaları uygulanması,
- Uygulacak cezaların kamuyounun güvenini kazanacak şekilde her takıma aynı düzeyde uygulanması,
- Medyadaki haber kuruluşlarının ve spor programlarının, taraftarları tahrik edici ve ayrıştırıcı dil ve söylemlerden kaçınmaları, gerekli görüldüğü durumlarda yaptırımlarda bulunulması,
- Fanatizmi önlemek amacıyla halkı bilinçlendirici seminer ve eğitimler verilmesi,
- Eski zamanlarda TFF tarafından tv’lerde yayınlanan “LÜTFEN!” kamu spotu gibi bilgilendirici, ilgi çekici ve uyarıcı reklamların tekrar yayınlanması,
- Toplumda infiale ve ikilik çıkmasına yol açan hakem kararlarıyla ilgili VAR kayıtlarının kamuoyuyla şeffaf bir biçimde, gerekçeleriyle paylaşılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aaker, D.A., Kumar, V. & Day, G.S., (2007). Marketing Research, 9. Edition, John Wiley & Sons, Danvers.
- Acet, M. (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Açak, M., Düz, S., Karataş, Ö., Karademir, T., Kurak, K., ve Bayer R. (2018). Türkiye futbol federasyonu 1. ligindeki taraftarlarının fanatiklik durumlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 1-16.
- Afyon, M., Metin, S. C. (2014). Muğla süper amatör ligindeki futbolcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 5-11.
- Akbulut, Y. ve Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Education Technology*, 27, 1115-1170.
- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Erişti B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 13, 192-201.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 405-432.
- Aktaş Üstün, N., ve Ekin, M. (2021). Görsel spor medyasında çalışan kadınların uğradıkları siber zorbalık hakkında görüşleri. *Spor Ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 15-23.
- Apsar, M. (2014). *Dijital medyada fanatizm: Futbola ilişkin sosyal ağlarda nefret söylemi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıçak, O. T., Kınay, H., ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 101-114.
- Arıçak, T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eğitim Araştırmaları (EJER) (Kış) Sayı: 34*.
- Arıkan, Y. (2007). Futbolda şiddet ve polis. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9, 1-4.

- Arıcak, O. T., & Ozbay, A. (February 01, 2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55, 278-285.
- Arslantaş, H. A. (2008). Kültür – Kişilik ve kimlik. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 7(1), 105-112.
- Aslan, A., ve Önay Doğan, B. (2017). Çevrimiçi şiddet: Bir siber zorbalık alanı olarak “potinss” örneği. *Marmara İletişim Dergisi*, (27), 95-119.
- Aslan, Ş., ve Geyik, B. (2018). Futbol ve basketbol taraftarlarının sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara bakışlarının incelenmesi. *Avrasya Spor Bilimleri Araştırmaları*, 3 (1), 1-14.
- Athanasios Papaioannou, Calliope Karastogiannidou, Yannis Theodorakis (2004) Sport involvement, sport violence and health behaviours of Greek adolescents, *European Journal of Public Health Dergisi*, 14, 168–172, <https://doi.org/10.1093/eurpub/14.2.168> adresinden alındı.
- Ayan, S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 191-209.
- Ayas, T, ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Bahadır Z., ve Erdoğan Ç. H. (2021). Beden eğitimi öğretmenlerinin futbol fanatizmi hakkındaki görüşleri. *Sportive*, 4(2), 98-106.
- Bahadır Z. (2006). Futbol Seyircisinin Sosyo-Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Bal Turan, E., Uğurlu, A., Şakar, M., ve Sarıkaya, E. (2018). Öğrenci taraftar topluluklarının futbol fanatizm düzeylerinin belirlenmesi: Akdeniz Üniversitesi örneği. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 74-80.
- Bauer, H. H., Stokburger-Sauer, N. E. ve Exler, S. (2008). Brand image and fan loyalty in professional team sport: A refined model and empirical assessment. *Journal of Sport Management*, 22, 205-226.
- Bayram, A. (2011). Futbol seyircilerinin Taraftarlık ve şiddet ifadelerine yaklaşımlarının incelenmesi. Gazi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.
- Beran, T., ve Li, Q. (2007). The relationship between cyber bullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing* 1, 15-33

- Bozköylü, E. (2007). *Dünyada ve Türkiye’de futbolun değişim süreci, 2002–2005 verileriyle türkiye’de oyuncu performansı üzerine ekonometrik bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/42330.pdf>.
- Brenner, V. (1997). Psychology of computer use: XLVII. Parameters of Internet use, abuse and addiction: The first 90 days of the Internet usage survey. *Psychol. Rep.* 80: 879–882.
- Budak, M. (2004). *Türkiye’de spor olgusunun kitle iletişim araçlarında sunumu: Futbol, fanatizm ve milliyetçilik* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Burnukara, P., & Uçanok, Z. (2012). Okul ortamı ve sanal ortamda meydana gelen akran zorbalığı ne ölçüde örtüşüyor. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(69), 81-96.
- Cassidy, W., Jackson, M., & Brown, K. N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students’ experiences with cyber-bullying. *School psychology international*, 30(4), 383-402.
- Chou, C., Condon, L. & Belland, J.C. (2005). A Review of the Research on Internet Addiction. *Educational Psychology Review*, 17(4), 363-388.
- Conroy, D. E., Silva, M. J., Newcomer, R., Walker, B. W. & Johnson M. S. (2001). Personal and participatory socializers of the perceived legitimacy of aggressive behavior in sport. *Aggressive Behavior*, 27, 405-418.
- Craig, W. M., ve Pepler D. J. (2003). İden (tifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *The Canadian Journal Of Psychiatry*, 48(9), 577-582.
- Crosslin, K., ve Golman, M. (2014). Maybe You Don’t Want To Face It. College Students’ Perspectives On Cyberbullying. *Computers In Human Behavior*, 41, 14-20.
- Çağlayan, H. S. (2003) Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çağlayan, H. S., ve Fişekçioğlu, İ. B. (2004). Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 127-142.
- Çakır Ö. B., Horzum, M. B. (2008). Web Tabanlı Öğretim Ortamındaki Öğrencilerin İnternet Bağımlılığını Etkileyen Faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 187 - 205.
- Çalışgan, H. (2013). İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Çavdar, B. (2020). *Elektronik spor oyunlarında siber zorbalık* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çavdar, B. (2022). Elektronik spor oyunlarındaki toksik (zehirli) davranışlar. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(25). 1-19.
- Çelik, M., ve Akçi, Y. (2016). Futbol taraftarlığı ve kurumsal aidiyet ilişkisi incelemesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 948-959.
- Çetin, E. (2015). Çocuk ve gençlerin televizyonda maç izleme alışkanlıklarının spordaki şiddet eylemlerine etkileri. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3, 828-844.
- Culture and Sport (IntJSCS) 828-40 Copyright©Int JSCS (www.iscsjournal.com) Erişim Tarihi: 13.11.2018.
- Öğrencilerinde, Ç. B. İ. İ. K. (2010). Siber Zorbalığın Yaygınlığı. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi).
- Çiftçi, H. (2015). Lise öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerinin facebook tutumu ile ilişkisinin incelenmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Dimmock, J. A., & Grove, J. R. (2005). Relationship of fan identification to determinants of aggression. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17(1), 37-47.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Doğaner, S., Erdeveciler, Ö., Balcı, V., Uyar, Y., Bağış, T. Ö., Ve Ercan, M. (2021). Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeylerinin belirlenmesi. *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 19 (4), 257-269.
- Durgutluoğlu, M. (2020) Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeyleri ile psikolojik bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dünyada ve Türkiye’de İnternet-Sosyal Medya Kullanımı 2022 Raporu (2022, Ocak). *Recrodigital Marketing*, Erişim adresi: <https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/>.
- Dwyer, B., Greenhalgh, G., ve Lecrom, C. (2016). Exploring and measuring spectator sport fanaticism. *Communication & Sport*, 29 (6), 1-28.
- Eker Öğüt, G. (2010). Futbolun Dayanılmaz Çekiciliği, Büyülenen Taraftar Portresi, Fanatizm ve Beşiktaş. *Milli Folklor Dergisi*, 11(85), 173 - 182.

- Elmas, B. (2016). Öğretmen adaylarının siber zorbalık ve siber mağduriyet algı düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis).
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, (26), 1-58.
- Erdur-Baker, Ö ve Kavşut F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık Eğitim Araştırmaları(EJER), 27,31-42
- Ergen, Y. ve Aydeniz, H. (2020). Yeni toplumsal hareketler ve yeni medya ilişkisi ekseninde futbol taraftar gruplarının siyasal mobilizasyonu. *İNİF E- Dergi*, 5(1), 88-109.
- Eroğlu, Y., & Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- Eroğlu, Y. (2014). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Uludağ.
- Erol, C. (2012). Yeni medyada nefret söylemi ve fanatizm: Video paylaşım sitelerinde nefret söylemi analizi (Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/626592/yokAcikBilim_440299.pdf?sequence=-1&isAllowed=y.
- Ferraro, G., Caci, B., D'amico, A. & Blasi, M.D. (2007). Internet Addiction Disorder: An Italian Study. *Cyberpsychology & Behavior*. 10(2), 170-175.
- Fişekçioğlu, İ. B., Özdağ, S., Duman, S., ve Atalay, A. (2010). Futbolda şiddet ve yasal karşı tedbirler. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 12-27.
- Fuschillo, G. (2020). Fans, Fandoms, Or Fanaticism?. *Journal Of Consumer Culture*, 20 (3), 347-365.
- Gençer, S. L. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarının internet kullanım profilleri ve demografik özelliklere göre farklılıklarının incelenmesi (Doctoral dissertation, SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Gökulu, G. (2008). Futbol haberlerinin sunumunda şiddet, fanatizm ve milliyetçilik. *Toplum Ve Demokrasi*, 2 (3), 147-164.
- Gregory, M. (2005). Sport, Violence, and Masculinity: Caught in a Web, Boston College The Graduate School of Arts and Sciences Department of Sociology, Degree Master of Arts.

- Gültekin Salman, G. ve Giray, C. (Ocak, 2010). Bireylerin futbol taraftarı olmasını etkileyen güdüler ile sadakat arasındaki ilişki: Fenerbahçe taraftarları üzerine bir uygulama. *Öneri Dergisi*, 9 (33), 89-97. 12 Şubat 2013, <http://edergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/view/1012000152>
- Gümüştül, O. (2016) Futbol seyircilerinde saldırganlık, şiddet ve holiganizme yönelik davranışların önlenmesinde serbest zaman etkinliklerine katılım etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Hatayram (2022). *Akran Zorbalığı Ortaöğretim Veli Sunumu*. https://hatayram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/31/01/153620/dosyalar/2022_04/05101641_veliSeminer.pdf
- Hacıyev, İ. (2011). Futbol fanatizmi ve Türk televizyonlarında futbol programları ilişkisi (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/49531.pdf>.
- İlk, Ç., Çavuşoğlu, S. B., ve Güler, C. (2020). Futbol taraftarlarının fanatiklik ve lisanslı ürün satın alma düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 4784-4808.
- Juvonen J., ve Gross ,E.,F. (2008) Extending the school grounds ? Bullying experiences in cyberspace .*Journal of School Health* 78 (9) 496-505
- Kabalcıoğlu, F. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. İ. Sarı ve M. Özdemir (Editörler). *Çocuk ve Bilişim içinde* (ss.228-248). Ankara: Polis Akademisi Suç Araştırmaları Merkezi.
- Karaca, M., Mutlu, T., ve Gencer, G. (2021). Siber mağduriyet: Kavramsal bir çalışma. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 177-191.
- Karaca, Y. (2019). *Spor seyircilerinin zorbalık davranışlarının incelenmesi (Futbol taraftarı örneği)* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/14734?show=full>.
- Karagözoğlu, C., & Ay, S. M. (1999). Futbol seyircisinde saldırganlık eğilimleri,(İstanbul örneği). Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(3), 27-31.
- Kartal, M., VE İnan, H. (2018). Futbol taraftarlarının takıma psikolojik bağlılık düzeylerinin incelenmesi (Adıyaman ili örneği). *Journal Of Institute Of Economic Development And Social Researches*, 4(14), 730-735.
- Kavuk, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Kaya, A. (2020). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının, başa çıkma ve aleksitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Kaygısız, E. G. (2019). Şiddetin e-hali: Siber zorbalık. *Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4(5), 161-174.
- Kayısoğlu, N. B. (2002). *Ankara bölgesi klasman futbol hakemlerinin fiziksel performans ve somatotip özelliklerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kazan, B. (2009). *Türkiye’de futbol, fanatizm ve şiddet* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keten, M. (1993). *Türkiye’de Spor*. İstanbul: Polat Ofset.
- Kocatürk, M. (2014). Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koç, E. (2010). Gabriel Marcel’e göre fanatizm. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 127-138.
- Koçer M. (2012). Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kayseri örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*;1(32): 111-135
- Koçer M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*;1(32): 111-135.
- Korkmaz, A. (2016). Siber zorbalık davranışları sergileme ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının karşılaştırılması. *TRT Akademi*, 1 (2), 620-639.
- Kowalski, M. R., Limber, S., Ve Agatston, P. (2008). *Cyber Bullying: Bullying In The Digital Age*. Malden (Mass.): Blackwell Publishing.
- Kurak, K. (2019). Lise öğrencilerinin futbol fanatizm düzeylerinin incelenmesi. *Germanica Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 28-36.
- Kural, S. (2017). Futbol Süper Lig Takım Taraftarlarının Sporda Fanatizm ve Şiddete İlişkin Görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurtiç, N. & Yaman, M. (2014). Futbol Taraftarını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (12) , 45-54 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11209/133859>

- Kuru, E., Var, L. (2009). Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma (Kırşehir ili örneği). Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2), 141 - 153.
- Lee, M-S., Ko, Y-H., Song, H-S., Kwon, K.-H., Lee, H-S., Nam, M. & Jung, I-K., (2007). Characteristics of internet use in relation to game genre in Korean adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*. 10(2), 278-285.
- Loustaunau, M. O., ve Sobo, E. J. (1997). *The cultural context of health, illness, and medicine*. ABD: Praeger. . [Adobe Acrobat Reader sürümü]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=n7wZOWipelsC&pg=PR3&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false.
- Mahony, D. F., Madrigal, R. ve Howard, D. (2000). Using the psychological commitment to team (PCT) scale to segment sport consumers based on mahiloyalty. *Sport Marketing Quarterly*, 9 (1), 15-25
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing Research an Applied Orientation*, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Manap, A. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık: Samsun ili örneği/Abdullah Manap; danışman Müge Yılmaz (Master's thesis, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Mesch, G.S. (2009). Parental mediation,online activities and cyberbullying .*Cyber - psychology and Behavior* 12 (4) ,387-393
- Mil, H. İ., ve Şanlı, S. (2015). Sporda şiddet ve medya etkisi: Bir maçın analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 231-247.
- Mishna,F.,Saini,M., Solomon,S. (2009). Ongoing and online : Children and youth's perceptions of cyberbullying .*Children and Youth Services Review* 31,1222-1228
- Morahan-Martin, J. M., & Schumacker, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use. *Computer Human Behaviour* 16: 13–29.
- Most popular mobile messaging apps worldwide. (2022, Şubat). *Satatista*, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/258749/most-popular-global-mobile-messenger-apps/>.
- Öcalan, M. (2003). *Sporda fanatizm: Futbol seyircileri üzerine sosyolojik bir araştırma (Elâzığ örneği)* (Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ). Erişim adresi: <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/handle/11508/14875?show=full&locale-attribute=en>.
- Öğüt Eker, G. (2010). Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve Beşiktaş. *Millî Folklor*, 11 (85), 173-182.

- Öner, İ. E. & Çakır, R. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Medya Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (1) , 26-43 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akef/issue/46334/571260>
- Özsoy, S. (2009). Futbol ve medya: Hedef kitleden kaynağa dönütler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 21-43.
- Öztürk, M. (2020). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet yaşantılarında karanlık üçlü kişilik özellikleri ve dürtüsellik etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, M., ve Akgün, Ö. E. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal paylaşım sitelerini kullanma amaçları ve bu sitelerin eğitimlerinde kullanılması ile ilgili görüşleri. *Sakarya University Journal Of Education*, 2 (3), 49-67.
- Paksoy, E. (2014). Futbol fanatizmi, taraftar kimliği: Beşiktaş çarşı taraftarlarının taraftarlıkla ilgili davranışlarının incelenmesi. Gaziantep Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Parlıtı, K. (2020). *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Gençlik Ve Spor Hizmetleri Dairesi Başkanlığındaki spor eğitmenlerinin kişi-örgüt uyumu ve örgütsel bağlılık düzeylerinin ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Patchin, j. W., ve Hinduja ,S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard : A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* , 4 (2) ,148-169
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyberbullying status of secondary school students. *Education and Science*, 40(181), 57-75.
- Polat, E., ve Sönmezoğlu, U. (2016). Futbol taraftarlarını şiddete yönelten faktörlerin incelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 471-489.
- Price, J., Farrington, N., ve Hall, L. (2013). Changing the game? The impact of twitter on relationships between football clubs, supporters and the sports media. *Soccer & Society*, 14(4), 446-461.
- Rona, M. Ş. (2003). *Futbol müsabakalarında şiddet olaylarına karşarak adli kayıtlara geçen seyircilerin psiko-sosyal analizleri üzerine bir araştırma* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <https://dspace.gazi.edu.tr/handle/20.500.12602/212769>.
- Sarıkulak, İ., Koca, C. (2019, Aralık). Futbol Taraftarlığı Alanında Kadınları Marjinalleştiren Doxalar. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 246-263. <http://www.dergipark.org.tr/jssr> adresinden alındı
- Sert, M. (2002). Spor dünyasında beden iktidar ilişkisi. *Toplumbilim*, (16), 101-115.

- Slonje ,R . ve Smith ,P.K . (2008). Cyberbullying : Another main type of bullying? Scandinavian Journal of Psychology 49 ,147-154 .
- Somalı, V. (1989). *Teknik, taktik yönleri ile futbol ve tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Soule, L. C., Shall, W. & Kleen, B.A. (2003). Exploring internet addiction: Demographic characteristics and stereotypes of heavy internet users. Journal of Computer Information Systems. Fall, 64-73.
- Sözen, A. (2014). Parasosyal Etkileşim, Terör Yönetimi Kuramı ve Futbol Fanatizmi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Spaaij, R. (2014). Sports crowd violence: An interdisciplinary synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), 146-155.
- Pekşen Süslü, D. (2016). Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi.
- Şanlı S. Futbol Müsabakalarında Olaylarda Yer Alan Seyircilerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2014.
- Şeker, R. (2011). Lise ve üniversite düzeyinde öğrenim gören gençlerin, sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara karşı görüşlerini incelenmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Talimciler, A. (2001). Futbol maçlarının yayını ve kulüpler-federasyon-medya ilişkileri: futbol-televizyon evliliğinde yeni dönem. D. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk, Gülseren Adaklı (Der.), Medya politikaları (s. 269-316) içinde. Ankara: İmge Kitapevi.
- Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: Endüstriyel futbol. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, (26), 89-114.
- Talimciler, A. (2014). *Türkiye'de futbol fanatizmi ve medya ilişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Taşcıoğlu, R., ve Ceylan, B. (2016). Türkiye'de futbol, siyaset ve medya ilişkisi: 3 Temmuz 2011 şike operasyonu haberlerine eleştirel bir yaklaşım. *Uluslararası Hakemli İletişim Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 128-157.
- Taştan, Ş. (2009). Futbol Taraftarlığı ve Şiddet Olgusu Farklı Taraftar Gruplarında Şiddet Eğilimleri Üzerine Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Araştırma, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin
- Tazegül, Ü. (2017). Farklı toplumlarda futbolun tarihi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (64), 178- 187.
- Türk Dil Kurumu (TDK). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.

- Türk, B. & Şenyuva, G. (2021). Şiddet Sarmalı İçinden Siber Zorbalık: Bir Gözden Geçirme . *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* , (10) , 462-479 . DOI: 10.21733/ibad.901032
- Türk, B., Şenyuva, G. (2021). Şiddet sarmalı içinden siber zorbalık: Bir gözden geçirme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 462-479.
- Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Tylor, S. E. B. (2016). The science of culture. (Çeviri: Esra Dabağcı), *Kültür Bilimi. ViraVerita E-Dergi*, (4), 91-109.
- Uluçay, D. M., ve Melek, G. (2017). Türkiye'deki Okullarda siber zorbalık: Bir literatür değerlendirmesi. *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8 (30), 91-106.
- Urhan, O. B. (2020). *Takıma psikolojik bağlılık ve fanatizmin saldırganlık üzerindeki rolünün incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., ve Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(15), 191-210.
- Vandebosch H, Van Cleemput K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 2009: 11- 8.
- Var, L. (2008). Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Walrave M, Heirman W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society* ; 25: 59-72. doi:10.1111/j.1099-0860.2009.00260.x.
- Wang, J., Iannotti, R. J. ve Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368-375.
- Williams ,K.R., ve Guerra ,N .G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying . *Journal of Adolescent Health* 41,14-21
- Wolak ,J., Mitchell ,K.J., ve Finkelhor ,D. (2007) . Does online harassment constitute bullying ? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health* 41 , 51- 58
- Wolak, J., Mitchell, K. ve Finkelhor, D. (2002). Close online relationships in a national sample of adolescence. *Adolescence*, 37, 441-455.

- Ybarra, M., Mitchell, K. (2007). Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*; 41: 189-95.
- Yıldıran, İ. (1997). Tepük futbol mudur? XI. yüzyıl Türk spor faaliyetlerinden "tepük" oyununun mahiyeti üzerine bir araştırma. *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 54-62.
- Yıldırım, Engin. (2020). *Futbol Seyircilerinin Fanatik, Taraftar ve Futbolsever Olmalarına Göre Bağlanma Biçimleri ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Yıldız, M. (2014). Futbol Taraftarlarının Şiddet Gösterme Davranışlarının, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Young, K. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & Behavior*, 1 (3), 237–244.
- Yurdakul, Y. (2020). *Siber zorbalık farkındalık programının ergenlerin siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarına ve siber zorbalıkla baş etme becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüçetürk, C., ve Ağın, B. (2022). Sporcuların perspektifinden sosyal medyada siber zorbalık. *Trt Akademi*, 7 (14), 156-180.
- Zikmund, W. G. (1997). *Business Research Methods*, 5. Edition, The Dryden Press, Orlando.

EKLER

1- Futbol Taraftarları Fanatiklik Ölçeği

FUTBOL TARAFTALARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ					
Bu ölçek spor seyircilerinin fanatiklik düzeylerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Her ifadeyi okuduktan sonra size uygun olan şıkkı kutucuk içine işaretleyiniz.					
1) Kesinlikle Katılıyorum”, “2) Katılıyorum”, “3) Katılmıyorum” ve “4) Hiç Katılmıyorum”					
		1	2	3	4
1-	Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenirim				
2-	Takımımın maçlarını izlemek için stadyumlara giderim				
3-	Takımımın sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça giderim				
4-	Stattaki bütün tezahürlara eşlik ederim				
5-	Maç esnasında kızdığımda sahaya yabancı cisim atabilirim				
6-	Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur				
7-	Takımım müsabakayı kazanmak için, kural dışı dahil her yolu denemelidir				
8-	Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yaparım				
9-	Rakip takım taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılarım				
10-	Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımımın taraftarı yapmak için uğraşırım				
11-	Rakip takım izleyicisini takımımın renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım				
12-	Rakip takım izleyicisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim				
13-	Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim				

2- Spor Seyircisinin Siber Zorbalık Davranışları Ölçeği

Bu ölçek spor seyircilerinin siber zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Her ifadeyi okuduktan sonra Facebook, Twitter, Youtube, Instagram v.b. sosyal medya siteleri üzerinden NE SIKLITKTA yaptığınızı liste üzerindeki sayıların üzerine (X) işareti koyarak işaretleyiniz.

Not: Anket formuna isminizi yazmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Yasin KARACA

ASLA YAPMAM 1 2 3 4 5 HER ZAMAN YAPARIM

1- Rakip takımın seyircilerine hakaret içeren mesajlar paylaşırım.	1	2	3	4	5
2- Rakip takımın simgelerini (atkı, forma, bayrak vs.) aşağılayıcı videolar yayınlıyorum.	1	2	3	4	5
3- Rakip takımın seyircilerinin hoşuna gitmeyecek fotoğraflar yayınlıyorum	1	2	3	4	5
4- Rakip takımın yönetici, oyuncu ve seyircilerini küçük düşürücü paylaşımlar yaparım.	1	2	3	4	5
5- Rakip takımın seyircilerini tehdit içerikli mesajlar gönderirim.	1	2	3	4	5
6- Rakip takımın seyircisine cep telefonundan rahatsız edici mesajlar gönderirim	1	2	3	4	5
7- Rakip takımın seyircilerinin hoşuna gitmeyecek haberler yayarım.	1	2	3	4	5
8- lütfen bu kısmı cevaplamayınız	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Burak ÇAKIROĞLU

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu	2018
Lise	Seyrantepo Doktor Sadık Ahmet Lisesi	2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015	Deltaş A.Ş. (İzmir)	Cankurtaran
2016	Gölkay "The North Cable Park" Wakeboard Kablolu Su Kayağı Tesisi	Antrenör
2018	Carrera Fitness Center	Antrenör
2019	42 Maslak Rezidans Fit	Antrenör

Yabancı Dil: İngilizce (orta)